Congress Edition

The Righteous Rogue

ఉత్తమ వంచకుడు

నాటకము

విజయనగర మహారాజ కళాశాలాంధ్ర భాషావిశారదులగు

శ్రీయుత కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తి యం. ఏ. గారిచే

విరచింపఁ బడినది.

బ్రహ్మపురం భారతీ ముద్రణాలయము నందు ముద్రితము

Published by:—**Bh. N. SERMA**

Proprietor, **VEGU-JUKKA SERIES,**

Pudipeddi vari Street

Berhampore

(Ganjam.)

1 st Edition

1000COPIES

1928

వెల 0-10-0 (ఖర్చులు ప్రత్యేకము)

☞ *For Copies apply to the Publisher.*

మనవి

ఈనాటకము నేను మొదట "The Righteous Rogue" అనుపేర నింగ్లీషున వ్రాసితిని. అది శ్రీ విజయనగరం మహారాజా వారు చదివి తెనుఁగునఁగూడ వ్రాయుట సమంజసమనిన నే నిట్లువ్రాసితిని. ఇయ్యది కేవలము హాస్యరసప్రధానమైన నాటకమగుటను వ్యావహారిక భాషను వ్రాయ సాహసించితిని.

నాటకమేమి, వ్యావహారిక భాషనేమి, వ్రాయుటేమి? యని కేవల గ్రాంథికభాషాభిమానులు ముక్కుమీఁద వ్రేలు వేసుకొనవచ్చును. కాని, రాజసభలలో మహావిద్వాంసులుచేయు శాస్త్ర చర్చలుగూడ, వ్యవహారిక భాషను గ్రంథములు వ్రాయవచ్చునా యని చర్చించునపుడుగూడ, వ్యావహారిక భాషనే యుపయోగించుచున్నారు.

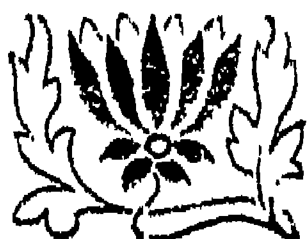
ఆంధ్రభాషను సమ్మోహనాస్త్రము వేసినట్లుపన్యసింపఁగల వక్తయని, గ్రాంథికభాషఁగూడ ననర్గళముగా మాటలాడ గలవారని, మహావిద్వాంసులని, కావ్యవిమర్శన కళానిపుణులని, ప్రఖ్యాతిగాంచిన, మ. రా. రా. ఆచంట వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారుచేయు నుపన్యాసములుగూడ వ్యావహారికభాషనే. అంత మనోహరముగా గ్రాంథికభాషనుగూడ నుపన్యసింపఁగలరాయని నేనడుగగా వారు చేయలేననిరి.

శాస్త్రచర్చలకంటెను, అట్టి యుపన్యాసములకంటెను, హాస్యరసప్రధానమైన నాటకమునకు వచ్చిన కొమ్ములేమని నే నీనాటకము వ్యావహారికభాషను వ్రాయసాహసించితిని.

మన యాంధ్రనాటకములన్నియుఁ పద్యములతో పాటల
తో నిండియున్నవి. అట్లుచేయుట మనోహరతకట. నిజమే ఎవరుకా
దనగలరు? కాని వ్యావహారికభాషలో రసపోషణ చేయఁగలిగినచో
దానిలోగూడ నేల వ్రాయకూడదు? హరిశ్చంద్ర కథలో చివర
యంకము నేను వ్యావహారికభాషలో వ్రాసి యందులో గొన్నిరం
గములు, ఆంధ్రగ్రంథరచనా ధురీణులగు మహావిద్వాంసులకు జది
వి వినిపింపగా, వారికన్నులు బాష్పపూరితము లయ్యెను. వ్యావహా
రికభాషనే, పండితరాయలవంగి గాథవ్రాసి, కుశాగ్రబుద్ధులును, వి
ద్యాభూషణ బిరుదాంకితులు, నగు నామిత్రవర్యులు సదాశివమిశ్రి
గారికి చాల భాగములు వినిపింపగా "వ్యావహారికభాషలో నింతరస
పోషణ సాధ్యమా? మీఁరిక నీభాషలోనే గ్రంథములు వ్రాయవ
లెనని తమయభిప్రాయ మెఱుఁగ జేసిరి ఆ నాటకమునే విని,
తెనుఁగున ననేకగ్రంథరాజముల వ్రాసి ప్రచురించి ప్రసిద్ధిగాంచినమ
రా. రా. భాగవతుల నరసింహకవివర్యులు కూడ నట్లేనుడిపిరి

నాకు గ్రాంధికభాష యెడల విముఖత లేదు. వ్యావహారికభా
షలోఁ బామర వేద్యముగ, రసవంతముగ వ్రాయుటయే కష్టమని
నా యభిప్రాయము. ఈనాటకము బ్రదర్శించువారు తత్ఫలితమును
నాకు దయాపూర్వకముగా దెలియజేయఁ బ్రార్థితులు.

విజయనగరము, } ఇట్లు
౬ - ౪—28. } విధేయుఁడు గ్రంథకర్త

ఉత్తమ వంచకుడు.

THE RIGHTEOUS ROGUE

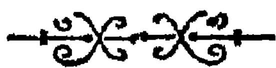
ప్రథమాంకము

మొదటి రంగము.

మహారాజా నరేంద్ర కృష్ణరాయలువారి సభ.

ప్రవేశము—మహారాజా, నాగభూషణం, శంకరశాస్త్రి, అరుణాచలం, శ్యామలారావు, చెంగల్రావునాయుడు, నిరంకుశవాణి, బంట్రోతులు మొదలైనవారు.

మహారాజు—సభ్యులారా, నేటిపని అనుకూలముగా జరిగినది. ఇప్పుడొక వింతైన ప్రశ్న వేస్తున్నాము. దానికి ధారాళమైన సమాధానము కావలెను. ఏపనిలో సమయస్ఫూర్తి, జ్ఞాపకశక్తి అన్నిటికంటె ఎక్కువ అవసరము? మొదట మాపురోహితుల సమాధానము వినగోరుచున్నాము. ఏదీ, శంకరశాస్త్రులుగారూ?

శంకరశాస్త్రి—చిత్తం, మహాప్రభో. శంకర సిద్ధాంతం బోధపర్చుటలో ఆశక్తులు ఎక్కువ అవసరం-అనంతమైన వస్తుచయము, దృశ్యములు, అదృశ్యములు, ఉన్నప్పుడు, అవన్నీ ఒక్కటే అని నిరూపించుట మాటలా? దానికి ఎంతసూక్ష్మబుద్ధి కావలెను? శంకరభగవాన్లువారు చిన్నపిల్లవాడై ఉన్నప్పుడు, వారిమాతశ్రీ ఒక రాశిలోఉన్న మామిడిపండ్లు లెక్కపెట్టుమన్నారట. "ఒకటి", "ఒకటి" అని లెక్కపెట్టినారట. "ఏమి, నాయనా, నీకు లెక్కపెట్టుటరాదా? ఆరాశిలో ఒక్కపండే ఉన్నదా?" అని వారి తల్లిగారు అడిగినారట. "అమ్మా, నాకు ఒక్కటే కనుపించుచున్నది. ఉన్నదంతా ఒక్కటే" అని అన్నారట. అది తలకెక్కించుటకు ఎంతకుశాగ్రబుద్ధి కావలెను!

నిరంకుశవాణి—మరొక్క గళాసు ఎక్కువ పుచ్చుకుంటేసరి: అంతా ఒక్కటే: అంతా తానే; మరేమీ కనిపించదు. సోమపానం మరెందుకు చెప్పినాడు?

మహారాజు—నిరంకుశవాణీ, ఎందుకు చెప్పినాడు?

నిరంకుశవాణి—శంకరశాస్త్రీ, విను; విని, గ్రహించు; గ్రహించి, తరించు; మైకం చేసినవానికి, లేనిదగ్గిర ఉన్నట్టు, ఉన్నదగ్గిర లేనట్టు, తోస్తుంది. ఎవరూ లేనిదగ్గిర ఎవడో ఉన్నట్టు ఊహించి వాని మీద కేకలు వేస్తాడు. ఎదురుగా గోడ ఉంటే, అక్కడ ఏమీ లేదనుకొని, వెళ్లబోతాడు. వేదాంతికి అలాంటి వెర్రి—సృష్టిలో అన్నీ కనిపిస్తూఉంటే, ఏమీ లేదు, అంతా మిథ్య అంటాడు. కాని కందిపప్పూ, నెయ్యీ, పొడుం డబ్బీ మట్టుకు మిథ్య కాదు. ఏమీ లేనిదగ్గిర పరబ్రహ్మం కనిపిస్తూందంటాడు—అలాంటి అనుభవజ్ఞానం కుదరడానికి, సోమపానం ఎంతో సాయం చేస్తుంది. పీత్వా, పీత్వా, పునః పీత్వా అని అందుకే పెద్దలన్నారు. కాని, శాస్త్రీ.

శంకరశాస్త్రి—నేర్చుకొనేవారు ఎన్నిరకాలవారో ఉంటారు. ఎవడు ఏతోవ తొక్కుతాడో? ఏ ప్రశ్నలు వేస్తాడో! వాటన్నిటికీ, వెంటనే తగిన సమాధానం చెప్పవలెనంటారా, లేదంటారా? అక్కడ ఎంత సమయస్ఫూర్తయినా కావలెను. ఎన్ని గ్రంథాలలోను వో కారికలు చెప్పవలెనా, ఒప్పించడానికి? అక్కడ జ్ఞాపకశక్తి ఎక్కువ అవసరం.

నిరంకుశవాణి—గడియకు వ్యాకరణయుక్తం, గడియకు మ్యాకరణయుక్తం! "ఒప్పించుటకు" అని ఒకమాటు, "ఒప్పించడానికి" అని ఒకమాటు! మామూలు తోవ తప్పించి మాట్లాడితే, ఇలాగే ఉంటుంది. ఏమంటారు?

మహారాజు—ఏమండీ, అరుణాచలం పంతులుగారూ, మీరేమంటారు?

అరుణాచలం—చిత్తం, మహాప్రభో. మా వైద్యంలోకూడా, జ్ఞాపకశక్తి విస్తారం అవసరమేగాని, సమయస్ఫూర్తికి అంతగా అవసరం కనబడదు.

నిరంకుశవాణి—నేను సాయంచేయనా, ధన్వంతరిగారూ? మంచి సమయస్ఫూర్తి అయిన ఉదాహరణ చెప్తాను వినండి—ఇది నా సమయస్ఫూర్తి సుమండీ, ఎవరిదోఅనుకోనేరు. మా నాయనమ్మ ఉండేది. నన్ను చూస్తే, ఆమెకు ఇంతంత ప్రేమని చెప్పలేను. ఆవిడకు నూలపొడివేసిన బచ్చలకాయ కూరయందు ఎంతప్రీతో, నాకు పకోడీలయందు ఎంతప్రీతో—శంకరశాస్త్రికి నోరూరుతూంది కాబోలునూ?—అంతకంటె ఎక్కువప్రీతి నన్నుచూస్తే ఆవిడకు. ఆవిడకు ఒకమాటు చాలా జబ్బుచేసింది. వైద్యుడువస్తే, "ఎలాఉంటుంది మా ముసిలావిడకు?" అన్నాను. ఆయన జవాబిచ్చినాడూ, ఎలాగుపడితే అలాగర్ధం అవుతుంది. "ఈమందు పనిచేయనిస్తో, లేచి కూర్చుంటుంది వెంటనే" అన్నాడు. మరొక రోగిని చూడడానికి అవతల వీధిలోకి వెళ్లాడు. వెళ్లాడు, మాయింట్లో గొల్లుమన్నారు. అప్పుడు ఆయనగారి మనస్సులోమాట అర్థమయింది. గొంతుకలో మందు దిగుతేకాదూ, పనిచేయడానికి? "కార్తికస్నానాలుచేసి, నన్ను నిద్రమంచంమీదనుంచిలేపి, నైవేద్యం నాచేతిలో ఎవరుపెడతార"ని ఏడ్చాను. తలచుకొంటే, నాకు మళ్లీ ఏడ్పొస్తున్నది. ఆ వైద్యుడు మరెవరూకారు; మీనాన్నగారే! ఆయనమాటలు సమయస్ఫూర్తి కాదూ?

మహారాజు—శ్యామలాప్రపంతులుగారి అభిప్రాయం ఏమిటి?

నిరంకుశవాణి—ఏమంటాడు? తనకొత్వాలుపనికి అన్ని తెలివితేటలూ కావలెనంటాడు–చెంగల్రావునాయుడ్ని అడుగుతే, తన ఇన్స్పెక్టరుపనికి అన్నీ కావలెనంటాడు. మరియెవ్వర్నీ అడగడమెందు

కు? గడ్డితవ్వుకొనేవాడ్ని అడుగుతే, వాడిపనికీ అన్నీ కావలెనంటాడు వాడిక్కడ లేడుగాని.

శంకరశాస్త్రి—వాని ప్రతినిధివి నీవున్నావు చాలదూ?

నిరంకుశవాణి—పరమేశ్వరా వేదాంతియొక్క ప్రతినిధిగా ఉండడం ఆపదమట్టుకు నాకు రానియ్యకు. అంతా ఒక్కటే అంటాడు, కాని తనబాకీరాబట్టు కోవడంలోనూ, అంటిమామిడిపళ్లు తిన డంలోనూ మట్టుకు అంతాఒకటికాదు. పదిపళ్లుతినడమూ, ఒకపం డు తినడమూ ఒక్కటే అంటాడా? శంకరునిగణితము ఇచ్చిపుచ్చు కోవడాలలో ప్రయోగించి ఎన్నాళ్లు బ్రతుకగలడు? అంతా వాడే అట! దున్నపోతునుచూచి అది తానే అంటాడు. నయంకాదూ తన దీ అనడూ! కడుపు భూమికి అంటుతూన్న జంతువునూ మనము, తిండిపెట్టినదానికంటె మనకు ఎక్కువ నౌఖరీచేసే జంతువునూ చూచి, ఆజంతువులు తానేఅంటాడు. అందరికీ తెలిసేభాషలో, వా టిని, శాస్త్రీ, పందీ, కుక్కా అని అందునుగాని, పందీ, కుక్కా అస భ్యములు. ఇటువంటి సభలో వేదాంతినిగూర్చి మాట్లాడుతూ, పం దీ, కుక్కా అంటానా? అలాగే, పంచమస్త్రీని చూచి, తనకూ దానికీ అభేదమంటాడు. మోసగాడు, జూదరి, త్రాగుబోతు, వారం దరూ తానూ ఒక్కటే అంటాడు. ఆజంతువులలోనూ, ఆమనుష్యు లలోనూ ఉన్నవెలుగే తనలోనూ ఉన్నదట. అటువంటి వెలుగు త నలో పెట్టుకొని జ్ఞానబోధ చేయవలెనంటే, మాటలా, మరేమిటో గాని? మందిచ్చేటప్పుడు, వైద్యునికి ఆవేదాంతంకుదిరి, ఏమందిచ్చి నా ఒకటేఅంటే ప్రాణాంతం.

మహారాజు—మా దివానుగారి అభిప్రాయం విందాం.

నాగభూషణం:—చిత్తం, మహాప్రభో. అన్నిటికంటే విశేష ముగా ఆశక్తులు మోసపుచ్చుటలో అవసరం.

మహారాజు—(కోపముతో) ఏమీ! ఏమీ!

నిరంకుశవాణి—నాగభూషణం పంతులుగారికి, మోసగానికి కావలసిన ఆ రెండుశక్తులు పరిపూర్ణముగా నున్నవి. వారి ఉద్యోగమునకుకూడా మోసగాని సామర్థ్యము అవసరమే.

మహారాజు—రాజ్యతంత్రములో అవి ఎక్కువ అవసరమని అంటారని అనుకొంటిమి.

నిరంకుశవాణి—ఎవరి అనుభవములో ఏదిఉంటే, అది మనవి చేసినారు. నాగభూషణం పంతులుగారు తన అనుభవము తెలియజేస్తే తప్పేమి?

మహారాజు—మోసగాని సామర్థ్యముచూచి మీకు అసూయ కలిగినదా?

నిరంకుశవాణి—మోసగానిచేవ తనకులేకుంటేగదా, అసూయపడడం?

మహారాజు—సరే, ఒకసంవత్సరము గడువు ఇచ్చినాము. ఆలోపున మీరు చెప్పినదానికి నిదర్శనము కనపర్చలేకుంటే మీతల మీదిక్కాదు. ఈలోపున మీచర్యలలో ఆ నిదర్శనము కనపర్చకుండా మట్టుకు మేము కనిపెట్టుచూ ఉంటాము.

నిరంకుశవాణి—ఇన్నాళ్లూ దొరకనిమనిషి, ఇటుపైని మాత్రం దొరుకుతాడా ఏమిటి? చేయడానికి ఎన్ని తెలివితేటలు కావలెనో, పట్టకోవడానికి అన్ని తెలివితేటలు కావలెను. దొంగను దొంగే పట్టవలెను.

మహారాజు—వచ్చేమాఘమాసమువరకు గడువు. మా మాటకు తిరుగులేదన్నమాట మీకుతెలుసును. (దివాన్, విదూషకుడు తప్ప అందరూ నిష్క్రమింతురు)

నాగభూషణం—ఏమిలాగు తిరిగినది!

నిరంకుశవాణి—మనము ఎలాగు త్రిప్పితే ఆలాగు తిరుగుతుంది.

నాగభూషణం—నామనస్సులో ఉన్నది ఎందుకు చెప్పినాను?

నిరంకుశవాణి—అవును, ఆపొరపాటు ఎన్నడూ చేయనివాడవు, నేడేల చేసినావు?

నాగభూషణం—భగవంతుడా, నాకేమిదారి?

నిరంకుశవాణి—మోసపుచ్చడమెలాగో అడిగితే భగవంతుడు చెప్తాడా? నన్నడుగు చెప్తాను.

నాగభూషణం—ఏమిటది?

నిరంకుశవాణి—ఆగుమ్మం-తలుపులు తీసిఉన్నప్పుడే, తోవ తీయడం బుద్ధిమంతుల లక్షణం. ఈరాత్రి, కూర్చున్నచోటుతో కూడా చెప్పకుండా, దాటేయ్! ఉన్నరొక్కమంతా ఎంతలో మూటకట్టాలి? నీవు ఆర్జించినదంతా ఎందరుతిన్నా తరగదు. అదంతా భూములమీద పెట్టావుకాని వాటికోసం ఉండిపోయినావంటే, నీకు ఆరడుగుల భూమేప్రాప్తి, చూసుకో-దండాన్ని పట్టుబట్టలు అక్కో ఉన్నాయని, నడికప్పంటుకొన్న కొంపలోకి వెళ్లినట్టవుతుంది.

నాగభూషణం—నోరుమూయి, అవివేకపశువా?

నిరంకుశవాణి—నీకు అంతకోపం ఉందోయ్, నాగభూషణం? నేడు నీవు మననరేంద్ర కృష్ణరాయప్రభువువారి సభలో కనపర్చిన వివేకముకంటే నాఅవివేకమే క్షేమం. ఓయ్ వెర్రివాడా, నీకు స్ఫురించలేనందుకు ఆశ్చర్యపడుతున్నాను. మన ఆంధ్రదేశమంతా ఒక్కమారుగాలించి, నీతో కాతాఉన్న పెద్దమోసగానిని రప్పించి, వానికి చేయి బాగాతడిచేసి, తరించవోయ్-కాని మాకొంపలమీద మట్టికు పడనీయకేం.

నాగభూషణం—బాగుంది, బాగుంది! (నిష్క్రమించును)

నిరంకుశవాణి—ఇక రాజమహేంద్రవరానికి అరిష్టం వ్రాశాడు. (నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము.

సుందరమ్మ పేట:—గోపాలశాస్త్రి యిల్లు.

ప్రవేశము, జానకి.

జానకి—ఏడుగంటలు దాటినట్లున్నది. ఇంకా రాలేదేమి? నాకు పూజ ఏమీ తోచకుండా ఉన్నది! గంట ఆలస్యమా!—ఎవరా వచ్చేది? (తిరిగిచూచును)—ఎవరూలేదు! గోదావరి ప్రమాదమైన నది, ఏమీ జరగలేదుగద!—ఏమిటీ తెలివితక్కువ అనుమానం! అవతల ఒడ్డుకి ఈదే ఈతగానికి భయమేమిటి? (కొంతసేపు పూజ చేసి) దానయ్యా!

దానయ్య—(లోపలనుంచి) అమ్మా, ఏమిచెలవు?

జా—తోటగుమ్మంలోకి వెళ్లి బాబు వస్తున్నారేమో చూడు.

దా—ఆవుకుపాలు తీస్తూన్నాను.

జా—పోనీలే-(పాడును) శంకర, అభయంకర, నిజకింకర క్షేమంకర, పంకజాక్ష వశంకర, నావంక శంక లింక నెంచకు—ఆఁ!, వచ్చినట్లున్నది—

("వాయోరగ్నిః । అగ్నేరాపః । అద్భ్యః పృథివీ" అంటూ గోపాలశాస్త్రి ప్రవేశించును)

జా—నాథా, వచ్చారూ?

గో—ఏమి, జానకీ, అంతఆతురముగా అడిగినావూ?

జా—గోదావరినుంచి రోజూ సూర్యోదయకాలముననే వచ్చేవారు-నేడేమి ఇంతఆలస్యం? చెప్పరేమి? చాలా తాపత్రయం పడ్డాను సుమండీ!

గో—అయ్యో, పిరికిదానా, ఒకగంట ఆలస్యానికే ఇంత భయమా? నేనూ, కృష్ణావధానీ, భగవద్గీతలో ఒక అంశముగురించి చర్చ చేస్తూ గోదావరి ఇసుకలలో కూర్చున్నాము.

జా—మీకు కృష్ణావధాన్లు ఉంటేసరి; అన్నీ మరచిపోతారు

గో—ఒక్కగంట ఆలస్యానికే ఇలాగైనదానవు, చాలాకాలము రాజధానిలో ఉండవలసివస్తే, ఏమంటావో?

జా—నిజంగా రాజమహేంద్రవరము వెళ్లాలేమిటి?

గో—నిజంగా వెళ్లాలి.

జా—వల్లకాదుసుమండీ, నేనుమీతో ఉన్న ఈనాలుగేళ్లూ ఒక్కనాడైనా మిమ్ములను వదలిఉండలేదు-మూడేళ్లక్రిందట మా చెల్లెలు పెళ్లికి నన్నుతీసుకోవెళ్లడానికి మానాన్నవస్తే, మీకు వెళ్లడానికి తీరిందికాదని, నేనూవెళ్లలేదు-ఇప్పుడేమిటి ఆరాచకార్యం అక్కడ?

గో—జానకీ, నిన్నువదలివెళ్లడం నాకుమాత్రం ఇష్టమనుకొన్నావేమిటి? కాని, ఈ ఉత్తరంవిని, నేనేమిచేయవలసియున్నదో నీవేచెప్పు-(చదువును).

"శ్రీవేదమూర్తులయిన బ్రహ్మశ్రీ వేదాల గోపాలశాస్త్రులుగారి సముఖమునకు-గోముఖం నాగభూషణం అనేక నమస్కారములుచేసీ చేయుంగల విన్నపములు త॥.

ఇక్కడ నేనుతప్ప అంతాక్షేమం. నాకు ప్రాణహాని రావచ్చును-వెంటనే వచ్చినన్ను కాపాడవలెను. నీవు విశేష ధనికుడవు కాగలవు. మహారాజా నరేంద్ర కృష్ణరాయలువారి దివానుయొక్క కృతజ్ఞత ఊరకనేపోదు. 7, 8 సంవత్సరములక్రిందట—బహుధాన్యలో అని జ్ఞాపకం—మనము కృష్ణరాయ అగ్రహారంలో కొన్నిమాసములు గడిపినది నీకు జ్ఞాపకం ఉండవచ్చును. అప్పుడునీవు కనపర్చిన విద్యవల్ల, ఇప్పుడునన్ను కాపాడ సమయము వచ్చినది. నీకు సుందరమ్మపేటఅంటే ప్రాణపదమని నాకు తెలుసును. కాని ఇప్పుడు ఇక్కడికి రాకతప్పదు. మానాన్నగారు మహారాజావారివద్ద ఉన్నప్పుడు, మీనాన్నగారికి సుందరమ్మపేటలో ఆరు ఎకరములు ఇప్పించినారు. నీవు వాటితో దొడ్డికట్టగా నాలుగు ఎకరాలు కొనుక్కొని హాయిగా ఉన్నావని విని ఎంతో సంతోషించినాను. నీవునన్ను కాపాడినయెడల ఆపదిదగ్గర సున్న పెట్టించగలను.

జా—లేకుంటే, ఆపది సున్నా పెట్టిస్తాడు కాబోలు?

గో—దివానే దివాను. ఏమిచేయవలెనంటే, చేయలేడు? కప్పా, విప్పా, సమర్థుడు. లేకుంటే ఈ ఎనిమిదేళ్లలో అన్నిగ్రామాలు ఎలాకొన్నాడు? బంగారంపండేవి? కాని, విను. (చదువును) "నీవు ఈఉత్తరం అందిన తక్షణం బయలుదేరుతావని నమ్ముతాను.

రాజమహేంద్రవరం
వ్యయనామ సం॥ మాఘ
శుద్ధచవితి.

చిత్తగించవలెను,
విధేయుడు,
గో॥ నాగభూషణం

విన్నావుగదా, జానకీ, ఏమిచేయుమంటావు?

జా—ఈఉత్తరం ఎవరు తీసుకోవచ్చారు?

గో—తురుపుసవారు బాలాజీచేత పంపించినాడు. ఇంటికి వస్తూంటే, తోవలోఇచ్చినాడు. పాపం, 60 మైళ్లతోవా 6 గంటలలో ఎకాయెకీగా వచ్చినాడట. మళ్లీ నాజవాబుపట్టుకొని వెంటనే బయలుదేరాలట?

జా—మీయిద్దరికీ అంతస్నేహం ఎలాగుకలిసింది?

గో—అతనితండ్రి చేతిక్రింద మాతండ్రి పనిచేసేవారు. నేను 15 ఏళ్లవాడనై ఉన్నప్పుడు, నాగభూషణం మహారాజావారివద్ద దివాన్‌పేష్కారుగా ఉండేవాడు. ప్రభువువారి దయవల్ల దివాన్‌పదవి వచ్చింది. తిన్నగాఉండక జబ్బుపడి తండ్రిఉన్నగ్రామం, కృష్ణరాయ అగ్రహారం వచ్చినాడు—మాతండ్రినన్ను ఒకనాడు వారింటికి తీసుకోవెల్లి నాకు హుజూరు కచేరీలో ఏదైనా ఉద్యోగం ఇప్పించమంటే, "ఇంతచక్కనివాడు రాజమహేంద్రవరములో ఉంటే, ఎందుకైనా పనికివస్తాడా?" అన్నాడు.

జా—తమర్ని ఎంతవారైనా, జ్ఞాపకంతపరుస్తే, మాటకి పది మాటలు అప్పగించవలసినవారే, మీరేమన్నారు?

గో—"ఈగ్రామంలో మాత్రం మనుష్యులు లేరా? మరినన్ను ఎవరింటికైనా రానియ్యడంమాత్రం క్షేమమా?" అన్నాను.

జా—బలే! మాబాగా అన్నారు!

గో—ఇంతేనా అన్నాను? "మీరు అక్కడ శరీరం చెడుపుకొని, ఇక్కడికి ఔషధసేవ చేయడానికివచ్చినారు గనుక, నన్ను జాగ్రత్తగా ఉంచుమని చెప్పడం, మీకు మాయందున్న అభిమానంచేతనే" అని వెంటనే ఇంటికి వెళ్లినాను. నేనూ ఇంటికివచ్చాను, నాగభూషణం తలుపు పిలిచాడు.

జా—ఆఁ!

గో—వచ్చి, కుళ్లునీళ్లమడుగులో రమ్యమైన కలవపువ్వులాగు, హృదయంనిండా కుళ్లుపెట్టుకొని, ముఖానికి వెలుగిచ్చే చిరునవ్వునవ్వి, "గోపాలశాస్త్రీ, నామాటకు కోపంవచ్చిందా? నేను పట్టినే హాస్యానికి అన్నానుసుమా" అన్నాడు. "నీవంటే హాస్యమూ, నేనంటే కోపమున్నా, నాగభూభణం?" అన్నాను.

జా—"నీవు" అంటే "నీవూ" అనడమే అంతవాణ్ణే!

గో—అనకేమి? మనగౌరవము మనముకాపాడుకోకుంటే, మరెవ్వరు కాపాడుతారు? ఒక్కవారంలో మానాన్నగారికి మన సుందరమ్మపేటలో దివ్యమైనది ఆరు ఎకరాలు ఇప్పించినాడు.

జా—మీరు అతనికి కనపర్చిన విద్యంటాడు, ఏమిటది?

గో—దొరికిపోకుండా టోపీవేయడం. టోపీవేసి వాణ్ణి ఎన్ని మాటలలో ఏడ్పించి, మళ్లీ యిచ్చివేసేవాణ్ణి. ఇప్పుడు దానివల్ల అతడ్ని కాపాడవలెనట.

జా—ఇప్పుడు అతనికివచ్చిన ప్రాణభయమేమిటి?

గో—మొన్ననేమో దర్బారులో, "దేనిలో సమయస్ఫూర్తి జ్ఞాపకశక్తి విస్తారంగా కావలె"నని ప్రభువువారడిగినారట. "మోసంచేయడంలో" అని నాగభూషణం అన్నాడట-అంటే చాలాకోపగించి, ఒకసంవత్సరంలో దానికి నిదర్శనం కనపర్చకుంటే, తల కొట్టించేస్తానని ప్రభువువారన్నారట, ఇదంతా బాలాజీ చెప్పినాడు.

జా—అభిప్రాయభేదముంటే, అంతపని చేయవచ్చునా? తప్పు కాదూ?

గో—తప్పేమిటి? ఘోరము! ప్రభువువారికి అది మనస్సుకు నాటేటట్టు చేయడం నావిధి కాదూ?

జా—(కొంతసేపూరకొని) విధే—కాని, మీప్రా—

గో—ఆకన్నీ రెందుకు, జానకీ? నాప్రాణముమీదికి వస్తుందనా, భయం? వస్తే, రానీ–రాజుకు అంత తొందరపాటుంటే, దేశానికి ఎంతఅరిష్టం! దివానువంటివాడికే అలాగైతే, తక్కినవారిగతి ఏమికాను? దివాన్ని కాపాడడము, దేశానికి ఉపకారం చేయడమే కాదూ?

జా—అ—వు—ను–ఉపకారము చేయడమే మీరభ్యసిస్తున్న మతమని నాకు తెలుసును. ఇందులో ఆత్మలాభము మీకు ఆకర్షణ కాదనీ తెలుసును. దేశసేవకొరకు మీరు వెళ్లుతుంటే, నేనేమనగలను? కాని—కాని—

గో—జానకీ, ఆమాటలేమిటి? ఆఉదారభావమేమిటి? ఆకన్నీళ్లేమిటి? నీబుద్ధికి తగదు అది.

జా—ఆమాటలు నామనస్సులోనుంచి వస్తున్నవి; ఆకన్నీళ్లు నాహృదయంలోనుంచి వస్తున్నవి. ఏమిచేయను? కాని, మీతో ఉంటేమాట్టుకు నడిగోదావరిలో ఉన్నా నాకు భయంలేదు, అరణ్యమధ్యనున్నా భయంలేదు.

గో—బొందినిప్రాణం విడచిపెట్టడ మేమిటి? నిన్ను నేను విడిచిపెట్టి వెళ్లడమేమిటి? పైనుంచి, వంటిమీద పేలాల్లాగు పువ్వులు రాలుతూంటే, కాగుచెట్టుకింద పచ్చికమీదకూర్చొని, నీవు వాల్మీకమో, నాటకమొ రాగవరసను చదువుతూంటే వినడమనా, మాలతిపందిరకింద నీతో చదరంగం ఆడడమనా, ఎందుకు వెళుతున్నాను, జానకీ? అక్కడనేను ఏమిచేయవలసి ఉన్నదో, ఎక్కడ ఉండవలసి ఉంటుందో,—బెదరకూ—ఏమిప్రమాదములు తప్పించుకోవలసి ఉంటుందో, నాకే తెలియదు. నీవునాదగ్గిర ఉంటే, ఇద్దరికీ బాధే–తోటమాలి ఇక్కడేఉంటాడుకదా. మనకుక్కలునాలుగూ నూరుమంది

కావలివాళ్ల పెట్టుకదా-ఇంటినిండా ఏటిపడాదికీ సరిపడా కావలసిన వన్నీ సమృద్ధిగా ఉన్నవికదా-మరి కంట తడి పెట్టక, నవ్వుచూ న న్ను వెళ్లనీ.

జా— (తనలో) అంత ప్రమాదమైన పనిమీన ఆయన వెళ్లుతూ, నాక్షేమం గురించి మాట్లాడడ మేమిటి?—మీ ప్రయాణం ఎప్పుడు?

గో—భోజనం చేసి—ఒక గంటలో— బాలాజీ ఇక్కడే భోజనం.

జా—సరే, నేను వంటింటిలోకి వెళుతున్నా-దానయ్యా, లేత వంకాయలూ, పచ్చిమిరప కాయలూ, నిమ్మపళ్లూ, కొత్తిమిరీ వెంటనే తీసుకోరా.

దానయ్య—(లోపలనుంచి) తెస్తానమ్మా

జా—చూడూ, సంపెంగతుప్పదగ్గిర ఉన్నది, కొంచెం అల్లంగడ్డలుకూడా తవ్వుకోరా-గుర్రాన్ని దగ్గిరుండి, తోటలో గడ్డి మేపించమని బాలాజీతో చెప్పు

దానయ్య—అలాగేనమ్మా

జా—నేనువండుతూంటే, ఉన్న ఒక్కగడియా, తంబూర వేసుకొని చల్లగా పాడరూ? మళ్లీ ఎన్నాళ్లకు వింటానో? ఆరభి—

గో—అలాగే, నీకిష్టం వచ్చినది పాడుతాను-(తనలో) ప్రభో, రామచంద్రమూర్తీ, నాజానకిని కాపాడి, నన్ను మళ్లీ ఆమె కళ్లపెట్టు-(తెర)

మూడవ రంగము

రాజమహేంద్రవరము నారాయణసెట్టియిల్లు,
ప్రవేశము, రంగయ్య, ఒక బ్రాహ్మణుడు.

బ్రా—అబ్బాయీ, రంగయ్యా, మీఅయ్య ఎక్కడున్నాడు

రం—(ఆవులిస్తూ) ఇప్పుడే లోపలికి భోజానికి ఎల్లినాడు.

బ్రా—అతనితో తొందరగా మాట్లాడవలసిన పని ఉన్నది.

రం—లోపలికెళ్లండి. (తనలో) నల్లగా ఎలుగుబంటిలాగు ఎలాగున్నాడో!

బ్రా—(లోపలికి వెళ్లుచూ) ఎంతయిల్లు! ఎంతయిల్లు! రెండుభవంతులు దాటినా ఇంకాయిల్లే! ముందుభాగం వ్యవహారానికి, వెనుకభాగం కాపురానికి, మా బాగుంది ఏర్పాటు. అదుగో నారాయణశెట్టి స్నానం చేస్తున్నాడు. (నారాయణశెట్టి ప్రవేశించును.)

నా—దణ్ణాలు, శాస్త్రుర్లుగారూ!

బ్రా—నీ మనుమలతో దాగుడుమూత లాడుచూ, వారిపిల్లలకు సంబంధాలు వెతుకుచూ, వాళ్లకు ఇంతేసి లోగిళ్లు ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్కటి కట్టు!

నా—ఏం? పనిమీదగాని వచ్చారేటి శాస్త్రుర్లుగారు? రత్నాలు, ముత్యాలు, బంగారం ఎవరికైనా ఖరీదు చేయించడానికి వచ్చారా?

బ్రా—వాటితోనూ త్వరలో పనిఉంచుందిగాని, ప్రస్తుతం గొంతుక ఆర్చుకోపోతూంది. ఇక్కడే రెండు కోసు లుంచుంది, ఒక గ్రామంలో వివాహం చేయించి వస్తున్నాను. ఈ మాఘమాసంలో మాబ్రతుకు ఇలాగే ఉంచుంది. మంచి తేటినిస్తో. ప్రాణాలు నిలబడతాయి మీయింట్లో మామంచిది ఉంచుందంటారు.

నా—సూడండీ, ముందుకొట్టుకాడ మా శెట్టోడుంటాడు—ఆడ్నడగండి. పదిగూసలతో ఎట్టాం, అన్నీపశీన పుల్లనితేట—

బ్రా—అతడియ్యకుంటే?

నా—ఎందుకియ్యడూ? మాకోసంగాని ఎట్టామేటి?

బ్రా—ఇందాకా అడుగుతే, ఇయ్యనన్నాడూ, అందుకూ అడిగాను.

నా—ఇయ్యకుంటె, ఇక్కడనుంచి గట్టిగా కేకెట్టవయ్యా నేను బుద్ధిచెప్తాను.

బ్రా—సరే. (కొట్టుదగ్గరకువచ్చి) రంగయ్యా, ఊళ్లో కబుర్లు తెలుసునా?

రం—నాకు ప్రపంచం సంగతి తెలుసును.

బ్రా—ఏం! అలాగా?

రం—అవును. ఉన్నోడు తినడం, లేనోడు పస్తు పడుకోవడం.

బ్రా—అలాగు కాదోయ్. లేనివాడు పస్తు పడుకుంటాడను కోకు-డబ్బున్నవాణ్ణి తక్కువ డబ్బున్నవాణ్ణిగా చేస్తాడు, దరిద్రుణ్ణి మరీ దరిద్రుణ్ణిగా చేస్తాడు, శుభ్రంగా తింటాడు. ఒక్కటె పెట్టుబడి కావు. బలము ఒక పెట్టుబడి, మోసము ఒక మదుపు ఆ సంగతి లేనివాడే అనుకోవడం-పోనీ దానిమాటకేమి? ఇదుగో చూడు (ఇంకా దగ్గిరా కూర్చొని) ఊళ్లోకిచాలావింతైన దొంగలొచ్చారు. అరికాలుకిరింద కన్నం వేసేవాళ్లు. ఈ రాత్రి మీలోగిళ్లో ఒకచూపు చూస్తారట-

రం—నీనలుపుచూస్తే, నువ్వు ఆళ్లలో ఆడిలాగే ఉన్నావు.

బ్రా—నేను నల్లగా ఉండాలని బ్రహ్మదేవుణ్ణి కోరేనా యేమిటి? నేను అందులోవాడనైతే, నీతో వాళ్లమాట చెపతానా?

రం—అయితే, ఆళ్లసంగతి నీకేం తెలుసును?

బ్రా—నాకు ఎలాగో తెలుసును-నీకెందుకది? అదిమీ అయ్యతో చెప్పడానికే వచ్చాను. నాకు చాలా స్నేహితుడు. లేకుంటే, ఇలాంటి ఎండలో రావడానికి నా పుట్టిమునిగింది? ఎందుకొచ్చాను. అంటాను.

రం—ఎక్కెళ్లవయ్యా, నువ్వూ నీనలుపున్నూ. ఈ ఊళ్లో దొంగలయ్యవి ఎప్పుడూ లేవు.

బ్రా—ఎందుకలా గురుస్తావు, మీ అయ్యతో చెప్పుతే, కొట్టులో ఖజానాలో ముత్యాలు, రత్నాలు, బంగారం తీసుకొని ఆపెట్టెలు మాయింటిలో పెట్టుమన్నాడు. మీ అత్తవారుపెట్టిన ఆ వజ్రాలమాల కూడాను, నీమెళ్లోది. చూచావా, పేదవాళ్లిళ్లకు

దొంగలు రారుకాదూ? అందుకూ. కానీ చురుగ్గా, దంతంపెట్టె పయికెతీయి.

రం—ఏటీ! ఎంటనే ఎల్తావా, పోలీసోణ్ణి పిలమన్నావా?

బా—ఏమైనా పోయినప్పుడు పిల్చువుగాని పోలీసువాణ్ణి. (గుమ్మం దగ్గిర నిల్చొని) ఇదుగో, నారాయణచెట్టీ, చూచావా, నేచన్నట్టే అయింది. నీకొడుకు ఇయ్యడట! మళ్లీ అడుగుతే, పోలీసువాణ్ణి పిలుస్తాడట. పోలీసుని సాయం ఏదైనా పోతే అవసరంగాని, నన్ను బైటికి వెళ్లకొట్టడానికెందుకు? పొమ్మంటె, మీచూరులు పట్టుకొని వేళ్లాడుచానా ఏమిటి? అలాంటిమనిషి-దగ్గిరకు నన్నెందుకు పంపినావు? నేనునల్లగా నున్నానుకాదూ అందుచేత దొంగనట! (గొంతుతగ్గించి) నీముత్యాలు, రత్నాలు, అవన్నీ పోతే, మంచి పోలీసువాణ్ణి నేనే పిలుస్తానులే. (బిగ్గరగా) నామాట ఇంతచులకనగా చూచినందుకు అనుభవిస్తారులే. ఇంత ఎండవేళ ఎందుకొచ్చాను మీయింటికి? (మెల్లగా) నన్ను నీ వెరుగుదువుగాని, మీ పిల్లవాడెరుగడు. (బిగ్గరగా) పోనీ, నాకేమి? వెళుచున్నా (కోపముగావీధిలోకి వచ్చును)

నా—(లోపలనుంచి బిగ్గరగా) శాత్తుర్లుగారూ, శాత్తుర్లుగారూ ఎల్లిపోకండోయ్! బాబ్బాబు, కోపం శేయకండి! రంగా, గాడిదా, నీ దగ్గిరకి నేను పంపిన బాపనాణ్ణిఅలాగు చేస్తావురా మొద్దా? అతగాణ్ణి దొంగంటావురా పశువా? ఆయనుచ్చుకొన్నంత ఇచ్చి ఎంటనే పంపించేయరా-ఎంటనే ఇస్తావా, తానం మానేసి నేనొచ్చి ఇయ్యాలా? నీ తెలివి తక్కువవల్ల మన కొంపతీశేస్తావురా, దున్నపోతా? శాత్తుర్లుగారు, ఎల్లిపోకండి. వచ్చి పుచ్చుకొని మమ్మల్ని రచ్చించండి. రంగా, ఇనిపించిందా?

రం—ఆఁ, ఇనిపించింది. ఇదిగో తెగుస్తున్నాను-రండీ, శాత్తుర్లుగారూ-చమించండి-మీరు మోయగలిగినన్ని ఇస్తాను, రండి, కూకోండి, శాలూ పరండి.

బ్రా—నారాయణచెట్టి, ఇదిగో ఇస్తున్నాడు, పుచ్చుకొంచున్నానులే. తుదకు బుద్ధొచ్చింది కుర్రవాడికి- (రంగయ్య దంతపు పెట్టెలు తెచ్చి శాలువులో ఉంచును) 156 మంచి ముత్యాల పెట్టెలు, 108 రత్నాల పెట్టెలు, పద్దేసుకో. ఇవి మాయింటిలో పెట్టి, బంగారానికి మళ్లీ వస్తా. నే వెళచా. మీ అయ్య వచ్చేదాక ఇక్కడే కూర్చో. జాగ్రత్తసుమా. భగవంతుడు నీకు నూరేళ్లు ఆయుష్షు ఇంకాధనం, పిల్లలు ఇస్తాడు. బుద్ధిగాఉండు-(మూటతో నిష్క్రమించును)

నాలుగవ రంగము

దివాన్ ఇల్లు: ప్రవేశము, గోపాలశాస్త్రి, దివాన్.

నాగ—గోపాలశాస్త్రీ, నిన్నరాత్రి వచ్చావు, ఈమధ్యాహ్నము, కోటీశ్వరుడు, నారాయణచెట్టిని పకీరు చేశావు. 15 గంటలలో 60 మైళ్లు నడచావు, ఈ రోజు అడుగుతీసి అడుగు పెట్టలే వనుకొన్నాను.

గో—నాగభూషణం, రాత్రికి రాజమహేంద్రవరం చేరాలని వ్రాసిన వాడవు, మంచి బండీ ఒకటి పంపించాలని ఎరగవా? ఎక్కడ సుందరమ్మపేట? ఎక్కడ రాజమంహేంద్రవరము? అయితే వ్యవసాయం చేసుకొనే వాడికికూడా బండియా? అని అనుకొన్నావు కాబోలు?

నాగ—శాస్త్రీ, తప్పుక్షమించాలి. విచారంగా ఉన్నది—

గో—నాగభూషణం, నాజూకు భాషలో, అర్థములేని మాటలు నాలుగు లేవని పిస్తున్నాయి,—"క్షమించు" అన్నదొకటి, "చాలా సంతోషించినాను" అన్నదొకటి "చాలావిచారంగా ఉన్నది.

అన్నదొకటి-ఆలోచిస్తా నన్నదొకటి-ఇక చేష్టలలో, మందహాసా నికి ఎన్ని అర్థాలో ఉన్నాయి—

నాగ—నీవేమన్నా వడిపట్టాలి. కాని నారాయణసెట్టితో వ్యవహారం ఇట్టే తెమల్చేశావు.

గో—పదినిమిషాలలో—

నాగ—నీవర్చస్సు అంత తెల్లటిదిగదా, వంటినిండా ఆపసరు రాసు కొంటె, నిజంగా అంతనల్లగా అయిపోయావూ?

గో—ఆహా.

నాగ—చెమటపట్టినా పోదూ?

గో—స్నానం జేసినా పోదు.

నాగ— శాస్త్రీ, ఒక్క పశ్నకు సమాధానం చెప్పూ-రంగయ్యకొట్టు తాళం వేసుకొని, ఇప్పుడే వస్తానని చెప్పి లోపలికివెళ్ళి, ఆ బ్రాహ్మణునికి పెట్టెలోదంతా ఇచ్చివేసేటంత ప్రమాదం ఏం వచ్చిందని అడుగుతే?

గో—మరినాకా కాళ్లులేవు? వాడులోపలికివెళ్లి వచ్చేసరికి, నాకు ఈ ఉదయం నీవిచ్చిన గదిలో ఉండి ఉండనూ? గది ఒక ఫర్లాంగేనా ఉన్నది? రానూపోనూ సెట్టియిల్లుకూడా ఫర్లాంగు పొడవుంటుంది. కాని వట్టినే దాటేసి ఉందుననుకొన్నావా? రంగయ్య లోపలికి వెళ్లాడేమి, నేను వీధితలుపు గొళ్లెం పెట్టానేమి? తండ్రికొడుకూ గుమ్మం దగ్గిరికివచ్చి, మళ్లీలోపలికి వెళ్లి తిరిగి అవతల వీధిలోనుంచి వచ్చేసరికి, నేను నాగదిలోకి వెళ్లడం, పసరుకడిగివేసి ఎప్పట్లాగు తయారు కావడం, జరిగి ఉండదూ? నా గదికి రెండువీధులలోకీ రెండు ద్వారములున్నాయి. ఒక గుమ్మాన్ని వెళ్లి, రెండోగుమ్మాన్ని వచ్చాను.

నాగ—రంగయ్య పోలీసువాణ్ని పిలిచుంటే?

గో—అంత ఎండవేళ ఎవడైనా దొరుకుతాడనికట్టు, మాయిద్దరికీ జరిగిన దానికి సాక్ష్యం ఏదీ?

నాగ—కాని, నీవు తెచ్చిన మూటలో పైకి కనిపించేలాగు తోటకూర కాడలూ, ములంకాడలూ, అనపకాయ బద్దలూ, ఎందుకున్నాయీ?

గో—మూటలోవి అన్నీ కూరలే అని వీధిలో వాళ్లకు అనిపించడానికి.

నాగ—అయితే పచ్చశాలువ మూటకి తెల్లగుడ్డ చుట్టపెట్టినా వెందుకూ? మాసిపోతుందనా?

గో—కాదు. నేనుమాపినవాళ్లు నన్ను పచ్చ శాలువతో చూచినారు. దానితో మీయింటికి వస్తే, డేకాయిస్తుందేమో అని.

నాగ—ఇంత అద్భుతమైన పన్నాగం ఎప్పుడు పన్నేవోయ్?

గో—ఈ ఉదయం నీవు ఊరు చూపిస్తూ నన్నుబండీలో కూర్చోపెట్టుకొని తీసుకో వెళ్లినప్పుడు సెట్టినిగురించి చాలాదూరము చెప్పి ఆయిల్లు చూపించావే, అప్పుడు కార్యక్రమం అంతా ఏర్పాటు చేసుకొన్నాను-కూరలు ముందుగాకొని గదిలోఉంచి మరీ బయలుదేరినాను. ఇప్పుడే మూతాత వరహాలమూట మీ నేలమాన్యంలో ఉంచు.

నాగ—మాయింట్లో నేలమాన్యంఉందని నీకెలా తెలుసును?

గో—ఒకగదిలో నడుస్తూంటే, చప్పుడునుంచి ఆ నేల గుల్లగా ఉందనిపోల్చాను.

నాగ—శాస్త్రీ,ప్రాణంలేనివికూడా నీకు సాయం చేస్తాయోయ్!

గో—ప్రాణంలేని వస్తువు లెక్కడున్నాయి? అన్నిటికీ ప్రాణం ఉంది.

నాగ—ఏ మీసాహసం శాస్త్రీ! నీవుతినేవాటికి కూడా ప్రాణం ఉన్నాదంటావు కాబోలు?

గో—అనకేమి? ఢంకామీద దెబ్బకొట్టి మరీ అంటాను. ప్రాణం లేదని నీవనుకొనే వస్తువులేకాదూ నీకు రక్తంయిచ్చేవి?

నాగ — అవును.

గో—ఆ రక్తమేకాదూ ప్రాణం?

నాగ — అవును.

గో—ప్రాణం లేనివి ప్రాణం ఎలాగివ్వగలవు? ఏమంటావు?

నాగ—బాగుంది నీవన్నది, చాలాబాగుంది! ఒకనిమిషం లో తేల్చేశావు. కాని, శాస్త్రీ ఆముఖము, ఆవిద్య, ఆవేదము, ఆ శాస్త్రము, ఆసంగీతము, అన్నీ ఉండి, ఆకుగ్రామం, సుందరమ్మపేటలో ప్రచ్ఛన్నంగా ఉండాలని ఎలాగు తోచిందోయ్, నీకు? ఇరవై ఏళ్లవాడవు—

గో—ఇరవయి రెండు—

నాగ—ఈ చిన్నవయస్సులో, అన్నిప్రజ్ఞలుండి, ఆసంతుష్టేమిటి?

గో—సాలుకి 40 వేలు వచ్చేవాడు నాకంటే ఎక్కువ తింటున్నాడా? తినగలడా? నీదయవల్ల అన్నీ పండేతోట. తోటలో ఇల్లు, స్వయంగా త్రవ్వకొన్న జలదుర్గమువంటి నుయ్యి, కామధేనువు వంటి ఆవు, రోజూ హవ్యంగ వీనము, నన్ను ప్రాణపదంగా చూచే ప్రాణపదమైన భార్య, గౌతమీతీరం, ఋషివాటికవంటి అగ్రహారం, నాకింకా ఏమి కావలెనోయ్?

నాగ—నీవంటి మహానీయుడు ఉండబట్టి, మీగ్రామంఋషివాటికైనది.

గో—నానుంచికాదు. కృష్ణావధాని ఉండబట్టి. కాని, నాగభూషణం, ఈమూట మాట ఇంట్లో చెప్పేవుసుమా! మన పని ఆయాక, మళ్ల నారాయణసెట్టికి అప్పగించాలి. మూట ప్రాణంగా నేలమాన్యంలోఉంచిగదికితాళంవేసినాదగ్గిరుంచు.(నిష్క్రమించును)

నాగ—నాగుట్టూ మట్టూ శాస్త్రికి అంతా తెలుసును. "40 వేలు వచ్చేవాడు నాకంటె ఎక్కువ తినగలడా?" అని నాపై ఎలా విసిరినాడో! నా ఠాబడి వాడికి ఎవరుచెప్పారో? అజ్ఞానం నాకు బా

ధించేటట్టు వినియోగ పరుస్తాడా? ఏమో, విష్ణుహృదయుడు! (నిష్క్రమించును)

అయిదవ రంగము

నారాయణచెట్టి దుకాణం: ప్రవేశం-నారాయసెట్టి, రంగయ్య.

నా—రంగా, తిండికిపో.

రం—కాని, అయ్యా, అంత తొందరెందుకు?—

నా—ఎర్రిమొహమా, ఒంటిగంటైతే, తొందరేమి టంటా వేటి? ఎల్లు, ఎల్లు.

రంగ—దానిమాట కాదయ్యా, ఆశాత్తుల్ని పంపించావే, ఏమి—

నా—రంగా, అతగాణ్ణి చాలా అల్లరపెట్టావు. నాకు చాలాకోపం వచ్చిందిసుమా.

రం—ఏం ఉపద్రింఒచ్చిందని, నువ్వు—

నా—ఉపద్రింకాదటారి, నాగమ్మా? ఇంటికొచ్చిన బాప నాళ్లని పలానావారి అబ్బాయి అల్లరెట్టాడని అంతా అంటె?—

రం—అః హా! అంత అకస్మాత్తైన ఉపద్రిం ఏమొచ్చిందీ అంటాను-

నా—అతగా డెల్లిపోయినాడంటె, మనకొంప పోదురా?

రం—కాదయ్యా, ఉచ్చుకొన్నాడే! మరి—

నా—ఉచ్చుకోనీరా; మనకోసంగాని ఎట్టుకొన్నామా ఏటి?

రం—ఏటీ? అందరికీ ఇచ్చేదానికేనా? అంతా ధర్మానికే?—

నా—మరేటి? మా ఉచ్చుకొంటే, ఒక సేరుచ్చుకొనేను—

రం—సేరేటయ్యా? నువ్వుగాని తూచినావేటి అయన్నీ?—

నా—తూనడంఏటా్రి, ఎర్రిబాగులోడా? ఇంకాతాగనియ్యరా-

రం_ _తాగడమా?

నా—దాహం వస్తే, మరేటా్రిచేస్తారు, తాక్కా? పాపం ఎంత దాహంతో ఒచ్చాడోగాని?

రం—దాహమా?

నా—అవును, దాహం-తాగడం-మజ్జిక తేట—

రం.—అయ్యా, ఏటి అవంతా? నాకేమి బోధపడకుండాఉంది-

నా—దాగాని కొచ్చినవాడ్ని అల్లరెట్టి, పైపెచ్చు ఈ మాట లేటిరా? తెలిగేసి పలవరిస్తున్నావురా? అన్నిగూనల్లోయీ తాగేస్తేమాత్రిం? తాగనీ-

రం—గూనలేటి? బాపనాడేటి? తాగడం ఏటి? ఏటీసొదా!

నా—గూనలంటె గూనలు-తాగడమంటే తాగడం-గుద్దలంటే గుద్దులు-నీకేం కావాలేటి?

రం—ఆహాహా! ఇంకాగూనలే అంటాడూ! ఏం గూనలయ్యా?

నా—మరేటనమంటావురా, గూనలకి? పెద్దకుండలనమంటావేటి?

రం—నువ్వుగాని, గూనలేమైనా భోషాణంలో ఎట్టావేటి?

నా—ఏగాడిద చెప్పాడా్రి, ఎట్టానని?

రం—ఎవడైనా, ముత్యాలూ, రత్నాలూ, తాగుతాడయ్యా?—

నా—ఎవడన్నాడా్రి?

రం—తరువాత? ఆ దొంగలేరీ? మనింటికి మాపిటి కొస్తారం ఆడికేం తెలుసును? నువ్వోలాగు నమ్మావయ్యా?

నా—దొంగలేటా్రి? ఒరే నీకు దెయ్యం పట్టింది సుమా. 18 ఏళ్లోడవు, దాహానికి బాపనాళ్లొస్తే ఏం చెయ్యాలో తెలియదురా నీకు?

రం—తెలియకేమి?

నా—మరి అతగాను మజ్జిక తేటిమ్మంటే, ఆరాలుగాయతనమేమిరా?

రం—నన్నడగండే?

నా—ఛీ, నోరుమూయి! నాదగ్గరకూడా పెంకెతనమేనా? ఊఁ!

రం—ఇదేటయ్యోయ్; నీదగ్గర ఏగాడిద పెంకెతనం చేశాడు?

నా—లేకుంటె, ఆమాటలేటా?—కాని, రంగా, నీమెళ్లోవజ్రాల మాలేది? బరువైపోయిందేటి ఈయాల?

రం—మన భోషానికి రత్నాలూ బరువులేదు; నాకు మాలా బరువుకాలేదు.

నా—మళ్లీ అలాగే మాట్లాడుతాడూ!—ఒరే, నీకేదో దెయ్యం పట్టిందిరా! నీమెళ్లో వజ్రాల మాలేదిరా?

రం—ఆశాత్తుర్లకి ఇచ్చేశాను——

నా—ఏశాత్తుర్లురా?

రం—నువ్వు నాదగ్గిరికి పంపిన ఆనప్ల బొమ్మడికి——

నా—ఆడికేలిచ్చావురా?

రం—ఒ గ్గిత్తకీ; దొంగలెత్తుక పోకుండా——

నా—ఆఁ!

రం— ఆచ్చర్య మెందుకు? ఆ నోరెల్ల పెట్టడం, ఆ రలోచ్చడం, ఆ కల్లెర్రసెయ్యడం—ఎందుకయ్యా, అదంతా, అడ్డి నిహాస్యంగా అన్నీ పుచ్చుకొమ్మని నాకాడికి పంపించి?

నా—రహాస్యమటా? రంగా, రంగా, ఒద్దుసుమా నాతోఅల్లర? ఏం చెయ్యమని పంపినానా?

రం—అప్పుడే పరాకా?

నా—నేను చెప్పింది, నాకేంజ్ఞాపకం ఉంటుందిరా?

రం—ఉండు. ఆడు నీదగ్గిరనుంచి నాకాడికివచ్చి——

నా—మజ్జిక తేట అడిగినాడు—

రం—లేదు. నన్ను చెప్పనిస్తావా? చెప్పనియ్యవా? నాదగ్గర కూకోని, "రంగయ్యా, ఉళ్లో దొంగలు పడ్డారూ"—

నా—ఆఁ!

రం—"అరికాలుకిరింద కన్నం వేసేవాళ్లుసుమా"

నా—ఆఁ! ఆఁ!

రం—"ఈరాత్రి మీాయింటికి తాళం పడతారూ"—

నా—అయ్యో! అయ్యో! ఆఁ! చెప్పు, చెప్పు—

రం—"భోషాణంలోని సరుకంతా మీా అయ్య నాచేతి కిచ్చేమన్నాడు. మాయింట్లో జాగ్రత్త చేయమన్నాడూ"—

నా—అయ్యో! ఆడ్ని మరిడి ఇరుసుకోతినేనూ! అంటే, ఓరి కుక్కా, ఓరిదున్నపోతా, ఒరి పందీ, నువ్వేలాగు నమ్మావుగా?—

రం—నమ్మలేదే—

నా—మరెందు కిచ్చేశావురా, సీతలకాయ పగలా?—

రం—నేనియ్యనన్నాను. అంటే, దువారంకాడికెల్లి, నిన్ను గట్టిగా పిలిచాడు—

నా—అవును. పిలిశి, నువ్వు తేటిచ్చావుకావన్నాడు—

రం—తే టనలేదు—

నా—అన్నాడు-

రం—లేదు-

నా—అన్నాడు.

రం—లేదు, లేదు, లేదు.

నా—అన్నాడు—అన్నాడు—అన్నాడు.

రం—లేదు, నీమీాదఒట్టు, అమ్మోరు పాదాలమీాదఒట్టు. నన్ను చెప్పనివ్వవాపటి! ఆ బాపనోడికంటె, నువ్వే ఉపముదిులాగు న్నావు! "మీాఅబ్బాయి ఇవ్వనంటున్నాడు. ఇదిగో, ఎల్లిపోతున్నా న"ంటే, ఒరే, రంగా, గాడిదా, కొంపతీస్తావటా? తానం మానేశి ఒచ్చియ్యాలా? లేకుంటె ఆతనుచ్చుకొన్నంత ఇస్తావా? అని నువ్వ నలేధూ?

నా——అంటే, రత్నాలూ, ముత్యాలూ, ఇచ్చేయమన్నాను రా? ఓరి బూతమా, ఓరిచండాలుడా, నేను, నేను——

రం——నన్ను కొట్టకు. ఆడుచెప్పిందీ, నువ్వుచెప్పిందీ కలుస్తే మరేటర్ధం?

నా——ఉచ్చుకోవడం అంటే, తాగడంరా నాఅర్ధం, నాయనా!

రం——"కొంపతీస్తావటా——"

నా——ఓరి పిశాచమా, దాహానికొచ్చిన బాపనయ్యను దాహంఇయ్యకుండా పంపించేస్తే, పాపంకాదురా? శెడిపోమా? అదిరా నాఅర్ధం, కొట్టు ఈపిశాచానికేల అప్పగించానా, దైవమా? ఈ గాడిదెకు, ఈ దున్నపోతుకు, ఈ, ఈ, ఈ, ఊఁ, ఊ, ఈ-

రం——నాతప్పేంలేదు, నన్ను కొట్టావంటే చూసుకో——

నా——మరి నాతప్పటా? పెట్టెడుసరుకు ఇచ్చేశి, నాతప్పటా?

రం——ఏమో——

నా——"ఏమో?" ఆఁ! "ఏమో"వా? చూసుకో——చూ——చూ——చూ——హుమ్!——ఉమ్!——

రం——మళ్లకర్రెత్తుతున్నావు.కొడితే,ఇంట్లోనుంచి పోతాను-

నా——నేనూ పోతాను. నువ్వోఊళ్లో అడుక్కో; నేనోఊళ్లో అడుక్కుంటాను. మరింట్లోఏముంది? బంగారం ప్రియమైనదని ఎయ్యితులాలబంగారం అమ్మేశి, ముత్యాలమీద ఎట్టినానా నాయినా! అంతా పోయిందా, తండ్రీ! సూస్తూంటే, నాకోటిరూపాయిల సరుకూ ఎగిరిపోయినాదిరా, రామయ్యా! (మూర్ఛిల్లును) తెర.

ద్వితీయాంకము.

మొదటిరంగం

రాజధానిలో ఒక వీధి. ప్రవేశము, చెంగలారివు నాయుడు, అప్పలస్వామి, మరిముగ్గురు పోలీసువాళ్లు; ఒక గదిగుమ్మంలో నిల్చున్న ఒకస్త్రీ.

చె—(తనలో) అక్కడ గుమ్మంలో నిల్చున్న అప్సరస ఎవరైయుండునో? నన్ను చూడగనే, తలుపుతీసుంచి గదిలోకి ఎందుకు వెళ్లినది? అరే అక్కడ నిల్చొని నావైపు ఆ చూడడమేమిటి? చిరునవ్వుకూడానా? సరే, బోధపడ్డది. నన్నులోనికి రమ్మని పిలవడం అన్నమాట! నాకోసం కనిపెట్టుకొని ఉన్నట్టున్నది. అవును, దానికి సందేహమేమిా? లోపలికి వెళతాను—వెళ్లనా?—వెళ్లవచ్చునా? వెళ్లిచూస్తాను. కోపగిస్తే, దాహాని కొచ్చానంటాను, కోపగించకుంటే, ఆమనిషి నాదే! ఆ అప్సరస నాదే! ఆ అసమాన సుందరి నాదే, —ఇంకా నిల్చునే యున్నది!—అప్పలస్వామీ, మీా నలుగురు జమాన్లూ ఇక్కడే ఉండండి; నేను వెళ్లి ఇప్పుడేవస్తాను. (లోనికివెళ్లి ఆ యాడమనిషికి ఎదురుగా నిల్చొనును.)

అ—చిత్తం, బాబూ. (తనలో) నాయుడుగారికి మరి ఉద్యోగం నీళ్లధారే! ఏం అంటావు పైడయ్యా?

పై—ఆనల్ల బాపనోణ్ణి పట్టుకొనేదాకా మరొకపనిలేదని సర్కారువారి శలవు. నాయుడుగార్ని ఈ మనిషి పట్టుకొంది. మరిపైకి వచ్చేదెక్కడ? తెల్లవార్లూ మనం నిల్చొని సవ్వాల. పిలిచినరిక్కి పలక్కుంటే మన నౌఖరీలు సున్న. ఆ అరుగుమీాద కూకుంటే? ఏం బంగారీ?

బం—బాగుంది; పదండి. (నలుగురూ నిష్క్రమింతురు)

స్త్రీ—ఏం, చెంగలారివు నాయుడుగారూ, చాలాసేపు నావైపు వెర్రివాడిలాగు చూస్తూ నిలబడ్డారు. నేనెవరినో పోలిక తగిలిందా?

చెం—అదేచూస్తున్నాను. నీవు మీనాక్షివి కావూ?

స్త్రీ—ఇంతోటి మాటకా ఇంతసేపు చూశారు? అంతకంటె, నన్ను మొగవాడనలేక పోయారూ? సరిగా ఉండును. ఏదీ మరొక్క పలుకు?

చెం—మధురమా?

స్త్రీ—మధురంలేదు, కారంలేదు-చేదుని.

చెం—(తనలో) మళ్లీ మతాబా కాల్చేశాను! ఎలా కేల్కొడ్తూందో!—నారాయణవా?

స్త్రీ—నారాయణా!

చెం—చామంతి—

స్త్రీ—చామంతి శీతాకాలంలోను-ఇది మాఘమాసం.

చెం—మనోహరి—కాదు, కాదు, దానికళ్లు ఇంత పెద్దవి కావు, మయూరం-మళ్లీ పెదవి విరచిందిరా!-కోకిల?-గోదావరి-

స్త్రీ—చివరకు గోదావరా?

చెం—నాజాపితా అయిపోయింది—ఇందులో ఎవర్తెవూ కాకుంటే—

స్త్రీ—ఎవర్తెనూ కాకుంటే, మొగవాడను. కాని నాయుడుగారూ, ఈ ఎనిమిదేళ్లలోనూ మీరెరిగిన మనుష్యులు ఈ ఎనమండుగురేనా? ఇంకా ఉండే ఉండవలెను, కాని నన్ను మరిచిపోయినట్టే వాళ్లనూ మరిచిపోయినారు.

చం—ఓహో! ఇంకా చాలామంది నెరుగుదును, కాని ముఖ్యమైనపేర్లే చెప్పాను.

స్త్రీ—పేద్దుకనిస్నేహితులకు మనుష్యులు జ్ఞాపకం ఉన్నట్టు, ఇస్నేహితురాళ్లకు జ్ఞాపకం ఉండదు. గొల్లవీధిలో, చింతచెట్టుకు ఎదురుగా ఎరకమ్మగారింటిలో పేద్దుకాస్నేబిల్గా ఉన్నప్పుడు, సింగారుని పోల్చుకోవడం మీకు కష్టంలేదు. దాని చెల్లెలు—

చెం—ఉండుండు, నీవు బంగారివి కావూ?

స్త్రీ—"నీఛాళ్లు బంగారంలాగున్నది గనుక, నిన్ను బంగారని పిలుస్తాన"ని ఎనిమిదేళ్లకిందట నాకుమీరు పెట్టినపేరే-జ్ఞాపకముందా

చెం—ఎంతదాన వైనావే! కాని నీవు చాలా తెల్లపడ్డావు-నీపేరు మార్చాలి. నిన్ను హీరా అనిపిలుస్తాను.

స్త్రీ—మీదగ్గిర నేను కూర్చుంటె, ఎన్నిమాట్లు మా అక్కయ్య అసూయ పడేది! ఏదో పనికల్పించి పంపించేసేది-

చెం—అవును, నీయందు నాకు చాలాఇష్టంగాఉండేది. అప్పుడు నువ్వు 12 ఏళ్లదానవు-సింగారు ఎలాగుంది?

స్త్రీ—కాడను విడిచిపెట్టిన పద్మం ఎలాగుంటుంది? మీరువిడిచిపెట్టిన తర్వాత మా అక్కయ్య అలాగే ఉన్నది.

చం—విడిచిపెట్టడం కాదు—

స్త్రీ—అబ్బే! వదిలీయడం, మీరుదాన్ని వదిలేసిన తరువాత, నన్ను అంత దూరమూ తంజావూరు తీసుకోవెళ్లి, నన్ను ఆ గాన సముద్రులు, వైద్యనాథ అయ్యారుగారికి (చేతులు నొసట జోడించుకొనుచు) అప్పగించిన కొద్ది రోజులవరకూ బతికుంది-

చెం— చచ్చిపోయినదా?

స్త్రీ—ఎందుకా ప్రశ్న? దానికి కారణం మీ అ.గాదరణే. మిమ్మల్ని స్మరిస్తూ ప్రాణం విడిచిపెట్టింది బతికున్న ఆమూన్నాళ్లూ మీ పేరే దానికి రామస్మరణ- నాకు మావాళ్లు పెట్టినపేరు మోహినీ అని మానేసి, మీరుపెట్టిన పేరని బంగారూ అని పిలిచేది. "బంగారూ, నీవెప్పుడైనా నాయుడుగారిని కలుసుకొంటె, నన్ను వారికి జ్ఞాపకంచేయుమా-నేనిప్పటికీ వారియందు ఎంతవిశ్వాసంగా ఉన్నానో నీకు తెలుసునుగదా? అది వారికి మనవిచేయి" అన్నాది! అలాగుచేస్తానని చేతిలో చేయివేయించుకొన్నాది! ప్రాణం విడిచిపెట్టింది. ఎప్పుడుఅన్నా—

చెం—ఎందుకేడుస్తావు? తంజావూరిలోనే పోయినాదా?

స్త్రీ—అవునక్కడే-ఎంతటి రూపైనా, తనకు వలచిన ఆడదా

నియందు ఏనాడు ఏపురుషుడు ప్రేమ చూపించినాడు? మా అక్క కు ఎన్నో తెలుసునుగాని, ఆ ముక్కమాత్రం తెలిసిందికాదు-ఎప్పు డన్నా, మా నాయకుగారనే అనేది. ఎప్పుడైనా మిమ్ముల్ని సా ధించిందా? అది మీడబ్బుచూచి మిమ్ముల్ని చేరలేదు. తనడబ్బే మీకు పెట్టేది. ఒకమాటు ఏదో కేసులో మీకు పెద్ద చిక్కువస్తే తన మెళ్లోది తాకట్టుపెట్టి మీ అవసరం గడిపింది.

చెం—అవును పాపం, జ్ఞాపకం ఉంది.

స్త్రీ—ఆ మనిషే జ్ఞాపకంలేనప్పుడు ఆ మాటలేలాగు జ్ఞాప కం ఉంటుంది? మీరిచ్చిన జాబితాలో ఉండడానికైనా నోచుకోంది కాదు. ఎవరో మధురం, కావేరీ, వాళ్లూ వీళ్లూ జ్ఞాపకం వచ్చారు గాని, దాని ఊసేలేదు! ఇంతకూ మిమ్ముల్ని అనే పని ఏముంది?

చెం_హీరా, నిజంగా నాకు చాలావిచారంగా ఉన్నది.

స్త్రీ—ఇంతంత విచారంకాదు. ఏమైనా, దాని ఆత్మసంతో షిస్తుందని, మిమ్ముల్ని చూతామనే ఇంతదూరం వచ్చినాను. లేకుం టే, నాకు ఎవరి ఆసరా అవసరంలేదు. నాసంగీతంవల్ల నాఅయిదువే ళ్లూ నోటిలోకి వెళ్తాయి. మన ప్రభువువారికి, మహారాణీ ఇంది రాదేవి వారికీ, గిరిజా దేవివారికి సంగీతం అంటే ఎంతో ప్రీతి. ఆభ రవసాచాలును. కాని, మా అక్కయ్య చక్కదనమే మీదృష్టికి అగ పడనప్పుడు, దాని కాలిగోరుని పోలనిదానను నేననగా ఎంత?

చెం—నీ కాలిగోరునే అది పోలదు. నీదగ్గిర ఎవర్తె నిలబడ గలదు?

స్త్రీ_ఇన్స్పెక్టరు హిూదారానే, మీరాదరించిన సూ ర్య కాంతంకూడానా?

చెం_ఎందుకెత్తిపొడుస్తావు,హీరా? నీకూ నాయందు అంత ప్రేముండడం, నాఅదృష్ట మేమని చెప్పను?

స్త్రీ—మా అక్కయ్య ఆత్మతరించినది. (కళ్లుతుడుచుకొనును) మా కులంవాళ్లకున్న గడుసుతనం నాకేమీ లేదని తంజావూరు తీ

సుకా వెళ్లి సంగీతం చెప్పించి, కడతేరా నేను విద్య చెప్పుకొనేవర కూ ఉండరాదూ? కాని, ఈరాత్రి ఇక్కడ అట్టే ఉంటారా?

చెం__నాకు ఉద్యోగసంబంధమైనది, అతితొందరగపని ఉన్నది.

స్త్రీ—అయ్యో, ఉండరా? సూర్యకాంతం దగ్గిరేనా?

చెం—నారాయణ__

స్త్రీ__ఆహాఁ నారాయణ దగ్గిరా?

చెం—అక్కడా కాదు. ఈ మధ్యాహ్నం రెండుఝాముల వేళ, వర్తక చక్రవర్తిని ఒకడ్ని ఒకబ్రాహ్మడు ఏమీలేకుండా చేసినాడు. వాడ్ని పట్టుకోవలెను, లేకుంటే నా భవిష్యం పోతుంది.

స్త్రీ__నేను రాక రాక ఇక్కడికి రావడం, ఆదొంగతనం మీరా దొంగను పట్టుకొందికి బయలు దేరడం, మా బాగుంది!

చెం—దొంగను పట్టుకొంటానని నాకు బాగా నమ్మకం ఉన్నది.

స్త్రీ__మీశక్తి నాకు తెలియదూ? దొంగమీ యెదుట ఉన్నాడన్న మాటే. ద్వారపూడి బందిపోటు కేసులో, అ మీన్నికూనీ చేసిన కేసులో, స్వాములవారు ఎవర్తినో సంసారిని లేవకొట్టితీసుకొనిపోయిన కేసులో, తరువాత, ఎవడూవాడూ?—ఆఁ రామిరెడ్డి దొంగసంతకం కేసులో, మీరు చేసిన పని నేను ఎరుగనూ, నాకు చిన్నతనం అయినా?

చెం—ఏమిజ్ఞాపకం నీది!

స్త్రీ__కాని ఈ కేసులో అంత తొందరెందుకూ? రేపు వెళ్లితే మీ తలమీద పువ్వుతీసేవాడెవడు?

చెం__ఆవర్తకుడు, నారాయణసెట్టి, తిన్నగా వెళ్లి ప్రభువు వారితో గోలపెట్టాడు. ప్రభువువారు నన్ను పిలిపించి, "నాయుడూ, ఆ దొంగను పట్టుకొన్నావంటే, ఏమయినా ఉంది. లేకుంటే, నీపని సరి" అని స్వయంగా శలవిచ్చినారు. ఈ యాజ్ఞ, నాస్నేహితుడు, దివానిచ్చియుంటే ఒక్క ఈ రాత్రికాదు, నెల్లాళ్లు నీ దగ్గిరే అట్టే ఉందును, అన్నం యిక్కడికే తెప్పించుకొంటూ.

స్త్రీ—దివాను మీకంత స్నేహితుడా?

చెం— మీ అక్కయ్య మొదటిల్లో మా యిద్దరిదగ్గిరా ఉండేది. స్నేహం కలిస్తే అక్కడే కలియాలి. ఇప్పుడేటయింది-ఇప్పుడువెళ్లి, మళ్లీ రేపుదయం ఏడు వేసేసరికి ఇక్కడ హాజరు. మరినన్ను వెళ్లనీ-

స్త్రీ—నాకొక ఉపకారం చేస్తారనుకొన్నాను- పోనీలెండి, నూరు మొహరీలే కదా పోతాయి?

చెం—నూరు మొహరీలు పోవడం ఏమిటి?

స్త్రీ—కేశవరావు పంతులుగారట. ఆయన కుమారునికి ఇవాళ వర్థంతట- వారింటిలో ఈరాత్రి నాపాట, నూరు మొహరీల కొప్పుకొన్నాను.

చెం—నీవెప్పు డొచ్చా విక్కడికి—

స్త్రీ—ఈ సాయంత్రం అయిదు గంటలకు.

చెం—అప్పుడే బేరం తగిలిందీ?

స్త్రీ—నేను ఊళ్లోకి వస్తూంటే, పంతులుగారు నన్ను బజారులో చూచినారు-నేనెవరి నని అడిగినారు-నేను సంగీత పాటకురాలనని చెప్పినాను. ఇక్కడ నీకెవరైనా చుట్టాలున్నారా అని అడిగారు- మా పెత్తల్లికూతురు, కావేరని చెప్పినాను-"ఏమిటీ, నాకావేరి నీకు అంతద్దగ్గిర చుట్టమా? నీ చక్కదనంలో పదోవంతు దానికుంటె బాగుండు"నన్నారు.

చెం—నిజంగా, నీముందర అది మాలకాకి- (తనలో) దీని మీద కన్ను వేశాడు. లక్షాధికారి. వాడితో నేనెక్కడపోటీ తగలగలను? కాని, వాడ్ని చూచికూడా ఇదినాదగ్గిరకు వచ్చింది ఆతరువాత?

స్త్రీ—"నీపాట ఏమాత్రం?" అన్నారు. "తంజ వూరిలో వైద్యనాథయ్యరు వారివద్ద విద్యచెప్పుకొన్నాను. ఇక్కడ పాటవల్ల జీవనం చేతామని వచ్చినాను." అన్నాను. "ఒకరాత్రి కచేరీకి ఏం పుచ్చుకొంటావ"న్నారు! "మూడుగంటల కచేరీకి నూరు మొహరీలకు

తక్కువ ఎప్పుడూ పుచ్చుకోలేదు- తంజావూరిలో కూడ నాకు ఆపద్దే"అన్నాను-"సర్కేరగంటల ప్రాంతమందు రావలసిన"దన్నారు.

చెం— తగినచోటనే విస్తరి వేసినావూ! ఇక నీపేరు రాజ్య మంతటా గుప్పుమంటుంది. అంతదానవు నన్ను వెతుక్కొంటూ రావడం నా అదృష్టమే అనాలి.

స్త్రీ—తమరలా అనడం నా అదృష్టం.

చెం—నీవు నన్నడగబోయేది చెప్పుకోనా? నన్నువచ్చి నీ పాట వినమంటావు. అంతేనా?

స్త్రీ—వింటే చాలాసంతోషమే- ఇక్కడ అడుగుపెట్టగానే మీ బోణీ అయినట్టుంది. కాని, నా నగలన్నీ ఇల్లిక్కడే పోయినాయి. చేతికి మురుగులే ఉన్నాయి.

చెం—ఏమిటీ? నీవి పోయినాయా? ఇల్లిక్కడే అంటున్నావు. ఎక్కడ? ఎప్పుడు?

స్త్రీ—మీరు చెప్పుల్లో కాళ్లుపెట్టుకొని ఉంటే నే నేమి చెప్పేది?

చెం—అక్కరలేదు-టూకీగా చెప్పు-

స్త్రీ—మాముసిలమ్మా, నేనూ ఈవూరు వస్తున్నాము. ఊరు రెండు మైళ్లుండగా నేను ఒక తుప్పచాటున కూర్చుండవలసి వచ్చింది-అప్పుడు ముగ్గురు మనుష్యులు బండీలోకి వెళ్లి నా పెట్టె పట్టుకొని దిగినారు. పాపం మా ముసిలమ్మను జుట్టుపట్టుకొని కిందికి యీడ్చి వేసినారు. ఏమయిందో—

చెం—ఆ మనుష్యుల చహరా చెప్పగలవూ?

స్త్రీ—అందులోఒకడు పొడవుగా ఉంటాడు. మరొకడికి గరిమీసాలు, పెద్దమీసాలు ఉంటాయి-మూడవవాడు నల్లగాఉంటాడు

చెం—ఏమాత్రం పొడువుంటాడు?

స్త్రీ—ఎవడు?

చెం—నల్లటివాడు?

స్త్రీ—నాఅంత ఉండవచ్చును.

చెం—జ్ఞాపకం ఉన్నంత మట్టుకు వాణ్ణిగురించి చెప్పూ-

స్త్రీ—పోతూ పోతూన్న విభూతి పిండికట్లున్నాయి- శాలువ కప్పుకొన్నాడు-

చెం—శాలువ రంగు?

స్త్రీ—ఆకుపచ్చది. కట్టుదిట్టమైనవాడు-బ్రాహ్మడో, కంసాలో, చెప్పలేను-చేతిలో చిన్న పెట్టెఉన్నది.

చెం—దాని రంగు?

స్త్రీ—తెల్లటిది-

చెం—నీదా?

స్త్రీ—కాదు-నాది కర్రది.

చెం—(ఆలోచిస్తూ) ఇవన్నీ చూస్తే, మధ్యాహ్నం మనిషిలాగే కనిపిస్తున్నాడు, ఆవిభూతి, పచ్చశాలూ, దంతప్పెట్టె, వాడిరంగూ చాలా నల్లటివాడా, హీరా?

స్త్రీ—అంతనలుపు నే నెక్కడా చూపులేదు- ఎండలో నిల్చుంటే చీకటైపోతుంది-

చెం—ఆఁ వాడే! వాడే! పెట్టివన్నీ దంతప్పెట్టెలే-తరవాత?

స్త్రీ—ఆమనుష్యులు వెళ్లాక, ప్రాణాలు పిడికెట్లో పెట్టుకొని, తుప్పలచాటుని మెల్లిగా మహారాజావారి తోటచేరాను' పట్నంచేరాను మరిభయంలేదను కొన్నాను-కాని ఆనల్లదెయ్యం మళ్లహాజరు!

చెం—ఎక్కడ?

స్త్రీ—తోటదేవిడీకి ఎదురుగా రావిచెట్టుకింద.

చెం—తోట బాగా చూచావా?

స్త్రీ—కొత్తతోట. మేము తంజావూరు వెళ్లేసరికి ఆ తోట లేదు. అంతాబట్టబయలే-ఇంకాచిన్న చెట్లు. "గోపీనాథ్‌విలాస్" అని తోటదేవిడిమీద పెద్దక్షరాలు చెక్కున్నాయి. దూరంగా మేడ పరంజాలు కనిపించాయి.

చెం— (తనలో) నిజంగాచచ్చూ ఛిందీ—రావిచెట్టు తోటకు ఎంత

దూరంలో ఉన్నాది?

స్త్రీ—చూచినది ప్రతీది కొలవడానికి నేను పోలిసు ఇన్స్పెక్టర్ను కాను. ఆ దొంగఛాతీ ఎన్నిఅంగుళా లుంటుందని అడుగుతారు కాబోలు? నాకు తెలియదు.

చెం__మరేమైనా కనిపెట్టావా?

స్త్రీ—వాణ్ణి చూసేసరికి, నాకాళ్లు వణుకుతూంటె, ఏంకనిపెట్టేది, నా నెన్ని?

చెం__ఇక్కడికి వచ్చే తోవలో?

స్త్రీ—బజారులో మామిడిపళ్లరాసులు కనిపించాయి.

చెం—హాస్యానికి వేళాయిది, హీరా? నల్లవాడు ఒక్కడే ఉన్నాడా?

స్త్రీ—దగ్గిరెవ్వరూలేరుగాని, కొత్త గ్రహారంరోడ్డులో మాత్రం ఒకడు వాన్నివైపు చూస్తూనిల్చున్నాడు-

చెం—బాస్, దొరికాడు! కొత్తగ్రహారం ఉన్నపాళంగా పరిగెత్తాలి. వాడిప్పుడు అక్కడేఉంటాడు, మామంచి ఆచోకీ ఇచ్చావు. వాడి జాడ పట్టడానికి 50 మంది జమాన్లు వెళ్లారు. ఇంకా ఒకడూ రాలేదు-రేపుదయం 7 గంటలకు నీ నగలుపట్టుకొని నీదగ్గిరకి వచ్చి తీరుతాను-ఇప్పుడు—

స్త్రీ—మాముసలిది ఏమయిందోకూడా కనుక్కొని నాకళ్లపెట్టరూ? నగలు మళ్లీ వస్తాయిగాని! ముసిల్ది ఏలాగొస్తుంది?

చెం—మరేంభయంలేదు. నగలువస్తే ముసిల్ది వస్తుంది-కాని, నీకేదో కావాలన్నావు-టూకీగా చెప్పు-

స్త్రీ—తమకంత తొందరగా ఉన్నప్పుడు వేలాగడిగేదీ? 100 మొహరీలేకదాపోతాయి? మరో నాడాయేను.

చెం—నగలు ఏమీ వంటిని లేకుండా ఎలాగు వెళ్లడమని అనుమానిస్తున్నావు కాదూ?

స్త్రీ—మనస్సులోమాట అలాగు పోల్చాలి. నేరం పట్టడంలో

ఇంత గొప్పవారంటే మరివింతేమిటి? మెళ్లో జిగినీ- -

చెం—సరే. నేనుండగా నీకు నగల కేమిలోపం? అప్పలస్వామీ,

అప్పల—(ప్రవేశించును) చిత్తం!

చెం—మా యింటికి పరుగెత్తి, మాఅడంగులనడిగి నగలన్నీ తీసుకోరా—"ఎవరో పెళ్లికెళుతున్నారయా, రేపుదయమే ఇచ్చివేస్తారు." అని చెప్పు.—ఉండుండు—నే నిక్కడున్నానని చెప్పేవు సుమా? ఇది పెళ్లిళ్లకాలం నమ్ముతారు-పో పరుగెత్తు.

అప్పల—చిత్తం, బాబూ (నిష్క్రమించును)

స్త్రీ—పోనిస్తురో, నాయుడుగారూ-మీరంతతొందరలోనుండి-

చెం—అయితేనేమి? ఈవీధినే మాయిల్లు.

స్త్రీ—ఏమోఅనుకొన్నాను, నిజంగా తమకు నాయందు ప్రేమున్నదే! నానగలిచ్చి మీనగలు తీసుకొంటారు-అంతేనా?(నవ్వును) కాని, నగల మాటకేమి, మళ్లీ సంపాదించు కొంటానుగాని, బంగారు పతకాలుమట్టుకు ఎలాగైనా రాబట్టాడి-

చెం—ఎన్ని?

స్త్రీ— 4 మధురలో ఇచ్చినవి; 6 తంజావూరులో; 2 కంచి గరుడ సేవలో! 3 తెనాలిలో—కాదు, కాదు 4! 2 శ్రీరంగంలోవి; 1 విజయ వాటిక కనకదుర్గ ఉత్సవములో—అన్నీ 19.

చెం—అన్ని సంపాదించావూ?

స్త్రీ—చిత్తం-తంజావూరు పతకాలు ఆరూ నాకు అన్నిటికంటె ఎక్కువ ప్రీతి-

చెం—ఎక్కువ పనివాడితనమున్నదనా? లేక వాటిలోరత్నాలున్నాయనా?

స్త్రీ—మాగురువుగారు (నొసట చేతులు జోడించును) గొప్ప సభలలో పౌరులస్థానే వారిచేతితో స్వయంగా వాటిని నాచీరకు తగిలించి, "మరి ధరించుటకు స్థలములేకుండా అనేక పతకములు నీకు బహుమతి వచ్చుగాక!" అని దీవించినారు. అందుకు వాటి

యందు ఎక్కువప్రీతి—అదుగో అప్పలస్వామి! ఎంతలో వచ్చాడో వగరుస్తూ!

అప్పలస్వామి ప్రవేశించును.

అ—ఇదుగో, బాబూ, నగలపెట్టె.

చెం—మావాళ్లేమన్నారూ?

అ—అన్నారూ, "నాయుడుగారుమళ్లీ వెనకటి తోవలో పడితే-

చెం—తనఇష్టంవచ్చినట్టు చేస్తానన్నారుకాదూ?

అ—చిత్తం—

చెం—దానికేం? అది వెనకటి బెదిరింత. కోయ్యాకూరకకూ సిగ్గులేదూ, కొడవలికీ సిగ్గులేదూ. హీరా, ఇవిగో నగలు. నేనువెళ్లాలి. అప్పలస్వామీ, కాని వజ్రపుటుంగరాలేవి— అల్లాపెద్దకేసులో దొరికినవీ?

అ—అవి ఎవరికీ ఇవ్వనన్నారు.

చెం—హీరా, నువ్వు తంబూరా మీటుతున్నప్పుడు అవి నీ వేళ్లనుంటే, కళ్లు జిగాల్మంటూ ఉండును. మరివెళతా.

స్త్రీ—రేపుదయం ఏడుగంటలకి తప్పదుసుమండీ!

చెం—లేకుంటే, నన్నెప్పుడూ నమ్మకు (చెరొకవైపు నిష్క్రి)

రెండవరంగం

దివాన్ఇల్లు—ప్రవేశం, దివాన్, గోపాలశాస్త్రి.

నా—గోపాలశాస్త్రి! చెంగలార్రావు నాయుడుగురించి నీకు నేచెప్పినదంతా ఎంతసొగసుగా వినియోగపర్చినావు! అంతవేగం బుట్టలోవేసి నగలన్నీ తెచ్చావు. ఎంతసొగసుగా కనిపించావోగాని! మోహినన్నపేరు సార్థకం చేసుంటావు. నీ ఆడవేషం చూడాలనని ఉన్నది.

యందు ఎక్కువప్రీతి—అడుగో అప్పలస్వామి! ఎంతలో వచ్చాడో వగరుస్తూ!

అప్పలస్వామి ప్రవేశించును.

అ—ఇదుగో, బాబూ, నగలపెట్టె.

చెం—మావాళ్లేమన్నారా?

అ—అన్నారు, "నాయుడుగారుమళ్లీ వెనకటి తోవలో పడితే-

చెం—తనఇష్టంవచ్చినట్టు చేస్తానన్నారుకాదూ?

అ—చిత్తం—

చెం—దానికేం? అది వెనకటి బెదిరింత. కోయ్యారకరకా సిగ్గులేదూ, కొడవలికీ సిగ్గులేదూ. హీరా, ఇవిగో నగలు. నేనువెళ్లాలి. అప్పలస్వామీ, కాని వజ్రపుటుంగరాలేవీ-- అల్లాపిద్దకేసులో దొరికినవీ?

అ—అవి ఎవరికీ ఇవ్వనన్నారు.

చెం—హీరా, నువ్వు తంబూరా మీటుతున్నప్పుడు అవి నీ వేళ్లనుంటే, కళ్లు జిగాల్మంటూ ఉండును. మరివెళతా.

స్త్రీ—రేపుదయం ఏడుగంటలకి తప్పదుసుమండీ!

చెం—లేకుంటే, నన్నెప్పుడూ నమ్మకు (చెరొకవైపు నిష్క్రి)

రెండవరంగం

దివాన్ఇల్లు-ప్రవేశం, దివాన్, గోపాలశాస్త్రి.

నా—గోపాలశాస్త్రి! చెంగల్రావు నాయుడుగురించి నీకు నే చెప్పినదంతా ఎంతసొగసుగా వినియోగపర్చినావు! అంతవేగం బుట్టలోవేసి నగలన్నీ తెచ్చావు. ఎంతసొగసుగా కనిపించావోగాని! మోహినన్నపేరు సార్థకం చేసుంటావు. నీ ఆడవేషం చూడాలనని ఉన్నది.

డు, అక్కడ ఎవరూ లేకపోవడంచూచి నన్ను కేశవరావు ఉంచే శాడనుకొని వారింటికి తోవలో ఏముందో చూచుకోకుండా పరిగె డతాడు. "నన్ను పాటకి పిలిచావుకావుకే!" అని నాయుడూ, "పా టేమిటి? పిలవడమేమిట"ని కేశవరావూ—చాలాతమాషాగా ఉం టుంబాకాట్లాట-నేను వెళ్లిచూడాలి అపంతా-(నిష్క్రమింతురు)

తృతీయాంకము

మొదటిరంగం

కొత్వాలుఇల్లు. ప్రవేశము. శ్యామలరావు, వెంకుబాయమ్మ.

వెంకు—నాన్నగారూ, 11 గంటలకు ముందు ఎన్నడూ భోజనంచే యనివారు, ఇవ్వాడేమి సాయంత్రం 7 గంటలకే భోజనంచేసినారు.
శ్యా—వెంకుబాయమ్మ, నీవెప్పుడూ గదిలో ఏదో చదువుకొం టూ కూర్చుంటావు, పొరిగింట భోగట్టాలయినా తెలియవు-నిన్న జ రిగిన ఘోరాలగురించి విన్నావుగద? చెంగల్రావు కొత్తగ్రహారం లో నల్లగాఉన్న బ్రాహ్మణుల నందరినీ పట్టుకొని చావకొట్టాడు. ఈ ఉదయమే కేశవరావింటికివెళ్లి అతన్ని అత్యమైన దుర్భాషలూ ఆడాడు. తరువాత అతనుంచుకొన్న మనిషిని, కావేరిని పట్టుకొని ఉ తికేశాడు-వళ్లంతా తట్లే—
వెం—దాన్నెందుకు కొట్టాలీ?
శ్యా—ఎవర్తో అతని నగలన్నీ టోపీవేసింది. వాళ్లిద్దరూ చుట్టాలని ఆ మనిషిని కళ్ల పెట్టుమన్నాడు. ఆది "మొర్రో నాకెవరూ చుట్టా లేరంద"ట-అది నమ్మక దాన్ని చేతికర్రతో చావచంపి చెవులు మూశాడు. వాళ్లందరూ ప్రభువు వారితో వెంటనే ఫిర్యాదు చే స్తే, నాయుడుచేత వాళ్లందరికీ గుణహో యిప్పించారు.2000 మొ

హాకీలు కూడాయి-అప్పుడు నన్ను పిలిపించివాళ్లిద్దర్నీ పట్టుకొంటే, గొప్ప బహుమతీ యిస్తారని ప్రభువువారు స్వయంగా శెలవిచ్చారు. "శ్యామలారావు పంతులుగారూ, మీరుకూడా నాయుడులాగు మోసపోయేరుసుమా!" అని నవ్వారు. భోజనం అయింది, అది ఒక్కటే చేతనైనపని. ఎక్కడికో, ఏమిచేయడానికో తెలియకుండా, ఇక బయలుదేరాలి.

వెం—మీరు నాయుణ్ణి కలుసుకోలేకపోయారూ?

శ్యా—ఆరువేసేవరకూ ప్రయత్నించాను-ఇంటివద్దలేడు, కచేరీలోనూ లేడు: ఊరంతా వెతికించాను, కనబడలేదు. ప్రయత్నం—ఉండూ! ఏవరో తలుపుకొడుతున్నారు! ఎవరాతలుపు? పున్నయ్యా, తలుపు తీయకుండా అడుగూ-

(గుమ్మంవద్ద రాఘవరావు ప్రవేశించును)

రా—తలుపుతీయకుంటే, మా జగదాంబ పిన్నిగారింటికి పోతాను-ఆవిడా తలుపు తీయకుంటే, మళ్లా కాశీ ఏమవుతుంది? నే నేమవుతాను?

శ్యా—రాఘవరావుకాడూ? జగదాంబపిన్నీ, కాశీ—వాడే! (తలుపుదగ్గరకివెళ్లి) ఎవరదీ?

రా—మీరు మా మామగారు, శ్యామలారావు పంతులుగారైతే నేను మీ అల్లుడు, రాఘవరావును.

శ్యా—ఏమిటీ, మా అల్లుడు రాఘవరావా?

రా—ఒకటే, మీరు కొత్వాల్ శ్యామలారావుపంతులుగారు కారు. లేకుంటే, మీ అల్లుని పేరు మరిచిపోయినారు. నేను వెళ్లి 6 ఏళ్లులయాక ఇంకా జ్ఞాపకం ఉంటుందా?

శ్యా—నేను కొత్వాల్ శ్యామలారావునే; మా అల్లుడుపేరు రాఘవరావే. అయితే, నీవేనా రాఘవరావువు?

రా—ఆప్రశ్నేమిటి? నాకేమి బోధపడదు. స్వర్గస్థులైన సీతారామచంద్రుడు పంతులుగారి పెద్దకుమారుడ్ని- మా

అమ్మపేరు నరసయమ్మ-ఆవిడెమీఅక్కయ్య. జగదాంబమీచెల్లెలు. మీ నాన్నగారు కోటేశ్వరరావు. పంతులు గారు10ఏళ్లకింద పోయినారు. మీఅమ్మ వెంకుబాయమ్మ, ఆవిడె పేరింటిదేగా, మీ ఒక్కకుమార్తె-పెళ్లిలో 6 ఏళ్ల కిందట తలుపువేసి నాచేత మీ పిల్లపేరు చెప్పించారు-ఈనాడుమళ్లీ మీరు చెప్పిస్తున్నారు. పెళ్లినాటికి నేను 19 ఏళ్లవాడను. మీ పిల్ల 12 ఏళ్లది-మా అత్తగారిపేరు వేణమ్మ మా జన్మస్థానం అంగర, నేను మీ అల్లుడనేనా? కాకుంటే, ఇటుపైని మాఊరు అంగరాకాదు, రాజమహేంద్రవరమూ కాదు, కాశీ.

శ్యా—(తనలో) ఎంత పెంకెతనంగా మాట్లాడుతున్నాడో!—నీవటోయ్ బాబూ? (తలుపుతీసి) నీవేనటోయ్? ఇదిగో, వెంకుబాయమ్మ, కాశీనుంచి బాబువచ్చాడు.లోపలికిరావోయ్ తండ్రీ! ఒకసంవత్సరము కోటేశ్వరస్వామికీ, భీమేశ్వరస్వామికీ, ప్రతిసోమవారం అభిషేకాలు చేయిస్తాను. శంకరా, నీకటాక్షం వచ్చిందా, రక్షకా? (వేణమ్మ ప్రవేశించును) ఇదిగో, బాబు, రాఘవరావు, విశ్వేశ్వరుని కటాక్షంవల్ల, మాతాన్నపూర్ణకటాక్షంవల్ల, మళ్లీ మన కళ్లపడ్డాడు!

వే—బాబూ, మాయిల్లు చీకటిపోగొట్టడానికి వచ్చావోయ్? ఉత్సవంతో గంగీపాడుకో వద్దుము, ముందుగా ఏల తెలియజేశావుకావూ?

రా—ఎవరిచేత కబురు పంపించేది, అత్తయ్యా?

వెం— గదిలోనుంచి తొంగిజూస్తూ) ఆయన కాశీపారిపోయిన ఈ ఆరేళ్లూ నేను పార్వతిని ధ్యానంచేయడం వట్టినే ఎందుకు పోతుంది?

వే—బాబూ, చాలాఆయాసపడి వచ్చావు-మడికట్టుకో-మీ మామగారు ఇప్పుడిప్పుడే భోంచేశారు

రా—సూర్యాస్తమయ కాలంలో, నారాయణ సాగరంలో స్నానం చేసుకొని, సంధ్యవార్చుకొని, రొట్టెలు తిన్నాను. తడిగుడ్డయింకా కాశీకావిడీమీద ఆరుతునే ఉంది.

శ్యా—ఇక్కడున్నప్పుడు నీకు నీగోత్రమే తెలిసిందికాదు. కాశీలో నేర్చుకొన్నావూ?

రా—అర్థంతో కూడాను–విద్యాసాగర్ గౌరీపతి శాస్త్రిగారివద్ద వేదము, వేదాంగములు చెప్పుకొన్నాను.

శ్యా—సావకాశంగా కూర్చొని నీ వేదములంతా వినాలి.

వెం—(తనలో) పెద్దపండితులై వచ్చారు నాయిన్నాళ్లవస్థ మరిచిపో వచ్చును.(దాసీతో) వెంకీ, నీవేమి నాతలదువ్వకు–నన్నిలాఉండనీ.

దాసీ—బాబొచ్చినాడని చింకిరితల దువ్వుతూంటే, కసరుతా వేంఅమ్మా?

రా—నేను పెరట్లోకి వెళ్లి కాళ్లుకడుక్కొని వస్తాను

శ్యా—పున్నయ్యా, బాబుని నూతితగ్గిరకి తీసుకోవెళ్లి కాళ్లకి నీళ్లియ్యి. లాంతరు వేగం వెలిగించు–(రాఘవరావు వెళ్లి తిరిగివచ్చును)

వెం—పున్నయ్యా, ఇదిగో తువాలు–

రా:—మా బాపయ్య పెద్దనాన్న కులాసాగా ఉన్నారా?

శ్యా:—పోయి నాలుగేళ్ళయింది.

వెం.—అయితే ళ్ళండీ, నాన్నగారూ; మనము వలసలో భూములు కొన్న 3 నెలలకు.

రా:_పోయేరేం! మా నాన్నగారు పోయాక నన్ను ఎంత ప్రేమగా పెంచారు!

వే:_ఏడవకమ్మా, ఏడవకు.

రా:—పేరమ్మ కులాసాగా ఉందా? దాన్ని మా ముద్దుగా పెంచారు. నేను కాశీ వెళ్ళేసరికి 10 యేళ్ళది. నాగేశాని కిస్తామన్నారు.

వే:—వాడికే ఇచ్చారు. దానికో కొడుకు పనసపండులాంటివాడు.

రా:_అలాగా? వెళ్లి చూడాలి. పల్లయ్య చింతాత బాగున్నారా?

శ్యా:—70 యేళ్ళవాడైనా, 40 యేళ్ళవాడులా గున్నాడు.

రా:_కడియంలో కాపురముంటూ ననేవాడు.

శ్యా:—అక్కడే ఉన్నాడు.

రా:—భావన్నారాయ ణెక్కడున్నాడు?
శ్యా:—పోయి రెండేళ్ళయింది.
రా:—అఁ! అఁ! పోయాడూ! ఫిరంగి గుండులాంటివాడు! అహా! నా కంటే 3 యేళ్ళ పెద్ద. భావన్నారాయణా, నీకు నూరేళ్ళా నిండిపోయినాయా? మేము అన్నదమ్ముల పిల్లలలా గుండలేదు. నన్ను చూస్తే పంచప్రాణాలూ పెట్టేవాడు. వాడి కొడుకు బాగున్నాడా? ముఖం తల్లచ్చూ—
వే:—మా బాగున్నాడు. మొన్ననే వడుగు చేశారు.
రా:—బాలమ్మ వాడ్ని తీసుకొని పుట్టింటికి వెళ్ళిందికాబోలు? అమలాపురం వెళ్ళి చూడాలి వాడ్ని.
వే:—మా దగ్గరుండుమని బ్రతిమాలాం. కుర్రివాడ్ని వదలలేక సనేమిరా ఉండనన్నాది. పోనీ, వెంకుబాయమ్మకు కొడుకుడతాడు.
శ్యా:—బాబూ, గంగ తీసుకో వచ్చావా?
రా:—కావిడినిండా గంగే, రెండు చీరలుపట్టుకొచ్చాను. అత్తయ్యా ఇది మీకూ, యిది మీ పిల్లకూ, పొందూరులో కొన్నాను. నేత చీరలు. ఇదిగో మూతాన్నపూర్ణ కుంకుమ.
వే:—పొందూ రెక్కడా?
వెం:—విశాఖపట్నం జిల్లా అమ్మా.
వే:—వెంకుకి తెలియనదంటూ లేదు. బాబూ, నీవు వెళ్లినది మొదలు, దానికి వంటిపూట భోజనం. అదైనా పేరుకి తినడమే. ఈ ఆరేళ్ళా తలమీద దువ్వెన పెట్టనియ్యలేదు. ఆ చాపమీద పడక. శంకర శాస్త్రి వచ్చి రోజూ సంస్కృతం చెప్పడం. పొద్దస్తమానం పుస్తకమే కాలక్షేపం. దానికి కొడుకు పుడితే, విశ్వేశ్వరుని పేరు. ఆడపిల్లయితే అన్నపూర్ణ పేరు.
శ్యా:—సరే. పుట్టబోయేవాళ్లకి ఆనక పేర్లుపెట్టొచ్చును కాని, నేను వెళ్లాలి, వేళయింది.
రా:—ఎక్కడికి వెళతారు, మామయ్యా?

శ్యా:—(తనలో) మొదటిలోనే ఏమి అపశకునం! వాడి చదువంతా ఏమైందో?

రా:—భోజనం అయాక బైటికెళ్ళడం మీకు అలవాటులేదే. అలవాటు మార్చుకొన్నారేమిటి?

శ్యా:—లేదు, బాబూ, ఒక్కరోజున రెండు విపరీతమయిన నేరాలు జరిగాయి.

రా:—ఎప్పుడు మామయ్యా?

శ్యా:—నిన్నమధ్యాహ్నం ఒకటి సాయంత్రం ఒకటి. ఏమొచ్చినా నాప్రాణంమీదికే వస్తుంది. నాయుడుపట్టుకోలేనిది నేనుపట్టుకోవాలి ఈ నేరాలు పట్టుకోలేకుంటే, నా పాట్లు చెప్పేదేవింటి? మన ఆస్తికని పెట్టుతూ ఇంట్లో ఉండు బాబూ.

రా:—నేను మీతోవచ్చి, మీకు సాయంచేస్తాను మామయ్యా. ఆడవాళ్ళలాగు ఇంట్లో కూర్చోనా?

శ్యా:—చాలామంది జమాన్లున్నారు. నీవెందుకొస్తావు? ఆదొంగలు చాలా అద్భుతమైనవాళ్లు. నాకేం జరుగుతుందో చెప్పలేను. అసాధ్యులు వీధుల్లో పట్టపగలే మనుష్యులు కనబడరు.

రా:—అందుకా మామయ్యా, ఊరు నిర్మానుష్యంగా ఉంది?

శ్యా:—చెప్పకేమి? అందుకే నీకు తలుపుతీయడానికి అనుమానించాను. ఇంట్లో జాగ్రత్తగావుండు నాయనా?

రా:—అబ్బ, నేనూ వస్తాను.

శ్యా:—(తనలో) నా కేంవాగ్రిశాడోగాని, మళ్లీ అపశకునం.

రా:—మీరు అంత ముఖ్యమయిన పనిమీద వెళుతున్నారు. ఎం చేస్తారో చూచినేర్చుకుంటాను. మీతరువాత కొత్వాలు నేనేగదా!

శ్యా:—(తనలో) నారాయణ! ఇంతకంటె అపశకునమేమైనా ఉందీ —బాబూ, ఇంట్లోఉండి, ఉత్తరాది కబుర్లూ, కథలూ చెప్పుతూ మేలుకోండి. నీకిష్టమేనా వెంకూ?

వెం:—కథలంటే నాకు చాలా యిష్టం. తాతయ్య రామేశ్వరంన్ను

చి వచ్చినప్పుడు దక్షిణాది కబుర్లు చెప్పుతూంటే తెల్లవారిపోయేది.
రా:—రేపా మెను, అత్తయ్యా, నేను వెళ్లకమానను.
వెం—(తనలో) నా సూచన వ్యర్థమైపోయిందే. అది నాయందు పేమా, సాహసకృత్యాలయందు అభిలాషా?
వే—నీ ఇష్టం కోరినందుకైనా ఇంట్లో ఉండవా, బాబూ?
రా:—ఇలాంటి రాత్రి మళ్లీవస్తుందా, అత్తయ్యా? మామయ్యకి అంత భయంగా వున్నప్పుడు, నేను దగ్గిరుండాలి. నా సాయం అవసరం అని కాదుగాని, ఇంట్లో వుంటే నాకేం తోచదు.
శ్యా—(తనలో) వీడ్ని రావద్దంటే మళ్లీ కాశీ పారిపోతాడు—బాబూ, వెళదాం రా. 8 కావచ్చింది. అమ్మా, చూడూ, ఏమి జరిగినా తలుపుమిట్టుకుతీయకండి. ఇలారా. అమ్మా, (చెవిలో చెప్పును)
వెం.—అలాగే, నాన్నగారూ. (తల్లీకూతురుతప్ప అందరూనిష్క్రమ)
వే—వెంకూ, బాబు మునుపటికంటె చాలా బాగున్నాడుసుమా. మంచి బలం వచ్చింది.
వెం:—కాశీనీళ్లు బాగా పడ్డాయి. (తెర)

రెండవ రంగము

శ్యామలరావు యింటిదగ్గర రోడ్డు, ప్రవేశము శ్యామలరావు, రాఘవరావు 10 జవాన్లు

రా:—మామయ్యా, ఆ మనిషి భుజాన్ని ఆ దుక్కేమిటండీ?
శ్యా:—దాన్ని బొండంటారు.
రా:—ఎందుకూ అది?
శ్యా—నేరం చేసినవాడి చేతులూ, కాళ్ళు ఆ కన్నాల్లో పెట్టి ఆ కర్రశీల దానిలో పెట్టి కొట్టేస్తారు.
రా:—నేను చేతులూ, కాళ్ళూ అందులో ఉంచుతాను, అదెలాగో చూపించరూ?

శ్యా—ఇప్పుడెందుకూ, బాబూ? రేపుఇంటిలో చూపిస్తా.

రా—అబ్బ, నాకిప్పుడే కావాలి.

శ్యా—(తనలో) తాను పట్టిందే పట్టు—అయినా మంచిమాటలాడి నాగన్నా, నీభుజమీద బొండ కింద పెట్టా (రాఘవరావు చేతులు కాళ్లూ ఉంచును) ఇపుడు ఆకర్రిశీలఉందే, దాన్ని ఆ కర్రిసుత్తితో దిక్కు చేస్తారు.

రా—మీరుంచండీ, నేను చేసిచూస్తాను.

శ్యా—తొందరగా వెళ్లుతుంటే, ఇప్పుడే కావాలా బాబూ?

రా—ఇంతలో ఏంమించి పోతుందండీ? నాయందు నమ్మకం లేకుంటే, మానిపోయెను-నేను ఈవూరు రాబట్టి మీ అందరికి ఇంతకష్టం. నేను దొంగను నన్ను నమ్మకండి-నేపోతా.

శ్యా—(తనలో) వాడికి ముక్కునుంటుంది కోపం! వాడు చెప్పడం నేను చేతులు కట్టుకొని వినడంకాడికి వచ్చింది నా అవస్థ!

రా—నేను నేర్చుకోవద్దూ? మీతర్వాత యీహోదా నాదేకదా

శ్యా—(తనలో) పెళ్లికి వెళుతూ పిల్లిని చంకపెట్టుకొన్నట్టున్నది! వీడి కిదే పదం!

రా—సరే తెలిసింది. పోనీ పోతానులెండి, నాబాధ మీకెందుకు?

శ్యా—(తనలో) వీడికి పిల్లను నేరకపోయి యిచ్చుకొన్నా—సరే, చేతులూ, కాళ్లూ ఉంచాను (ఉంచును) ఇప్పుడేమి చేస్తావు?

రా—ఏంజేస్తానా? ఇదీ (గట్టిగా కొట్టివేయును) బాగాచేసానుకాదూ, మామయ్యా?

శ్యా—గట్టిగా కొట్టేశావు! చేతులూ కాళ్లూ, నలిగిపోతున్నాయి!

రా—అయ్యో! "ఇప్పుడేంచేస్తావని" మీరడిగితే, నేను సరిగా చేయగలనో లేనో చూడడానికి, ఏలాగుతీయడమో నేర్పడానికి అడిగారనుకొన్నాను. సరిగా చేసానా? ఇక ఏలాగుతీయడమో నేర్పండి (లాగును) రాదు, గట్టిగా బిగిసిపోయింది- ఏంచేయమన్నారు, మామయ్యా?

శ్యా—(తనలో) ఎముకలు గుంపై పోతున్నాయి! ఏమన్నా, ఊరా
త్రి కాశీపారిపోతాను. పరమేశ్వరా!......ఇంటికి వెళ్లి నిద్దురపోవడం—ఎ
క్కడుందో మీా అత్తయ్యకు తెలుసును.
రా—కాని, ఏమొచ్చినా తలుపుతీయుమన్నారు?
శ్యా—అవునవును—వంగో, చెవులో చెప్తాను (చెప్పును) ఇదే ఆనవా
లు. తలుపుదగ్గరకిరమ్మని ఈమాటచెప్పి—పోయి చురుగ్గా రా.
రా—ఇక్కడున్నట్టురానూ (నిష్క్రమించును)—

మూడవరంగం

కొత్వాల్ గుమ్మం: ప్రవేశము, రాఘవరావు.

రా—(తలుపుకొట్టి) తలుపూ, అత్తయ్యా, నేనమ్మా, రాఘవరావు
ని—రి వేయకముందే నిద్రిటమ్మా?—ఏమమ్మోయ్!—ఇంకా పలుకరే
మి?—మామయ్యదగ్గిరనుంచి కబురు తెచ్చానమ్మా—పోనాయేమిటి?—
అంతనిద్రేమిటమ్మా?
వెం—(లోపల) అమ్మా, తలుపుదగ్గిరకి వెళ్లి, నాన్నగారు వెళ్లేటప్పు
డు నాతో చెప్పిన ఆనవాలు అడగవమ్మా—
వే—వెళుతున్నా. (తలుపుదగ్గిరకు వెళ్లి) ఆనవాలేమిటి?
రా—తలుపుదగ్గిర చెవిపెట్టండి, చెప్తాను.
వే—పెట్టాను, చెప్పు—
రా—శ్రీకృష్ణమూర్తికి ఇద్దరు తల్లులు—సరా? (తలుపు తీయును రా
ఘవరావు లోపలికి వెళ్లి తలుపు గడియ వేయును) అత్తయ్యా, లోపలి
రండీ—
వే—వగరుస్తున్నావేమి, బాబూ? ఆ గాభరాచూపులేమిటి, తండ్రీ? క
ళ్లెందుకు చింపిరైయింది?—వేగం చెప్పు, రాఘవా?
రా—ఏం చెప్పేది, అత్తయ్యా? ఇలాగవుతుందని నే నెప్పుడూ

అనుకోలేదు-

వే—ఏమయింది, తండ్రీ? మామయ్యకేమీకాలేదుగద? వేగంచెప్పు, బాబూ నావళ్లువణకుతూంది-

రా—మనజమాన్లకంటె చాలామందివచ్చారు-"దొంగ లసాధ్యులులాగున్నారు-నన్నేమి చేస్తారో తెలియదని" మామయ్యన్నారు, మీరు విన్నారుకదా?

వే—అన్నారా?

వెం—అన్నారు కారటమ్మా? ఇంతపరాకు ఎక్కడైనాఉంటుందమ్మ

వే—అయితే, ఏమయిందిబాబూ?

రా—మనవాళ్లయినా ధైర్యంగా దెబ్బలాడుతున్నారు. నేను దెబ్బలాడాను. ఇద్దరిని పడేశాను-

వే—నీజబ్బమీద రక్తమేమిటి తండ్రీ? నాకేందాకీ?

వెం—తడిగుడ్డ వెంటనే కట్టితే మంచిది-ఇదిగోతెస్తున్నా (తన చీరలో ముక్క చింపివేసి నీళ్లలో ముంచును)

రా—దానికేం అత్తయ్యా? మామయ్యకోసం ప్రాణమైనా పెట్టేస్తాను-కానీ వినండి-మరేంప్రమాదం రాకూడదు-మామయ్యఅంత బలమైన మనిషని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. ఇద్దరిమనుష్యులొచ్చి ఆయన నడుముపట్టుకొంటే, ఇద్దరినీ కిందపడేటట్లు విదలకించేశారు. కర్రసుత్తితో నాగన్న ఒకడ్నీ, నేను ఒకడ్నీ తలకాయ పగిలిపోయేటట్టుకొట్టేశాం. మరొకడ్ని జుట్టుపట్టుకొని కిందకి కూలేసి గొంతుకమీద అడుగేసి నిల్చున్నాను. "బలే, బాబూ, నీవు దెబ్బలాడొద్ద"న్నారు మామయ్య, కానిపెద్దకర్రచ్చుకొని మామయ్యను కొట్టడానికొస్తుంటే చూసి ఏలాగూరుకోనూ? వాడికి నడుము పట్టుకొని కిందకు కొట్టేసి, సుత్తితో వాడులేవకుండా వేశేశాను. మామయ్య చూచి, "బాబూ, నా ప్రాణం కాపాడావు. నీ ప్రాణం కాపాడుకో" అన్నారు,

వే—ఇదంతా ఎక్కడ, తండ్రీ?

రా—మనింటికి 50 గజాలదూరాన్ని-కేకేస్తే వినిపిస్తుంది.
వే—కాని, తండ్రీ, నీకా గాయం ఎలాతగిలిందోయ్? ఇంకా రక్తం కారుతుంది!
రా—పోనిస్తురో, అదేంచేసింది? ఆదొమ్మీయుద్ధంలో మామయ్యా నాదగ్గిరికివచ్చి, "బాబూ, నేను దొంగల్ని పట్టుకోవడంలో పేరున్న వాడనని ఎరుగుదురూ-అందుచేత యుద్ధానికి తయారు పడ్డారూ. నా ప్రాణం కాపాడినవాడవు, ఆస్తినికూడా కాపాడడానికి తగినవాడవు నీవే. ఇంటికెలాగు వెళతావో వెళ్లి, ఇంటిలోనున్నన గలూ, మొహ రీలూ మూటకట్టి నూతిలో ఎత్తెళి, మళ్లీవేగంరా? అన్నారు-గోడ లు దాటేశి లోపలికి వస్తారేమో? వేగంలెండి, అత్తయ్యా.
శ్యా—బాబూ, వేగం రావోయ్. నాస్థితి తెలుసుండీ, ఇంకా ఏం చేస్తూన్నావు?
రా—ఇదుగో వస్తున్నా, మామయ్యా-మామయ్యామాటలు విని, ఇంకా చూస్తారేమమ్మా? ప్రమాదం పోయేక, రేపుమళ్ల నూతిలో నుంచి ఎంతట్లో తీసుకోవాలి?
వే—(వెంకుబాయమ్మ చెవులో) చెట్టింటిలో జరిగినదంతావిని, ఎ లాగిచ్చేది, వెంకూ?
వెం—అక్కడెవడో కొత్తవాడు-రాత్రి ఎలుగుబంటినిజూచి, పగ లు మంగలంచూచి భయపడ్డాడట. నా నగలు ఇచ్చేస్తాను. (లోప లికి వెళ్లును)
శ్యా—బాబూ, వెళ్లినపని మరచిపోయి పరున్నావా ఏమిటి?
రా—ఇదుగోవస్తున్నానండి-అత్తయ్యా, మీాయిష్టం. మరినేవెళతా. నాఅవసరం ఏమివచ్చిందో? (మెల్లగా)ఇచ్చేటట్టులేదు మామయ్యా.
శ్యా—నాయన్నాయనా, వేగం-నీకన్నీ తెలుసును.
రా—నా సాయంకావాలి కాబోలు? (తలుపువద్దకు వెళ్లిగడియ మీాద చెయ్యివేయును)
వెం—(తిరిగీవచ్చి) అమ్మా, అమ్మా వేగం! అన్నీ వింటున్నావా?

[illegible] తీసేస్తున్నారు! చెట్టి తొందరపడి పోగొట్టుకొన్నా. [illegible] పోగొట్టుకొంటాము కాబోలు? ఇదిగో నా [illegible] ([illegible])

[illegible] నేను వెళ్లాలి మీ యిష్టంవచ్చినట్టు చేసు [illegible] వస్తున్నా.

[illegible] జాగ్రత్తగా చూడుమని నాన్నగారు చెప్ప [illegible] పొడగట్టిందికాబోలు? ఇప్పుడంటున్న [illegible]?

[illegible] బాబా-ఇదిగో తెస్తున్నా (లోనికి వెళ్లును)

[illegible] ([illegible]) [illegible] రోగదా? పరమేశ్వరా? నా [illegible] పోతూన్నప్పుడు, ఈ దురవస్థ ఏమిటి? భ [illegible] తెలియదుగదా? మామగారియందు ఎంత [illegible] రట! గాయంతగిలి రక్తం కారిపోతుం [illegible] చిత్రం! ఏమిబలము! ఏమిసాహసము! కాని నా [illegible] నా వైపు కన్నెత్తి చూడలేదు! ఎవ [illegible] ఆయనవైపు దొంగతనంగా ఎన్ని [illegible] నాకంటే ఎక్కువసిగ్గా, లేక, నాయందు అ [illegible] ఆయనమనస్సు నావైపుతిప్పు, రక్ష [illegible] పార్వతీదేవికి ఈపుకవారం [illegible] గోడకు చేరబడి వాసాలవైపు [illegible] మాయిద్దరిని కలిపి ఒకగడియ విడిచి [illegible] ఇంతసేపు చేస్తూంది కాబోలు? ఈ [illegible] ఏదోవంకపెట్టి నావైపు చూచేట [illegible] ఆయన యెదుట ని [illegible] (మూటపట్టుకొని వేణమ్మ ప్రవేశించును) సరే, [illegible]

వే—ఇదిగో, బాబూ, ఈమూటపుచ్చుకో. ఏదీ, వెంకూ, నీపెట్టె? (పుచ్చుకొని) ఇదికూడాను. (ఇచ్చును)

రా—మామయ్యా, ఇచ్చారు. వస్తున్నా. అత్తయ్యా, నేనుచెప్పిన ఆనవాలు ఒక్కనాకోసమే, మామయ్యనాతో ఆలాగు స్పష్టంగా చెప్పినారు. ఏమివచ్చినా, మీరుతలుపుమట్టుకు తీయకూడదు, పలకనూ కూడదు. భద్రం! ఇదుగో వస్తున్నా, మామయ్యా-(మూటలతో పెరటిలోకి నిష్క్రమించును).

వెం—అదుగోనమ్మా, రెండుమూట్లూచప్పుడు! రెండూ నూతిలో పడవేశారు. లోపలికి పోదాం, రా-(తెర)

నాలుగవరంగం

కొత్వాల్ ఇల్లు: ప్రవేశం, లోపల వెంకుబాయమ్మ, వేణమ్మ, వీధగుమ్మంవద్ద పున్నయ్య.

పు—వేణమ్మగారూ తలుపండోయ్!-నేనమ్మా, పున్నయ్యనూ. పంతులుగారు చాలాకోపం చేస్తున్నారు. తలుపు తియ్యండమ్మా. తలుపుదగ్గిరికిరండీ, ఆనవాలు చెప్తాను.

వే—వెంకూ, చూశా? ఆనవాలట! బాబుకేగాని మరెవ్వరికీ కాదని నాన్నగారు చెప్పుతూంటే! తలుపునేళి తలకాయ పగలుకొట్టుకొన్నా తీయవద్దు.

పు—ఎక్కడుందమ్మా, అది?

వే—రాఘవరావుకు ఇచ్చానురా.

పు—బాబూ, రాఘవరావు బాబుకిచ్చారటండీ.

శ్యా—ఇస్తే, ఏడీ? ఇంకారాడేమి?

పు—రాఘవరావు బాబేరమ్మా?

వే—ఇక్కడలేడు.

పు—బాబూ, ఇంటికాడ లేరంట;

శ్యా——ఏమిటీ! అక్కడాలేక, ఇక్కడాలేక, ఎక్కడున్నాడు? అయ్యో, ఇంట్లో ఏమిజరిగిందోకదా? నేనే వెళ్లాలి. నాగన్నా, ముత్యం, నన్ను గుమ్మందగ్గరకు మోసుకోపొండి-(ఆలాగు చేతురు) వెంకుబాయమ్మా, తలుపూ-

వెం——అమ్మా, ఏంచేయమన్నావు? నాన్నగారే వచ్చినారు-

వే——మీ నాన్నగారెందుకొస్తారు? ఆయన గొంతుకపెట్టుకొని ఎవడో పిలిచాడు గాని, ఆయనకారు: ముమ్మాటికీ, ఎవడో దొంగ; తలుపు తీయకు-

శ్యా——అప్పుడేనిద్రా! రాఘవరావూ! ఎక్కడున్నావోయి, తండ్రీ! లేడు, ఇక్కడ లేడు! వాడు రాఘవరావే కాడు!

వే——ఎందుండీ, అలా గరుస్తారూ? బాబెందుకూ? మీరుచెప్పినట్టేచేశాము. వాడు రాఘవరావు కాడంటారేమిటి, మతిపోలినమాట?

శ్యా——వాడేడీ? అదేదీ?

వే——మీ రెక్కడుంచుమన్నారో అక్కడేఉంది-ఇప్పుడేలాగు తీయగలము? అంతా సద్దుకోనీండి ఇప్పుడెవరు దిగితీస్తాడు?

శ్యా——ఏమిటంటావు? నాకేం బోధపడదు!

శ్యా——బోధపడకుంటే పోనీయండి, నేనింతకంటే స్పష్టంగాచెప్పలేను.

శ్యా——కాని, తలుపేల తీయవు? (అనేకమంది ప్రవేశింతురు) ఎవరుమీరంతా? ఏంకావాలి?

ఒకడు——దొంగబొండలో ఉన్నాడని చూడడానికి వచ్చాం.

మరొకడు——అడుగో! అది బొండకొయ్యకాదు? అవునవును! దొంగ దొరికాడు.

అందరూ——దొరికాడు! బొండలో పడ్డాడు! నల్లబ్రాహ్మడే! బలే, కొత్వాల్ పంతులూ!

రాజు ప్రవేశించును

రాజు——బలే, శ్యామలారావుపంతులుగారూ! దొంగఎక్కడ? ఆనల్ల బ్రాహ్మణుడేడీ?

ఒకడు—మహా ప్రభువువారు!

అందరూ—జయా విజయీభవ! తోవియ్యండి, ప్రభువువారికి తోవియ్యండి!

రాజు—శ్యామలారావుపంతులుగారూ! దొంగెక్కడ? 5000 మొహరీలు బహుమతి! ఇలారండి, చాలాసంతోషించినాము.

శ్యా—నన్ను కనికరించండి, మహాప్రభో, నం-

రాజు—ఒక్కడొంగే దొరికాడు కాబోలు? కాని, మీరు రారేమి?

శ్యా—(తనిలో) ఆహా, దైవమా! ఏమిదురవస్థ పట్టింది!

రాజు—మాట్లాడరేమండి, మేముపిలుస్తూంటే? రండి.

శ్యా—రాలేను, మహాప్రభో; బొండలో ఉన్నాను—

రాజు—ఏమీ! మీరా బొండలో ఉన్నది? దొంగకాదూ?

శ్యా—నేనే మహాప్రభో!

వే—వెంకూ, ఏమిటిది? అయ్యో! అయ్యో! మీనాన్న బొండలో పడ్డారు!

రాజు—మాప్రియజనులారా. మీరు వేలకొలది ఎందుకొచ్చారు?

ఒకడు—కొత్వాల్గారి మహిమ చూడడానికి, మహాప్రభో.

రాజు—మీ కెవరుచెప్పినారు?

ఒకడు—మహాప్రభో, అల్లక్కడ! రెండురోడ్లు కలిసేదగ్గిర ఒకడు నిల్చొని "కొత్వాలువాకిట్లో దొంగ బొండలో ఉన్నాడ"ని కేకవేసినాడు. వెంటనే, ఊరంతా గుప్పుమంది మహాప్రభో-

రాజు—వెంటనే దొడ్డులోకి వచ్చి ఆమనిషెవరో చూచి వానితో మాట్లాడుంటే బాగుండేది.

ఒకడు—చిత్తం, మహాప్రభో, గాని నేను వీధితలుపు తీయబోతే వచ్చిందికాదు,

మరొకడు—మాతలుపూ వచ్చిందికాదు, మహాప్రభో.

మరొకడు—మాదిన్నీ, మహాప్రభో.

రాజు—తోవలో తలుపులన్నీ గొళ్లాలు పెట్టిఉంటాడు! వాడేదొం

శ్యా—ఏలినవారు అతిదయాపూర్వకముగా దయచేసినారు.

రాజు—పహరావాడు "దొంగదొరికాడు! కొత్తవాలుగారింటిదగ్గిర బొండలో ఉన్నాడ"ని కేకవేసినాడు. అదివిని మాసంతోషం కనపర్చడానికి వెంటనే వచ్చాము. ఇలాగుజరిగినది! ఇలాగు ఎంతకాలం జరుగుతూంటుందో? పౌరులారా, చెడ్డరోజులు వచ్చినవి! కాని ఈబాధ నివారణ చేయడానికి మేము చేయవలసిన దంతా చేసితీరుతాము. మీరందరూ ఇళ్లకి వెళ్లండీ.

ఒకడు—టోపీపడ్డవాళ్లలో కొత్వాల్ మొదటోవాడు—తరువాతఎవరో మనోకడు—దివానువంతు ఎవ్వరిదీయేమీ?(అందరూనిష్క్రమింతురు)

శ్యా—మహాప్రభో, మాయింటిలో జరిగినదాని బట్టిచూస్తే, నిజంగా ఏలినవారు దయచేసినారో, ప్రభువువారివేషం వేసుకొని దొంగఎవడో వచ్చినాడో, నమ్మకంలేదు, ఇంతపరాభవము. అయినతరువాత నేను మరి బ్రతుకలేను.

రాజు—తప్పు, తప్పు, అటువంటిపనితప్పు! ఇందులో ఆ మనుష్యుల యొక్క అసాధారణమైన తెలివి కనిపిస్తున్నది గాని, మీ తెలివి లోప మేమీకాదు. రేపుదయం ఏడుగంటలకు జరగబోయే ఆలోచన సభలో మీ సలహా కావలెను. వాళ్లను పట్టుకోవడానికి దివాన్జీ పూనుకోలేకుంటే, మేము స్వయంగా పూనుకో వలెనేమో? రాత్రికి బాగాఆలోచించండి. మరిమేము వెళతాం (నిష్క్రమించును)

వెం—(తల్లితో) అమ్మా, దీనికంతటికీ నేనే కారకురాలను. నాన్నగారి ముఖం చూడడం విపత్తు లేకుండా ఏనూతిలో మన ఆస్తిపడవేయు మన్నావో ఆ నూతిలో పడిపోతాను.

వె—తల్లీ, తల్లీ, వెంకూ, అలాంటిపని చేయకేం! ప్రభువువారు శెలవిచ్చినట్టు; వాడు అసాధ్యుడుగాని మనలోపం ఎవరిదీకాదు,

వెం—కాని, అమ్మా, అంతపవిత్రుడు లోకంలో ఎక్కడైనా ఉంటాడా? ఒక్కమారైనా, నావైపు వారచూపైనా చూచాడా? మహానుభావుడు! (తెర)

అయిదవరంగము

దివాన్ ఇల్లు: ప్రవేశము. నాగభూషణం, గోపాలశాస్త్రి.

నా—శాస్త్రీ, బ్రిహ్మాచెముడుపండు రసం పట్టించుకొని, రక్తం అని పించినావు, బాగుంది-కాని, ఒకమాట చెప్పూ. రాఘవరావువంటి వాణ్ణి చూసి ఆ పసరు రాసుకొన్నావు. అయితే చిన్నం గెడ్డం ఎందుకు అంటించుకొన్నావూ?

గో—ముఖం తీరులో ఏమైనా హెచ్చు తగ్గు లుంటే. వాటికి కప్పడానికి.

నా—నాయుడూ, శ్యామలారావూ కలుసుకోకుండా ఎందుకు చేయుమన్నావు? ఏదో పనికల్పించి నాయుణ్ణి వెంటనే ఊళ్లోనుంచిపంపించేసినాను.

గో—వాళ్లిద్దరూ కలుసుకొంటే, తన ముచ్చట నాయుడు చెప్పవచ్చును. వాళ్లిద్దరూ ఆలోచించుకోరు గాని—

నా—ఏమీ ఏందుకాలోచించుకోరూ?

గో—తన పని యీలాగు కావడమూ, చిన్నతనం అటుండగా, శ్యామలారావుకు మాట దక్కడం నాయుడికిష్టం ఉంటుందా? కాని నాయుడు వృత్తాంతవల్ల శ్యామలారావుకు ఏదైనా ఉపాయం తోచవచ్చును. భయం లేదు గాని, నా జాగ్రత్తమీద ఉండడం మంచిది కాదూ?

నా—శాస్త్రీ, ఆ మూకలలో నిల్చొని వెంటనే మహారాజావారిని చూచినావు-ఎందుకది? మాటలు పడవేసి వెంటనే పరుగెత్తావూ?

గో—నాకు వారితో కొంత పని ఉంది-

నా—వారితో ఏమిపని? అక్కడకూడా తలపెట్టావు కాబోలు?

గో—నేను చేసిన పనిగురించి చెప్పడమేగాని, చేయబోయే దాని గురించి ఏమీ చెప్పను-శ్యామలారావు నీకు దగ్గిరవాడు గనుక ఆభోగట్టాలన్ని యివ్వగలిగావు. అదంతా వినియోగపర్చినాను. మహా

రాజా వారిగురించి నాకు కావలసినది ఏమి చెప్ప గలవ్రూ? అందుచేత వారిని నేను చూచి స్వయంగా కనిపెట్టవలసినవి కొన్ని సంగతులున్నవి.

నా—అక్కడేదో తలపెట్టినావుకాబోలు? నావళ్లు ఝల్లుమంటూంది

గో—నేను చేయడమేమీా, నీవళ్లు ఝల్లుమనడమేమోయ్?

నా—ఇదివరకు నీవు చేసిన మూడుపనులూ చాలును, నా ప్రాణం కాపాడు కోవడానికి. బాబ్బాబు, నీపుణ్యా మాయిరి; మహారాజావారిమీాద మట్టుకు ఎమీా తలపెట్టేవు సుమా?

గో—ఇంతవరకూ చేసింది నీ కొరకు, ఇటుపైని చేయదలచు కొన్నది నా తృప్తి కొరకు. నా సత్తువ తెలుసుకోవడానికి. నామనస్సులో ఒక ఉద్దేశం ఉన్నది-అది నామనస్సులోనే ఉంటుంది-నాకు పని ఉంది, నా గదిలోకి పోవాలి.

నా—పని ఎవరితో?

గో—కొంతవరకు మృత జీవులతోనూ, దేవునితోనూ, అటుపైని నాతోనూ.

నా—అంటే?

గో—గ్రంథకర్తలతోనూ. గీతలతోనూ, అటుపైని రేపటి కార్యం ఏర్పాటు చేసుకోవడం. (నిష్క్రమించును)

నా—పెద్దకుండలకు ఎసళ్లుపెట్టి, కార్యం పాడుచేయడుకద? ప్రభువువారే రేపు పూనుకొంటే, దొరికిపోతాడు-వారితో చెయ్యిచెయ్యి కలిపి ఎక్కడ నిగ్రహించగలడు? సలహాయివ్వవల్ల కాదూ! ఈ రాత్రి నాకుమరి నిద్రపట్టదు. (తెర)

చతుర్థాంకము

౪

మొదటి రంగం

కోటదేవిడి: ప్రవేశము, ఒక సన్యాసి.

స—జాయ్, సీతారామ్! రెండురోజులు పస్తు? అన్నమో అని అర
చి గొంతుక పోయింది! ఈ ఆకలి, ఈ నీరసము, ఈ నడనడుమూ!
ఈ తిరగడంలో చచ్చి పడిపోతానేమో? ప్రాణం నిలపెట్టు కొనే
ప్రయత్నంలో మనిషిప్రాణం పోగొట్టుకో వచ్చును! మంచి ముత్యా
లకోసం సముద్రాన్నడుక్కి దిగుతాడు—చిమ్మచీకటి! చేపల రాజ్యం
వెళ్ల కొనలను కళ్లు పెట్టుకొని దేవవలెను. అంతా ఎందుకు? ము
రొకర్ని ధనికునిగా చేయడానికి! తనకు పట్టెడన్నానికి! ఏ చేపకడుపు
లో పడిపోవునో! అలాగున్నది నా అవస్థ జాయ్, సీతారామ్!

(లోపల రాజు, కత్తులతో సిపాయిలు)

రా—జమాదార్, విన్నావా ఆ మాటలు!

జమాదార్—చిత్తం. మహాప్రభో, విన్నాను.

రా—ఆ జ్ఞానం చూచినావా?

స—తలుపులన్నీ వేసున్నవి! మనిషన్నవాడెవడూ కనబడడు! ఇది
మెడారా? అయితే ఈ పెద్దవీధు లేమిటి? ఈ గొప్ప మేడలేమిటి?
అది కోటైయుండవలెను. గాని ఈ దేవిడివద్ద సిపాయి లేడేమి? రా
జు బ్రతికుంటే, ఇలాగుండునా? జయ్, సీతారామ్?

రా—జమాదార్, వింటున్నావు కాదూ?

జ—చిత్తం, మహాప్రభో, ఇలాగే కేకలు వేసుకొంటూ, నాలుగు
గంటలప్పుడు ఈ త్రోవనే వెళ్లినాడు. అన్నంకోసం ఊరంతా తిరి
గుండును.

రా—అదిగో గంటలు వేస్తున్నారు. ఏడు కాదూ?

జ—చిత్తం, మహాప్రభో.

రా—వాడు దొంగైయుండ వలెను. ఏమంటావు?

జ—మహాప్రభో, చాటింపు తరువాత వచ్చియుండ వచ్చును.

రా—ఏమి వాని పోతరం! మమ్ము, మా ప్రజలనూ తిట్టుతూ మా కోటదేవిడి వద్ద కూర్చోడమా?

సీ—జాయ్, సీతారామ్, రాజు చచ్చిపోయినాడా యేమి?

రా—అదుగో, మళ్లీ! మేమువెళ్లి సమాచార మేమిటో చూస్తాము.

జ—ఒక్కరేనా, మహాప్రభో?

రా—ఈ కత్తి మావద్ద ఉన్నప్పుడు వెయ్యిమంది వీరులువస్తేనేమి? దొంగలు యుద్ధానికి తయారు పడుతే బాగుండును.

జ—క్షమించ వేడుచున్నాడునౌఖరు. ఆమనిషి నిజమైనసన్యాసేమో?

రా—నిజమైన సన్యాసైతే, తపోవనంలో ఉండవలెను. ఈ భిక్షేమిటి? దేశాలు తిరిగే సన్యాసులు, ముష్టివాళ్లూ, దొంగలున్నూ, అటుపంటి వాళ్లదగ్గర చోరీ ఆస్తి శ్యామలాప్రపుపంతులు ఎన్నిమాట్లో పట్టినాడు. అటువంటి వాడే అయితే, మాసత్రంలో అన్నం పెట్టించండి. ఈ మనిషిది, కపటసన్యాసంలో కపట సన్యాసం అయితే, చెరసాలలో ఒంటరిగా తపస్సు చేసుకోవడమే.

జ—మహాప్రభో, ఆలాగేవచ్చినట్లయితే, ఏదో గొప్ప పన్నాగము పన్ని వచ్చిఉంటాడు. ఈమూడు అల్లర్లతరువాత, ఉపారిగాఉండడా?

రా—అయితేమాత్రం మమ్మల్ని ఏమిచేయగలడు? మా శరీరమునకు హానిచేయడం అసాధ్యముగదా? సురక్షితమైన మా అంతఃపురమునకుగాని, ద్రవ్యాగారమునకుగాని ప్రవేశముండదుగదా? మరియొక విధమైనహాని ఊహ్యముకాదుగదా? చేయగలంత పరీక్షచేస్తాము, దానికి నిలబడుతె, మత్స్యశ్రీతి లేనివాడు, తప్పకుండా జీవించతగినవాడే. మేము తొందర పడము. నిదానించి మరీ పనిచేస్తాము.

ఖిూరందరూ—

స— జాయ్. సీతారామ్! ఈ రాజు రామచంద్రమూర్తివంటి వాడని అంటారే ఈ రాజ్యములో! అయితే ఎక్కడున్నాడు? ప్రజలెక్కడున్నారు? వారందరూ గతించి ఉండవలెను. భగవన్మాయ లాగున్నది. జాయ్, సీతారామ్!

రాజు—చూచావా జమాదార్, ఆ పొగడ్త, ఆ శాపము ఒక్కనోటనే? ఆ మనిషి మా రాజ్యములో వాడుకాడు. ఎక్కడినుంచో వస్తూ మనదేశంలో వినుంటాడు ప్రజలు మాగురించి అనుకొంటున్నది. మే మొక్కరమే వెళ్లి చూస్తాము. మేము పిలిచే వరకూ మీరందరూ ఇక్కడే ఉండండి. (తెర)

రెండవరంగము

కోటదేవిడీ-ప్రవేశము సన్యాసి.

స—జాయ్, సీతారామ్! నేనుఅన్నంలేక చచ్చిపోవలసుంటే, ఈయెడారిగ్రామంలోనే చచ్చిపోతాను-రాజుకోనిపిస్తే— (రాజుప్రవేసించి వెనుకనుంచి సన్యాసినిపట్టుకొనును)-కాని, ఎవడుఆపాపిష్టిచేతులతో వెనకనుంచినన్ను పట్టుకొన్నవాడు? ఎవడాదుష్టుడు? ఇందాకావచ్చినవాడా?

రా—దొంగ! దొంగ!

స—ఓహోహోనీవుదొంగవా? దొంగైతేఅయినాడుగాని? తుదకు మనిషన్నవాడువచ్చాడు!

రా—నీ వెవరవు?

స—నీ వెటువంటిదొంగవో, నేనటువంటిసన్యాసిని.

రా—మేముదొంగలమా? ఎవరన్నారు?

స—నీవేఅన్నావు. సన్యాసి విభూతి దోచుగోవలెనని వచ్చినావా? హా? హా? హా?

రా—నీ వెందుకొచ్చినావు? చాటింపువినలేదా?

స—ఇక్కడిప్రజలూ, రాజూ; గతించినారన్న చాటింపు. సన్యాసులుఇక్కడకువచ్చి అన్నంలేక చచ్చిపోవచ్చునన్న చాటింపు, ఈనిర్మానుష్యమయినఊరిలో విన్నాను, ఇంకావింటున్నాను.

రా—రాజుయొక్క రాజధానిలో అనవలసినమాటలా అవి?

స—రాజులేని రాజధానిలోనా? తపోవనంనుంచి వస్తున్న సన్యాసికి వచ్చిన స్వాగతమా ఇది? ఇటువంటి అద్భుతమైన రాజధాని యొక్క రాజు నాకు కనిపిస్తే ఏం చెప్పుదునో?

రా—మేమే రాజులము—మాతో ఏమి చెప్పుకొంటావు?

స—చెప్పుకోవడమా? బుద్ధిచెప్తాను—కాని నీవు రాజువా? దొంగవు కావూ?

రా—ఏమీ? దొంగలమా?

స—నా యెముకలు గుంజిపోయేటట్లు నన్ను పట్టుకొని నొక్కివేస్తుంటే, మరేమనుకొంటాను?

రా—మేమే రాజులము.

స—నాకిప్పుడు మీమీద కళ్లులేవు—దొంగవో, రాజువో, నా ముఖ్యమైన విల్లువదు—సన్యాసికి ఎవరన్నా భయము లేదు—రాజులకు రాజ్యం భద్రమైనవారికే మేము భయముపడేది—

రా—ఇదుగో నీముందు నిల్చున్నాము—రాజువలె ఉన్నామో లేదో చూడు.

స—అలాగే ఉన్నావు—ఆ కిరీటము ఆ నగలు ఆ పరిశోభించుచున్న ఆ బట్టలూ, ఆ ముఖము, అవన్నీ రాజుకు తప్ప మరెవరికుంటాయి? —[illegible]ట్లో కూడా తళతళలాడుచున్నాయి— కాని పిరికివాడవు—

రా—ఏమన్నావూ? పిరికివారమన్నా?

స—అవును—లేకుంటే, సన్యాసినొక్కణ్ణి అడ్డగిస్తే ఖడ్గాన్ని ఒరలో కత్తి నిలో ఉడం ఎందుకు? చంపివేస్తావు కాబోలు, చంపేయ్—అన్నా నెత్తురు కారదుకు? కాని, చేతనైతే— నేనిక్కడ ఆకలిచేత చచ్చినా, నీ చేతిలో చచ్చినా, నా చావు మీ అందరికి చావు అవుతుంది—తిండికోసం చచ్చే రకూ నేనిక్కడే ఉంటాను—చెయ్యి ఏం చేస్తావో—

రా—మాతో నీకేం పని? ఇక్కడెందుకున్నావు?

స—నేను ఆహారముకోరకున్నాను—నీవు?

రా—దొంగలను పట్టుకోవడానికి.

స—అందుకోసం వచ్చి, సన్యాసిని పట్టుకొన్నావా? హా! హా! హా!

రా—వాళ్లు మారువేషాల్లో తిరుగుతున్నారు. ఇది కూడా నిజమో తెలియదు.

స—సరే, నేను నాలుగోవాడను, నన్ను పట్టుకొన్నావు.

రా—సరే, హాస్యమనుకొన్నావా? దొంగలు మా ప్రజలను విశేష బాధలుగా చేస్తున్నారు- మా రక్షకోద్యోగులను కూడా వధించి [illegible] పట్టుకోవడానికి నూరుగురు ఆయుధ నాథులతో స్వయంగా వచ్చినాను.

స—రామచంద్రమూర్తి, నీవే ఇలాగు వచ్చినావా? [illegible] రాయలు కేవలము రామావతారమే అంటారు-నీవేనా, ఆ పేరుగల రాజువు?

రా—మేమే.

స—[illegible] ఇందులో పదో వంతు శ్రమపడి నరాజులు [illegible] సింహాసనములోని పట్టుమెత్తాయి [illegible] భారము [illegible] బతుకు [illegible] నీకు [illegible] రాజును భగవంతుడు నిన్ను కాపాడు [illegible] అని [illegible] నిన్ను ఆశీర్వదించెను. ఇంకా భగవంతుని [illegible] ను. కాని [illegible] లో మనుష్యులు ఎవ్వరున్నారో [illegible]

రా—(తనలో) ఇదిముఖప్రీతివలె కనబడదు- ప్రజలు నిజంగా [illegible] రించిలాగే [illegible] ఉండవలెను- కాని ఈమని [illegible] మిటి? సామాన్య సన్యాసితో మాట్లాడినట్టు, మాతో మాట్లాడుతున్నాడే! నీవు అంటే నీవు అంటున్నాడు. సాధారణ దొంగ సన్యాసులు అలాగన రే? మేము నిల్చొని ఉంటే ఎక్కువగా ఎలాగు [illegible] నిజంగా తపస్సు చేసుకొనే సన్యాసివలె ఉన్నాడు. రామచంద్రుడు ప్రజలస్తుతికి తగిన వాడు నుగా చేయు [illegible]

స—రాజా, [illegible] ఇలాగున్న దొంగ [illegible] చెప్పనక్కరలే

దు. ప్రతిచోటూనా, యిల్లేగనుక ఎక్కడాయిల్లులేనివాడను, నాకేమి; నాకు సోలెడుపాలైనా, కొన్నిఅరటిపళ్లయినా యిచ్చినావంటే, నా పాదధూళి నీపట్నంమీదదులిపి వేసి ఆక్షణమేలేచిపోతాను, ఏమి?

రా—మామనస్సుఅన్యథాఉండెను- ఈసాయంత్రంఆరుమొదలు రేపుదయంఆరువరకు ఎవరైనా, ఏపనిమీదనైనా, బైటఎక్కడైనా, కనిపించినయెడల. వానినివిచారణలేకుండా దొంగనిభావించి శిక్షిస్తామనిచాటింపించినాము-దొంగభయముచేత, ప్రజలుపగలుకూడా తలుపులు వేసుకొని యిళ్లలోనేఉన్నారు.

స—రాజా, నీసంగతిచూస్తే, షట్చక్రవర్తులకు లేశమైనా తీసిపోవే! శాకుంతలంలో కాళిదాసంటాడూ;—

2. ఔత్సుక్యమాత్ర మవసాదయతిప్రతిష్ఠా। క్లిశ్నాతిలబ్ధ పరిపాలన
వృత్తి రేవమ్। నాతిశ్రమాపనయనాయ నీచశ్రమాయ। రాజ్యం
స్వహస్త ధృతదణ్డమివాతపత్రమ్॥

అనగా; రాజునకు సౌఖ్యముఉన్నట్టుగానే, తాపత్రయములు కూడాఉన్నవి. గొడుగుశిరస్సునుకాపాడును, కానిచేతికిభారములేదా?

ఇంకావిను;-స్వసుఖనిరభిలాషః ఖిద్యసేలోకహేతోః। ప్రతిదిన
మథవాతేవృత్తిరేవంవిధైవ। అనుభవతి వాముర్ధ్నా పాదపస్తీవ్ర ము
ష్ణం శమయతిపరితాపంఛాయయాసన శ్రితామ్॥

అనగా చెట్టు తాను ఎండపాలై, తనక్రిందనున్న వారికి నీడనిస్తుంది, అలాగే రాజు, ప్రజల సౌఖ్యముకొరకు తనసౌఖ్యము గణించక పాటుపడును.

రాజ, కాళిదాసుని ఇంకావిను

నియమయసివిమార్గ ప్రస్థితా నాత్తదండః ప్రశమయసి వివా
దం కల్పసే రక్షణాయ। అతనుషు విభవేషు జ్ఞాతయస్సంతు నా
మ త్వయితు పరిసమాప్తం బంధుకృత్యం ప్రజానామ్॥

అనగా—రాజు, తాను యోగ్యుడుగానుండి, అయోగ్యుల ను శిక్షించి, యోగ్యులను సంరక్షించును-ధనమూ, బంధువులూ ఉన్నవారుకూడా,రాజునే అందరికంటె ఎక్కువ ఆప్తునిగా ఎంచుదురు.

రాజా, చూచినావా? ఎంతటివానికీ రాజే"భరవసా.ఆనమ్మ కం మానవుని స్వభావజ్ఞానములోనిది-మానవాగ్రగణ్యుడైన దివ్య పురుషుడైన, ఏలికగురించి యింకావిను:—

ఒకకవి అంటాడు-మనము అనుభవించే వస్తువులనుగురించి విశేషజాగ్రత్త పుచ్చుకొంటాము-రాజు, అందరికంటె, ఎక్కువ సు ఖించగల సామర్థ్యము గలవాడైనా, తాను అనుభవించుటకు వీలు లేని వాటిగురించికూడా, విసుపులేకుండా జాగ్రత్త పెట్టును.

రాజా, రాజు రాజ్యరక్షణకొరకు ప్రజాసంరక్షణ కొరకు కావలసిన వాటినన్నిటినీ జాగ్రత్త పెట్టును. ఈరాజనీతులన్నిటికి, నీ వు ఇప్పుడుచేస్తున్నది ఉదాహరణ. ప్రజారక్షణకొరకు, నీకు చిరా యు వుండుగాక! నీవంటిరాజులనేకులు దేశసేవకై, ధర్మసంరక్షణ కొరకై భరతవర్షమున వర్ధిల్లుగాక!

రా:—(తనలో) మాశంకరశాస్త్రి మాకు ఇటువంటిబోధ యెన్న డూ చేయలేదేమి-ఆకోవిలస్వరంతో ఆశ్లోకాలు ఎంతమనోహరం గా చదివినాడు! వీనిముందు మాఆస్థాన గాయకులెందుకు? ఇతన్ని ఎప్పుడూ మావద్ద ఉంచుకోవాలెనని కోరిక పుట్టుచున్నది. ఇతడెవ రై ఉండునో. 'ఈ ప్రపంచములో నిజమైన ఆనందములేదని'ఇతనికి చిన్నవయస్సులోనే నాటియుండవలెను—మీరు మొదట్లో బ్రాహ్మ ణులై యుండినట్లున్నది.

స—గతం నస్మరామి-సన్యాసికి ఎప్పుడూ, శాశ్వతమైనపదవే జ్ఞాప కం ఉండవలెను. మాకు భూతవర్తమానములతో పనిలేదు. (తన లో) నీవు పోయి మీరు అయినది!

రా—బాగుంది, చాలాబాగుంది. (తనలో) వీనిమాటలు విన్నకొల దీ, వీనియందు మక్కువ ఎక్కువగుచున్నదే!

స—రాజా, ఒక అరగంటముందు ఏల వచ్చినావుకావూ?
రా—వచ్చియుంటే?
స—ఒకడువచ్చి నన్ను చుట్టకి నిప్పడిగినాడు-"మళ్లీవస్తాన"న్నాడు.
రా—మరేమైనా అన్నాడా? వాడేలాగుంటాడు?
స—మరేమీా అనలేదు-నల్లగొంగళీ ముసుకువేసుకొన్నాడు. ముఖం ఏమీాకనబడలేదు. "ఇక్కడెక్కడైనా అన్నందొరుకుతుందా?" అని అడుగుతే, "కొత్వాల్ పంతులింటికైనా, ఇన్స్పెక్టరు నాయుడింటికైనా, వెళ్లి అడుగు" అని నవ్వుతూ వెళ్లాడు-అప్పుడు దూరంనుంచి ఈల వినిపించింది. "ఇదుగో వస్తున్నా న"ని కేకవేసి పరిగెత్తాడు.
రా—వాళ్లిద్దరూ దొంగలే! ఎంతపనిచేశాం! అప్పుడిక్కడుంటే దొరికిపోవును. చాటింపువల్ల ఏమీా లాభం లేకపోయింది—
స—దొంగలకు లాభమే-వాళ్లు రాజవీధిలో ఏమిచేసినా, చూచేవాళ్లు ఎవరు?
రా—బాగాఅన్నారు-(తనలో) తెలివైన మనిషిలాగున్నాడు—ఆలస్యం అయిపోయింది మేము రావడం.
స—అయితేనేమి? ఈమాటు వారిద్దరూ రావచ్చును.
రా—రావచ్చును.
స—రాజా, మీాఉద్యోగస్థులు చేయలేనిపని చేయవలెనని నీకున్నదా?
రా—అతి కుతూహలంగా ఉన్నది.
స—ఆహా! ఏమిగొప్పరాజు! ఏమి ఔదార్యము! ఇంతకంటె గొప్ప రాజెక్కడున్నాడు, అప్పుడుగాని యిప్పుడుగాని? కాని, రాజా, నేనొక సలహా యిచ్చేదా?
రా—(తనలో) సలహాయివ్వడమా? సన్యాసా? మాపెద్ద ఉద్యోగస్థులే ఇవ్వలేకపోయినారు. తనకేమిదారి కనబడదని దివాన్ చెప్పినాడు-కాని ఈమనిషికూడా రాఘవరావువలె, వేషధారా?—లేక వాడే వీడా? కొత్వాల్ రాఘవరావుని చాలా శ్లాఘించినాడు-వాని

తెలివి, మానవస్వభావజ్ఞానము, ప్రాపకశక్తి, సాహసము, నిబ్బరము. మొదలయినవి వర్ణనాతీతమన్నాను-ఆగుణములన్నీ ఇక్కడకూడా లేవా? వీడుకూడా దొంగే అనుకొందాము-అయితే, మమ్మల్ని ఏమి చేయగలడు? ఏమిచేస్తాడో చూస్తాము-మాఉత్సాహాను మించినపని ఏమిచేయగలడో చూడతగినదే-శాస్త్రులాగ్రిప్పను ఏమరుపాటుగా ఉన్నప్పుడు వంచించినాడు. జాగ్రత్తగాఉన్న మమ్మల్ని ఏలాగు వంచింపగలడో చూచితీరవలెను. ఏమిటి దాసీ, చివరవరకూ చూస్తాము.

స—రాజా, నీవేమో ఆలోచనమగ్నుడవైయున్నట్టు కనిపిస్తున్నది. సన్యాసేమిటి, ఇటువంటి లౌకికములలో సలహాయివ్వడమేమిటి, ఎక్కడాలేనిపని అని అనుకొన్నావుకాబోలు? పోనీ-నాకు ఏదో ఫలహారమిచ్చి పంపించేయ్-కొన్ని అరటిపళ్లుచాలును-మాభద్రాచలం అడవులలో అంతకంటే మాకేమిదొరుకుతాయి? జాయ్, సీతారామ్! భద్రాచలవాసా!

రా—ఏమిటి మీరిచ్చే సలహా?

స—అతిసులభసాధ్యమయినది-నీవు అంత పరివారంతో బయలుదేరుతే,"నేను దొంగను, నన్నుపట్టుకో" అని ఎవడైనా నీయెదుట గాని నిల్చుంటాడా యేమి? నీ దుస్తులూ, కిరీటమూ, మొదలయిన వేషమంతా ఆకర్రిదానిలో ఉంచు—ఏమిటదీ?

రా—వర్షంవస్తే, పహరావాడు దానిలోనిల్చుంటాడు.

స—అవన్నీ అందులోఉంచు. నావద్ద మరొక జేగురులుంగీఉన్నది. నీవు నావేషంవేయి. ఇదుగో విభూతి. ఈగంజాయిలో నిప్పులేకుండామట్టుకు చూస్తాండు. మనశరీరంలో వేడి ఎంతవసరమో, దీనిలో నిప్పు అంతఅవసరం. నీకత్తి నీవద్దనేఉంచుకో. లుంగీలోఉంటే కనిపించదు. "జాయే, సీతారామ్!" అని అప్పుడప్పుడు అంటూకూర్చొని ఎవడైనావస్తే, "రామచంద్రమూర్తికీజాయ్!" అని అను-వాడు దొరికిపోయినాడన్నమాటే-నేను నీసమీపంలో దానిచాటున ఉంటాను. ఇదినా ఉపాయం-ఆలోచించు, లేదా. నీకేదైనా ఉపాయం కనిపిస్తే

నన్ను ఎక్కడికైనా సత్రానికి పంపించి నీపని చూసుకో. నాయం దు నీకు అనుమానం ఉంటే! నన్నునీ సిపాయిలకు అప్పగించు. రెన్నా ళ్లాయి భోజనం లేదు. ఏమిచేస్తావో, నన్ను వేగం పంపివేయి.

రా—(తనలో) సన్యాసైనా చాలాబాగాచెప్పినాడు! నాకత్తి నా వద్దనే ఉంటుంది. అతడు నాకు సమీపముగానే ఉంటాడు. ఎక్కడికి పోగలడు? వాడు దొంగేకానీ, సన్యాసేకానీ, చూతాం ఏమిచేస్తా డో. కాని, నిరాయుధుడైన సన్యాసినిచూచి భయపడి మా సిపాయి లకు అప్పగించడమా! సన్యాసిలుంగీ వేసుకోవలెనట! ఏలకూడదు? రాజులకు యుద్ధమందో, తపోనిష్టలోనో మరణము శ్రేష్టమన్నారు. మాయొక్కపిల్లకూ తగినవరుడు దొరికినాడంటే వారికి మా రాజ్య ము అప్పగించి అడవికిపోయి తపస్సుచేసుకోవలెనని అనుకొన్నాము గదా! ఈమనిషి నిజంగా సన్యాసైతే, అతనితోకలిసి భద్రాచలం. అడివిలోనే తపస్సు చేసుకొంటామేమో? శాఖీ మావద్దకేవచ్చినది దానివద్దకు మేము వెళ్లవలసినకాలము దగ్గరపడ్డదేమో? అది దగ్గర పడ్డదంటే, గిరిజకు సంబంధముదొరకడముకూడాదగ్గరపడ్డట్టే-తరువాత మాతపస్సుమాటకేమి? అంతవరకూ ఉంటామో. ఉండమో? కాన తగినసంబంధంకొరకు తపస్సు ధారపోస్తున్నాము. ఇంతకూ—

స—నీవుమళ్లీ ఆలోచనలోపడ్డావు. క్రొత్తవానిని వెంటనే నిమ్మకో వడం ప్రాజ్ఞుని లక్షణంకాదు, నేనుకొత్తవాడను. నన్నుశోధించవలెనని యున్నదా నీకు? సావకాశంచిక్కేవరకూ, నన్ను చెరసాలలోఉంచు. శరీరమే చెరసాలగాఉన్న సన్యాసికి, మీచెరసాల అంటే భయమేమి టి? నావల్ల ప్రమాదంరావచ్చునని నీకనుమానంఉంటే, నీయిష్టంవచ్చి నపనిచేయి, నీక్షేమంకొరకు-నన్నేమి చేయదలచుకొన్నా, నాసలహా మట్టుకు ఆలోచించు మాభద్రాచలం సన్యాసులు నన్ను సేవానంద్ అని పిలుస్తారు.

రా—(తనలో) చిన్నప్పడు మాఆటవస్తువులు, కత్తులు, కటార్లూ యుద్ధభూమికీ ఉద్యానవనానికి భేదం తెలియనివారము. క్షత్రియులము

ఉపరి దగ్గిర వజ్రాయుధతుల్యమైన ఈకత్తి. మేము ఈసన్యాసిని చూచి భయపడి వానిని చెరసాలలో నుంచడమా? సిగ్గు! సిగ్గు! వీడూ దొంగేలనుకొందాం. మేముకత్తి ఎత్తినప్పుడు నిర్భయంగా కూర్చున్నాడే? ఎవరివేలితోవాడుకంట్లో కాటుకపెట్టుకొన్నా, కన్ను బెదరుతుంది! అటువంటిది, ఏమీ బెదరడు! ఆనిర్భయం గౌరవనీయముకాదా? బహుశా, మాకు సాయంచేయడానికి భగవంతుడు పంపించిన నిజమైనసన్యాసియేమో? కానీ. ఎవరైతేనేమి! వానిఉపాయంచాలా ప్రశస్తంగాఉన్నది- మాకుఎవ్విధమయినా హానికానగాదు. మరి అనుమానమెందుకు?- సరే, సేవానంద్, మీసలహా బాగున్నది, మమ్ములను సన్యాసిగాతయారుచేయండి (సన్యాసిఆలాగుచేయును)

స—రాజా, ఇదుగోగంజాయి (ఊది, నిప్పుకెర్లించిచేతికిచ్చును)

రా—(రెండుపీర్పులుపీల్చి) ఆహా, ఏమిపరిమెళం! ఎంతసా- (క్రిందపడిపోవును)

స—(లేవదీసి) తలకెక్కిందు! గిల్లినా తెలివిలేదు! ఎన్నోఆలోచించినావు, రాజా. కానినేనందులో మాత్రవేయడమాత్రం కనిపెట్టలేకపోయినావు! పడుకొని తొలికోడికూసేవేళకు కోటలోఉన్న చెరసాలలోకే- ఏదీ, ఆనపకాయతుంబా, నీళ్లామీసాలుఇయ్యి- ఇకరాజుగారి బట్టలూ, కిరీటం వేసుకొంటే, అచ్చంగారాజులాగుంటాను-(ఆలాగు చేయును) కిరీటంనాకుసరిగ్గాఎలాగుసరిపోయిందో కొలిచి చేయించినట్టు! జమాదార్?

(జమాదార్ ప్రవేశించును)

జమా—చిత్తం, మహాప్రభూ!

స—వీడుసన్యాసికాడు- దొంగ, చాలాసేపుమాట్లాడిచూచినాము- వాడు చదివినశ్లోకాలువినేయుంటావు—సంభాషణలోదింపిచూస్తే, ఒకచోటదొరికిపోయినాడు. వెంటనేతాళ్లుతీసుకోవచ్చి పెడరెక్కలువిరిచికట్టి, కాళ్లుకలియగట్టి, నోటిలోగుడ్డపెట్టి అదిరాకుండా ఏర్పాటు చేసి, కోటకొట్లోపడవేసి తాళంవేసి, మాచేతికియ్యి-ధనాగారంవద్ద

ఉపరి దగ్గిర వజ్రాయుధతుల్యమైన ఈకత్తి. మేము ఈసన్యాసిని చూచి భయపడి వానిని చెరసాలలో నుంచడమా? సిగ్గు! సిగ్గు! వీడూ దొంగేలనుకొందాం. మేముకత్తి ఎత్తినప్పుడు నిర్భయంగా కూర్చున్నాడే? ఎవరి వేలితోవాడుకంట్లో కాటుకపెట్టుకొన్నా, కన్ను బెదరుతుంది! అటువంటిది, ఏమీ బెదరడు! ఆనిర్భయం గౌరవనీయముకాదా? బహుశా, మాకు సాయంచేయడానికి భగవంతుడు పంపించిన నిజమైనసన్యాసియేమో? కానీ. ఎవరైతేనేమి! వానిఉపాయంచాలా ప్రశస్తంగాఉన్నది- మాకుఎవ్విధమయినా హానికానగాదు. మరి అనుమానమెందుకు?- సరే, సేవానంద్, మీసలహా బాగున్నది, మమ్ములను సన్యాసిగాతయారుచేయండి (సన్యాసిఆలాగుచేయును)

స——రాజా, ఇదుగోగంజాయి (ఊది, నిప్పుకెర్లించిచేతికిచ్చును)

రా——(రెండుపీక్పులుపీల్చి) ఆహా, ఏమిపరిమళం! ఎంతసా- (క్రిందపడిపోవును)

స——(లేవదీసి) తలకెక్కింది! గిల్లినా తెలివిలేదు! ఎన్నోఆలోచించినావు, రాజా. కానినేనందులో మాత్రవేయడమాత్రం కనిపెట్టలేకపోయినావు! పడుకొని తొలికోడికూసేవేళకు కోటలోఉన్న చెరసాలలోకే- ఏదీ, ఆనవకాయతుంబా, నీళ్లూమీసాలుఇయ్యి- ఇకరాజుగారిబట్టలూ, కిరీటం వేసుకొంటే, అచ్చంగారాజులాగుంటాను-(ఆలాగుచేయును) కిరీటంనాకుసరిగ్గాఎలాగుసరిపోయిందో కొలిచి చేయించినట్టు! జమాదార్?

(జమాదార్ ప్రవేశించును)

జమా——చిత్తం, మహాప్రభో!

స——వీడుసన్యాసికాడు- దొంగ, చాలాసేపుమాట్లాడిచూచినాము- వాడు చదివినశ్లోకాలువినేయుంటావు—సంభాషణలోదింపిచూస్తే, ఒకచోటదొరికిపోయినాడు. వెంటనేతాళ్లుతీసుకోవచ్చి పెడరెక్కలువిరిచికట్టి, కాళ్లుకలియగట్టి, నోటిలోగుడ్డపెట్టి అదిరాకుండా ఏర్పాటుచేసి, కోటకొట్లోపడవేసి తాళంవేసి, మాచేతికియ్యి-ధనాగారంవద్ద

నా—అపరాంధ చేసినాను మహాప్రభో- నాటిదర్బారులో నేనుమన విచేసినదానిని రుజువుచేయడానికి రప్పించినాను-

గో—ఎవరిని?

నా—నాస్నేహితుడుగోపాలశాస్త్రిని.

గో—మొదటిమూఢూచాలక, మామీదకూడానా? మీాయిద్దిరిలో ఎవరిని శిక్షించడం?

నా—ఆమూఢూచాలును, మరేమీా చేయవద్దని బ్రతిమాలినాను. మహాప్రభో- నాకోసంకాకుంటే, తనకోసమనిచెప్పి, తయారు పడ్డాడు, మహాప్రభో? మరెవరినిశిక్షించడమో, ఏమిమనవిచేయగలను, మహాప్రభో! (కాళ్లమీాదపడును)

గో—ద్రోహి! స్వామిద్రోహి! రాజద్రోహి? లేఇంకాలేవవేమి?

నా—రక్షించండి, మహాప్రభో! మహాపరాధిని, మహాప్రభో! ప్రాణంకాపాడుకోవడానికి చేసినాను, మహాప్రభో? వాడునాకొంపతీశాడుమహాప్రభో! నేనువద్దనేఅన్నాను మహాప్రభో! మానవన్నాడు మహాప్రభో?

గో—రాజద్రోహికిశిక్షేమిం శిరచ్ఛేదముకాదూ?

నా—అ-అ-చి-చి-చిత్తం, మహాప్రభో!

గో—సరే, గోపాలశాస్త్రినే శిక్షిస్తాము, లే- నీవుమంచివాడవే-లే

నా—ధర్మమూర్తులు, మహాప్రభువారు. (అంటూలేచును)

గో—సరే, లోపలికివెళ్లి కాగితం, కలం, శిరాబుడ్డీతీసుకోరండి- శాస్త్రికిఉరిశిక్ష యిప్పుడేవ్రాస్తున్నాము.

నా—చిత్తం, మహాప్రభో- తీసుకోవస్తాను. (లోనికివెళ్లును).

గో—(రాజువేషంతీసివేసి, కిరీటంమొదలయినవి స్తంభంవెనక ఉంచును) నాగభూషణం.

నా.—(వచ్చి) ఏమిటిది? నీవేలాగు వచ్చినావుశాస్త్రీ; ఎక్కడనుంచి దిగబడ్డావు- మేలుకొనికలకంటున్నానాయేమి?

గో—ఏమలాఅంటున్నావు? ఆవెర్రిచూపు లేమిటి? ఆకాగితం. క

బుద్ధి ఎందుకు!

నా__మహారాజావారి శలవయినది తెమ్మని.

గో__ఎందుకు? ఏమిర్వాయడానికిం వారేరీ? నిజంగానే. నిలువు కాళ్ల మీదకలకంటున్నావు! మహారాజావారేరీ?

నా__ఇప్పుడిప్పుడేదయచేసినారు.

గో__కాని ఏమిర్వాయడానికి తెమ్మనిశలవిచ్చినారు?

నా—ఏమోనాకు తెలియదు-

గో—ప్రమాణంచేయి తెలియదని.

నా__నీయిష్టంవచ్చిన ప్రమాణంచేస్తాను.

గో— నాకు ఉరిశిక్షవా్రియడానికికాదూ ఆధర్మమూతుకాలు తెమ్మన్నారు?

నా—ఎక్కడనుంచివిన్నావు? (నిశ్చేష్టుడవును)

గో—వినడంకాడికివచ్చిందీ? ఈఅరుగుకిందఉండివిన్నాను- మీరెవరూకనిపెట్టలేకపోయినారు- అక్కడకి వెళ్లిచూడు.

నా—(స్తంభం చాటికి వెళ్లి) ఇదేమిటి? ఈకిరీటం, అవీ, ఆవీ, ఆ! అం

గో—నన్ను అప్పగించావుకదా! నీ ప్రాణం కాపాడుకోడానికి, నన్నుదీయిస్తావా?ప్రమాణం చేస్తావూ తెలియదని? సరే, వేళవస్తుంది ఇవన్నీ నేలమాస్యంలో ఉంచు, మీనంటివాళ్లను నమ్మిఎవడుబాగుపడ్డాడు? మిత్రద్రోహీ! నాకోసం అదిచెప్పినానే? నిన్ను తెలుసుకోవడం ఒకపని. (తెర)

నాలుగవరంగం

రాజమందిరము: ప్రవేశము, సోఫామీద రాజు, ఎదుట నాగభూషణం.

రా—దివాన్జీ, మా చెరసాల యెదుట ఎన్నివేలమంది, కనబడ్డారు! మేము అక్కడ ఉన్నామని ఎలాగు తెలిసింది?

నా—సిపాయిలు నిన్న రాత్రి ఇళ్లకు త్రోవలో చెప్పుకొంటూ వెళ్లారట
రా—ఏమని?
నా—ఏలినవారు దొంగను పట్టుకొని కోట చెరసాలలో ఉంచినార
ని-అరువేయగానే ప్రజవిరగ బడ్డారు-
రా—కొత్వాలుకి జరిగినట్టే మాకు జరిగినది. మీారులేకుంటే మేము
దొంగయనుకొని మమ్ముల్ని ఏమి చేసియుందురో?
నా—జరిగినది తెలిసేసరికి, కొందరు ఆడవాళ్లు మూర్ఛపోయినారు.
రా—మాకిచ్చిన గంజాయిలో ఏదో పడవేసినాడు-అసాధ్యుడు!
పోనీ, దానిగురించి ఇప్పుడెందుకు? భవిష్యత్తుగురించి ఆలోచించుదా
ము-వెంటనే సభ యేర్పాటు చేయ్యండి-నారాయణ చెట్టినికూడా ర
ప్పించండి- మహారాణీ, మహారాజ కుమారి మమ్ములను చూడవలె
నని చాలా తొందర పడుచున్నారు, వారి దుఃఖమును మా యెదట
యేమీాకనపర్చ కూడదని వర్తమానం చేయించినారా?
నా—చిత్తం, మహాప్రభో, చేయించినాను-శలవుప్రకారం చేస్తా
మని వర్తమానం చేయించినారు.
రా—మామనస్సులో ఒక అభిప్రాయం ఉన్నది. జనానాలో దాని
ని దృఢపర్చి సభలో తెలియ జేస్తాము-మేము జనానా వారిని చూ
చుటకు సిద్ధంగా ఉన్నామని వర్తమానం చేయించి సభ యేర్పాటు
చేయించండి-(దివాన్ నిష్క్రమించును జనానా ప్రవేశించును)
రాణీ—నాథా, నాశక్తినిమీారి ప్రార్థనము చేసినాను. కన్నీళ్లను
ఆపుకోలేనూ
కుమారి— బాబాజీ నేనూ అంతే.
రాజు—మేము మాకన్నీళ్లతో చెమ్మగానున్న చెరసాలనేలను మరీ
చెమ్మగా చేసినాము. తుడుచుకొనుటకు చేతులు స్వాధీనములేక, క
న్నీళ్లు ప్రవహించినవి, అవి బాధచేతకంటే, ప్రేమచేత ఎక్కువరా
వచ్చును, కాని కర్తవ్యము ఏదో ఆలోచించవలసి యున్నది. ఏమి
చేయుడం?

రాణీ—నాథా, నేనూ, గిరిజ, సముఖమునకు రాకముందు దీనిని గురించి ఆలోచించినాము. ఈ మూన్నాళ్లూ మన రాజమహేంద్రవరములో ఆ భూకంపం ఎత్తించిన మనుష్యులకు ధనం ప్రధానము కాదని అనుకొన్నాము. లేకుంటే, మన ధనాగారములోని కోట్లు అక్కడ ఉండి ఉండవు.
రాజు—పహరా ఉండగానే?
రాణీ—ఆకపటసన్యాసి అక్కడనుంచి, అంతఃపురమునుంచి సిపాయిలను పంపించి వేసినాడు.
కుమారి—చెట్టె లక్షలకు ఆ తరవాత వచ్చిన వేలు సముద్రమునకు ఉప్పుదర్శనం.
రాజు—మా అభిప్రాయమూ అదే.
కుమారి—బాబాజీ, దీనిలో మరియొక అంశం ఉన్నది. నిన్నరాత్రి మా నగలు తీసుకొన్నవాడు—
రాజు—ఏమీ, గిరిజా, మీనగలు తీసుకొన్నాడా?
కుమారి—చిత్తం
రాజు—వాడు మాకు చేసిన దుర్నయమునైనా క్షమించవచ్చును గాని, అంతఃపురంలో ప్రవేశించిన ద్రోహిని ముక్కలుకొట్టి పక్షులకు ఎగరవేయ వలసినదే. వాడు మాకుదొరకనీ—మేము—మేము—
రాణీ—నాథా, వాడిక్కడికి రాలేదు.
రాజు—రాకుండా, మీనగలేలాగు తీసుకొన్నాడు?
రాణీ—కింద మహల్ వరండాలో నిల్చొని అక్కడనుంచి "దాసీ" అని పిలిచినాడు.
రాజు—దాసీ ఎక్కడున్నది?
రాణీ—మావద్ద మేడమీద.
రాజు—తర్వాత?
రాణీ—మావద్దకువచ్చి మానగలుతీసుకోరమ్మని దాని నాజ్ఞాపించినాడు—

రాజు—సన్యాసికి మీసాలు లేవే, మేమని ఏలాగనుకొన్నది? దాసీ!
(దాసీప్రవేశించును)
దాసీ—చిత్తం, మహాప్రభో!
రాజు—నిన్నరాత్రి నీవుచూచిన మనిషికి మీసములున్నవా?
దాసీ—చిత్తం, మహాప్రభో. ఏలినవారి మీసములవలె దట్టముగా ను, చుట్ట పెట్టి ఉన్నవి.
రాజు—వానికంఠధ్వని?
దాసీ—అచ్చంగా ఏలినవారి కంఠధ్వనే-కిరీటము, ఏలినవారి మస్తు లో వేసుకొని ఉన్నాడు, మహాప్రభో-
రాజు—ఆహా! ఏమి వాని తెలివి?
రాణీ—తమరే దయచేసినారనుకొని మేడమీదికి రమ్మని కబురు పంపినాము రానని దాసీతో చెప్పినాడు.
రాజు—అన్నాడేమి? వానిని ఎంతనికొని యాడగలను?
రాణీ—మేము వారిని అన్యులుగా ఎంచుతాము-మేము వారిని కలుసు కొనేవరకూ, మమ్ములను వారుకూడా అలాగే భావించవలెను-ఈ మాటలు జ్ఞాపకం ఉంచుకొని మనవిచేయ వలసినదని దాసీని పంపించినాడు-
రాజు—దాసీ జ్ఞాపకం ఉంచుకోవడంకాదు, మేము బ్రతికున్నంత కాలమూ ఆ మాటలు మేము జ్ఞాపకం ఉంచుకొంటాము- ఇదిగో దేవీ, ఆ యోగ్యత మనుష్యులలో ఎక్కడైనా ఉన్నదా?
కుమారి—బాబాజీ, మాకు ఒక మహోపకారం చేసినాడు అ... మహనీయులయెడల ఏకవచన ప్రయోగము చేయడానికి నొసనాడు "మేము ఉదయంవరకూ రాకపోయినా, ఏమి తొందరియా... వద్దు" అని దాసీతో చెప్పినారు. లేకుంటే, మేము ఎంతైనా, భయపడి యుందుము.
రాణీ—నాధా, దానంతటికేముంది, మేమునిన్న శ్లోకాలు ఎం... మాధుర్యముగా చదివినాడు? అటువంటి గానము మే మెన్నడూ వి

నలేదూ-తెల్లవార్లూ శ్లోకాలు అలాగు చదువుతే బాగుండు నన్నది అమ్మ-

రాజు——మాకూ అంత ఆనందం కలిగినది. ముఖమునిండా విభూతి రాసుకొన్నా ఎంత అందముగానో కనిపించినది! అకట్లేమిటి? అంతసా గసైనవి, స్త్రీకిగాని, పురుషునికి,గాని ఉండుట అతి అరుదు. వానిచక్కదనము, ధైర్యము, బలము, చూచి వానిని ఎప్పుడూ మావద్ద ఉంచుకొంటే బాగుండు ననుకొన్నాము. మేము కత్తి ఎత్తి ఎదురుగా నిల్చుంటే, నవ్వినాడు_అంతధైర్యము మన మెక్కడా చూడము. కాని, ఏమిటమ్మా, గిరిజా, ఇందులో ఒక అంశముందన్నావు?

కుమారి——బాబాజీ, తమరే శలవిచ్చినారు-అయినా మనవిచేస్తాను ఆ మనిషి సాక్షాత్తూ శ్రీశుకులే. నిన్నరాత్రి మాయిద్దరినీ కేవలమూ అసహాయులముగా చేసినారు. అతి బలసాలి స్వరద్యాపిని తమరే శలవిచ్చినారు. అయినా మేము క్షేమంగా ఉన్నాము—వారు అందరివంటి వాడైతే, తమరు మాయిద్దరినీ ప్రాణాలతో చూచియుండరు. ఆయన శ్రీశుకత్వమే మమ్ములను కాపాడినది. పట్టరాని కృతజ్ఞత, వారియందు గౌరవ భావము నాకు మాటరానీయకున్నది.

రాజు——మాకు ఆ మనిషి చేసిన దుర్నయమునకు ఏదో కారణం ఉండవలెనని తోచుచున్నది. మాకందుకు దుఃఖము, కోపం పోయి పట్టరాని ఆనందము కలుగు చున్నది. కానీ. గిరిజా-

కుమారి——నాపేర నిన్న ఉదయమే శ్యామలారావు పంతులు కోమార్తె ఉత్తరం వ్రాసినది-ఉత్తరమంతా రాఘవరావు యోగ్యత గురించే-"ఒక్కసారైనా నా వైపు చూడలేదు-మా ధనమంతాపోతే పోయేగాని, అట్టి మహనీయుని దర్శనమయినది-తరించినాన"ని వ్రాసినది. బాబాజీ అట్టివాడు ఒక్కడుండడమే సంభవించనప్పుడు ఇద్దరికి స్థలమేదీ, పాపభూయిష్టమైన ఈ ప్రపంచములో? కనుక ఆ రాఘవరావే యీ సన్యాసి అయి ఉండవలెను.

రాణీ—నాయభిప్రాయమూ అదే.

రాజు—తెలివిగలవరికైనా అదితోచకమానదు- వెంకుబాయమ్మ వ్రాసినట్లు, అటువంటిమహానీయుని దర్శనమయినది తరించి నామని మేమూ అనవలసిఉన్నది. పూర్వపు యుగములలోనైనా అటువంటి వాళ్లు అతిఅరుదే- లేకుంటే, ఎక్కడో రాముడూ, భీష్ముడూ, శుకులూ అని ఆపేళ్లే స్మరించడమేమి? మళ్లీ మాకు ఆమహానీయుడు ఎలాగు కళ్లపడునో.

రాణీ—నాథా, ఎలాగైనా సంపాదించవలసిన మనిషేను. అమ్మా! ఏమంటావు?

కుమారి—అట్టియోగ్యతగలమనిషినిచూచి ఆనందించని మనిషి ఉండునా?

రాజు—చూచినావా, అమ్మఎంత తెలివిగామాట్లాడుతుందో! అవును, గిరిజా, అలాగే- ఆసన్యాసిబ్రాహ్మణుడై ఉండవలెను- అవును. గాని, గిరిజా, ఆనలుగురొక్కడేమో, నాయుడునివంచించిన ఆడది కూడాను. అలాగేఅయియుండవలెను. అన్నిటిలోనూ అపరిమితమయిన తెలివి కనపర్చినాడు.

కుమారి—బాబాజీ, మొన్నమొన్ననే ఒకగ్రంథములో చదివినాను మనమనస్సు, పూర్తిగాగ్రహించలేని కొన్నిజాతుల గొప్పతనమున్నదన్నాడుకవి- ధారలోపాత్రఎప్పుడూనిండదు. ప్రవహించిన దానివల్లగాని, పైనుంచిపడినదానివల్లనిండదు- ఆలాగుననే మనశక్తికి చాలాపైగా ఉన్నగొప్పతనమును మనమనస్సుపూర్తిగా గ్రహించలేదు-ఈమనిషియోగ్యతా సామర్థ్యము లట్టివేఅని నాస్వల్పబుద్ధికి తోచుచున్నది. ఆయనకుతగినగౌరవముచేయవలెను గాని శిక్షచేయుట కాదని అతివినయముగా మనవిచేయుచున్నాను.

రాజు—బాగాఆలోచించినావు, తల్లీ. ఋషులుపడిపోయినారు. దేవతలులొంగిపోయినారు- ఈయువ్వనుడు మాత్రమునిలబడినాడు. మనకుచేతనైనంత గౌరవముచేయవలసినదే. ఇదిసభలోఆలోచిస్తాము-

మేముసభకువెళ్లేవేళయినది- వెళ్లేముందు, దేవీ, నీతోమాట్లాడవలసిన పనిఉన్నది- సభకు నీవూవస్తావా?
రాణీ—చిత్తం. నాథా. వస్తాను. నీవుగిరిజా?
కుమారి— నేనూవస్తాను. (రాజూ, రాణీ, నిష్క్రమింతురు) బాబాజీవారిమనస్సూ, అమ్మగారిమనస్సూ స్పష్టమయినది, నామనస్సూ అంతస్పష్టముగా కనపర్చినాను- దానినిగురించేమాట్లాడుకొంటూరుకాబోలు? (నిష్క్రమించును)

దివాన్ ఇల్లుప్రవేశము, దివాన్, కొత్వాలు, నాయుడు.

కొ—నాగభూషణం, చాలాదూరంచెప్పినావుగాని, ఇందులోమట్టుకు నీతోఏకీభవించలేను- ప్రభువువారిపొగడ్తకు తగినవాడే-ఇప్పుడు జరిగినసభవంటిది ఎప్పుడూజరగలేదు.
చెం—ఆమనిషిని పొగడడానికీకూడా తగము.
నా—వాడుక్షత్రియుడైనా, బ్రాహ్మణుడైనా, తనకుమార్తెనిచ్చి వివాహంచేస్తామని ప్రభువువారు అనడం నాకుచాలావింతగాఉన్నది. అట్టిఘోరమైనపనులుచేసినవాడు మనకురాజా? ఆనాలుగుపనులు చేసినవాళ్లూ ఒక్కడేఅంటారు ప్రభువువారు! మీయిద్దరూవాడివల్లదెబ్బలుతిన్నవాళ్లు, బంగారం,రాఘవరావు ఒక్కడేఅయిఉండవచ్చునా?
కొ—రాఘవరావువేషంవేసి అంతబాగా వినికిరిచేసినవాడు, ఆడవేషంమాత్రమే చేయలేడూ?అంతఅసాధారణమైన తెలివి నలుగురికంటూఉంటుందీ? ప్రభువువారుచాలాబాగాపోల్చారు. ధనాగారంవద్దమనిషి లేకుండాచేసి, తాళాలుతనవద్దనుంచుకొని, ఆకోట్లసొమ్ము తనింటిలోవేసుకోలేక, మానివేసినాడా? అటువంటివాడు సాటిలేని ఏలికఅయి తీరుతాడని ప్రభువువారు శలవిచ్చినారు. నాఅభిప్రాయమూ అదే.
చెం—నాదిఅదే.

శ్యా—ఆమనిషెవరో బయలుపడ్డప్పుడుకదా రాజుకావడం? అప్పుడు ఎవరిడబ్బు వారికిచ్చేవేస్తాడు—నేను శుభ్రమయినభూములు కొనుక్కొని హాయిగాకూర్చొని తింటూఉంటాను. అదిగో చాటింపు, విను చాటింపు—ఇందోల్లా చమత్తమైనోళ్లకి తెలియజేసేదేమంటే, నారాయణచెట్టినీ, ఇన్స్పెక్టర్నీ, కొత్తోల్నీ, మాపెబ్బునీ దగాచేసినోడొచ్చి, ఆళ్లయి ఆళ్లకిచ్చేస్తే, ఆడు బాపనోడైనాసరే, రాచోడైనాసరే, పెబ్బోరు ఆడినీ ఏటిచేయరూ, ఆరోక్క పిల్లనిఇచ్చి పెళ్లి చేస్తారూ. పెబ్బోరు అలాశేస్తారని పెమానంచేశారోయ్! అలవాదేళ నాలుగేశాక కోట్లో చబాతుంది, ఊళ్లోళ్లంతా రావలచిందీ!

శ్యామ—విన్నావుగదా? అలాగు అయి తీరుతుంది. "బలే! షాబాష్!" అని ప్రజలెలా కేకలువేస్తూన్నారో విను. మనం దానికి అడ్డురాకూడదు! చెడిపోతాం. ఇదినా అభిప్రాయం, నీవు వెర్రివెర్రిపోకళ్లకుపోక, ప్రభుచిత్తానికీ, ప్రజలఆమోదానికి అడ్డుతగిలి గోదావరిలో కొట్టుకోపోకు. నీవు ఆప్రయత్నంలో ఉంటేమట్టుకు, నేను నీకు కలిసిరాను సరిగదా, నీగుట్టు బయలుపెడతాను. కలుసుకొన్నాముగనుక చెప్పుతున్నానూ మాయింటిసంగతీ, మాచుట్టాలుపక్కాలసంగతీ, నన్నుబాగాఎరిగిన దగ్గరబంధువుడు ఎవడో, రాఘవరావువేషంవేయించినాడు, అది సమయంవచ్చినప్పుడు వినియోగపర్చుతాను. ఆదోంగిహి గుట్టూమట్టూ అట్టుబొట్టు ఆనవాళ్లతో నాకూ తెలుసును. దానిని ఉపయోగపర్చి తీరుతాను. ఈయూరికి ఆఊరు ఎంతదూరమో, ఆఊరికి ఈఊరూ అంతేదూరము. రాయిపుచ్చుకో కొట్టినవాడ్ని, వెన్నతోకొట్టడం ఇంకా అలవాటు చేసుకోలేదు. ఇటుపైని మనం కలుసుకోవడం ఉంటుందో ఉండదో చెప్పలేను. అందుచేత మనస్సులోవి నాలుగుమాటలూ వెళ్లకక్కేసి, మూడుగంటలు సభలో కూర్చొని కాళ్లకు రక్తాలు దిగిపోయాయి, నేపోతా. (నిష్క్రమించును)

నా—శ్యామలాంగివుమాటలు విన్నావుకదా? శంకరశాస్త్రిని మెల్లిగా

పూచి అలాగు కాకుండా చేతాం. కళ్లుతిరిగేటట్టు డబ్బుపారేస్తే! గోదావర్లో దిగుమన్నా దిగుతాడు.

చెం__(తనలో) మీరిద్దరూ కలిసి కొట్టుకో పోవచ్చును.

నా__అతడంత లౌక్యుడు లేడు.

చెం__సరే, చూడు, నీకు ఎలాతోస్తే అలాగుచేయి, చాలావేళయింది. నేనూ పోతాను. (నిష్క్రమించును)

నా__మా బాగా తెచ్చిపెట్టుకొన్నాను! గోపాలశాస్త్రి రాజైతే నాకొంప తీస్తాడు నాసంగతి బాగా తెలుసును. నిన్నరాత్రి వాని యెడల నేచేసిన ద్రోహంకూడా తెలిసుండి ఊరకుంటాడా? ఆ అగ్గికితోడు శ్యామలారావుగారికి చెడిపోయినాను! వాళ్లిద్దరూ కలుస్తే, నరేముంది? అయినా, వాడు రాజైనతరువాత పోగొట్టకొనేకంటే, రాజుకాకుండా చేసేప్రయత్నంలో పోగొట్టు కోవడంమంచిది. శంకరశాస్త్రిని పిలిపించి వెంటనే పదిహేనువేల మొహరీలు పారపోస్తాను. వాడొక్కడే తగిన ఉజ్జీ. గోపాలశాస్త్రి, వానిసాయం కోరడం, కొరివితో తల గోకుకొన్నట్టయింది! కాని నీవు రాజుకాకుండా అన్ని కొండలూ ఊపిచూస్తాను. (తెర)

పంచమాంకము

మొదటిరంగం కోట

ప్రవేశము–రాజు, తెరచాటున రాణీ, మహారాజకుమారి; దివాన్, కొత్వాల్, నాయుడూ, నారాయణశెట్టి, నిరంకుశవాణి, గోపాలశాస్త్రి, పౌరులు.

రాజు—మాప్రియ జనులారా,

మీకు ఆమనిషియొక్క అసాధారణ యోగ్యతలనుగురించి

మా అభిప్రాయము సహేతుకముగా వినియున్నారు. మీకరతాళముల వల్ల మీకూ ఆదే అభిప్రాయమని స్పష్టమయినది. ఆయోగ్యతలకు తగిన గౌరవము చేయవలసినదని, మా అభిప్రాయమే కాకుండా, మారాచకార్యనిర్వాహక సభవారి అభిప్రాయముకూడాను. ఆమనిషి బ్రాహ్మణుడైనా, క్షత్రియుడైనా, మాకుమార్తెనుఇచ్చి వివాహంచేసి మాకు వారసులుగాచేయుట మా ప్రజలకందరికీ మహోపకారము చేయడమే యని మాయొక్క, మా ఆలోచన సభయొక్క, అభిప్రాయము. (కరతాళములు) అయిననూ, మా ప్రజలయొక్క అభిప్రాయమునననుసరించి చేయవలసియున్నది. (ఒకడు, "దివ్యముగాఉన్నది" అందరూ ఆలాగే అందురు) ఆమనిషిపైని పగతీర్చుకొనుటకు కారణము ఎవరికైనా యున్నయెడల, మాకున్న కారణము ఎవరికీలేదు—తాళ్లతోకట్టిన ఆనవాళ్లు ఇవ్వగో! చేతులూ, కాళ్లూ ఎలాగు నరసిల్లిపోయినవోచూడండి!

అందరూ—శివా, శివా! రామ, రామా!

రాజు—తరములబట్టివచ్చిన మాకిరీటము ఆమనిషికి చిక్కినది; మేము సన్యాసివేషమువేసినాము—మేము అతనికి మా కిరీటమిచ్చి, మారాజ్యము అతనికిచ్చి, సన్యసించవలసినదని భగవంతుని సంకల్పమేమో! అట్టిమనిషి రాజుగా నున్నప్పుడు, రాజ్యమున ఏవిధమైన నేరములుండవని మా సభవారూ, మేమూ అభిప్రాయపడినాము—దానికి మీఆదరముండవలెను—(ఒకడు"అంతకంటే మాకు చేయదగినది ఉపకారము లేదు" అందరూ "నిజమే, నిజమే") మీరు మాతో ఏకీభవించినందుకు అత్యానందభరితులమైనాము. ఆ మనిషి ఇక్కడున్నయెడల మాదగ్గిరికి రావలెనని కోరుచున్నాము.

గో—(వేదికనెక్కి) మహాప్రభో, జయా విజయాభవ! నేనే ఆ మనిషిని అ నాలుగుపనులూ చేసిన వాడను. (చాలావరకూ కరతాళములు) ఏలినవారి ప్రజలలో నే నొకడనై యున్నంతటి ధన్యుడను. గోదావరి ఒడ్డున సుందరమ్మపేట అగ్రహారములో ప్రచ్ఛన్నముగా

వ్యవసాయం చేసుకొనుచూ, నా భూములమీద కాపురమున్న ఆ నామ ధేయుడను. నాసౌఖ్యముకంటె ఎవరునూ ఎక్కువసౌఖ్యము అనుభవించలేదు. నేను మరికోరతగిన సౌఖ్యమేలేదు. వేదాల గోపాల శాస్త్రి నామధేయుడను. (కరతాళము)
ఒకపౌరుడు—గోపాలశాస్త్రి మహారాజకీ జాయ్! (కరతాళములు)
రెండవ—ఏమిస్ఫుర ద్రూపిగదా!
మూడవ—ఆముఖమున ఏమి రాచకళ!
నాల్గవ—కిరీటము ధరించుటకు అంతకంటే తగినసుఖమేదీ?
అయిదవ—
ఆరవ—ప్రజలనోముల పంట! (కరతాళములు).
ఏడవ—ప్రభువారి ఎన్నిక భగవత్ప్రేరితము! (కరతాళములు)
ఎనిమిదవ—ప్రజారంజక మహారాజాకీజాయ్! (కరతాళములు)
తొమ్మిదవ—యువరాజా గోపాలశాస్త్రికీజాయ్! (కరతాళములు)
పదవ—బ్రహ్మర్షి సత్తమ, రాజోత్తమ, గోపాలశాస్త్రికిజాయ్! (కరతాళములు)
గో—అపర రామచంద్రమూర్తి, ఈ ప్రాచీన, మహోన్నత, సింహాసన మెక్కడ? ఈయనామధేయు అగ్రహారస్తుడెక్కడమాఅగ్రహారమునకుపోయి నేనువెనుకటివలెఉండుటకుదయపూర్వక అనుజ్ఞ కటాక్షించ ప్రార్థిస్తున్నాను.
అందరూ—లేదు, లేదు,
రాజు—మహాజనులారా, రాజులు, వారివిస్తీర్ణమైన రాజ్యములతో సంతుష్టి పొందనప్పుడు, తనను వరించవచ్చిన రాజ్యలక్ష్మిని అక్కరలేదనే, ఈ మహానుభావుని ఈలోకాతీతుని, దర్శించి తరించినాము. మహాత్మా, మీరిక్కడికివచ్చి ఈ పనులెందుకు చేసినారో, విన గోరుచున్నాము.
గో—ప్రభువారి శలవైతే. మొదట ఎవరి వస్తువులు వారికిచ్చివేస్తాను— (రాజు తల ఊపును) నారాయణ సెట్టిగారూ, ఇదిగో మీ

మాట. చెంగల్రాయ నాయుడుగారూ, ఇవిగో మీనగలు! (అందరూ నవ్వుదురు). శ్యామలాప్రపంతులుగారూ, ఇవి మీవి. మహాప్రభో, ఏలినవారి కిరీటము, నగలు, దుస్తులు, కత్తీ, దాఖలు చేస్తున్నాను. మహాశయులారా, మీకు నేను కలుగజేసిన సంతాపమును క్షమించి, మీ వస్తువులు విలియా వేసుకోండి-

నారా—పురుషోత్తమా, ఇయన్నీ తమ సాదీనంలో ఉన్నప్పుడు, ఇలియా వేసుకోవడమా? మేము తమకిచ్చినవన్నీ ఉన్నాయిగాని ఆటిఇలువమట్టుకు మారిపోయింది. ఇంతకుముందు ఆ టిలువున్నాదే, ఆటిని గడ్డిపరకేలాగు చూశారే, మీ శెయ్యి తగిలి ఎలలేనివి అయిపోయినాయి-(కరతాళములు) పేరులేని తమ గ్రామానికి తమరు దయచేస్తారన్నారు-ఎనకను పేరులేదనండి-మరిప్పుడో? తమరక్కడఉన్నందున ఇలుపైని దివ్యచేత్రం, యాత్రాస్థళం అయిందికాదా?(రాజు "షాబాష్ నారాయణచెట్టీ"!) బదాచలం అంతా ఆడివేకదా! పెద్దపులుల్లేటి, పాములేటి, ఎళ్లడంఅంటె ఎవడితరం? ఆయితే, రాములోరు అక్కడకొంతకాలము వనోసంశేశారనేకదా, అంతా యాత్రంటాము, అంతా ఎల్తున్నాము? గొప్ప చాత్రమన్నాం. (కరతాళములు) మా ప్రబోరు శెప్పినట్లు చేశారంటే, ఇంకేమైనా ఉన్నాదా? ఆరికిరీటంలో, రత్నాలూ, ముత్యాలూ, బంగారం, కలిశాయే అలాగుంటుంది, ఆరూ, మీరూ సంబదం కలియడం- (కరతాళములు)

శంకర—బహుశా, రాజ్యభారజనిత తాపత్రయమగ్నుడై యుండుటకంటె, స్వచ్ఛందముగా. ప్రచ్ఛన్నముగా, తపోనిష్టలోఉండి, లోకసౌఖ్యములను తృణప్రాయంగా చూస్తూ. పరంసాధించుకోవడం యోగ్యమని, ఆలేప్రాయములోనే గోపాలశాస్త్రీగారి అభిప్రాయమై యుండవచ్చును.

నారా—చంకర చాత్తుల్లుగారూ, మీకన్న తెలిసుండీ, మీరూ ఆలాగనడమే? జనక మహారాజు, రాజ్యం శేస్తూ తపస్సుశేశినారా?

రాములోరో? కృష్ణమూర్తోరో? (కరతాళములు "శంకరశాస్త్రి, గ మనించు) అందరినీ సంరచ్చిడం కంటె, మరివున్నమేటి? చాతుర్లుగారు, ఏటో సదువు లేనోడ్ని అన్నాను-మా పురానం చెప్పే ఆ య్యోరంటే ఇన్నాను-మరేటీ అనుకోకండి. మరి ఆరిలాగు ఈరేల శేయకూడదు? బాబూ మరి లంచాలు ఎవరికీ పోయనక్కరలేదు-మహాప్రిబో, నాసొమ్మునన్న తిననిద్యడానికి అడుగడుక్కీ, శీటికీ మాటికీ, ఎం ఇచ్చుకోనేవాడ్ని! (నవ్వు).

ఒకడు—బలే, నారాయణచెట్టీ, ఇంతవాడవా?

నారా—అంతా ఆర్నిచూస్తే ఒచ్చిందే-అడుగో శంకరచాత్తుల్లోరు సద్దుకొంటున్నారు-లెగిచి, ఏయోకొత్తయి చలవిస్తారుకబోలు?

శంకర—మహాప్రిభో,

ఏలినవారితో నాకుగల సంబంధమువల్ల, ఇటువంటి సమయములో, నాకుతోచినది ధారాళముగా మనవిచేయవలసియున్నది. ప్రజలు కేవలముగా ఒక్క లౌక్యభాగమునే ఆలోచించుచున్నారు. నిస్సంశయముగా బ్రహ్మశ్రీ గోపాల శాస్త్రిగారు అత్యద్భుత చరిత్రగలవారే. ఏవంచకునికిలేని సామర్థ్యముగలవారు-కాని ఇందులో మనము ముఖ్యముగా గమనించవలసిన అంశ మొకటి ఉన్నది. అది కేవల లౌకికకార్య ప్రావీణ్యస్వ పారవశ్యాలకు స్ఫురించకపోవచ్చును-రాజుయొక్క సత్యవ్రతమే రాజ్యముయొక్క ముఖ్యబలమని తెలిసి ప్రభువువారు సత్యవ్రతులైయున్నారు. "సత్యాన్నాస్తి పరో ధర్మః" అన్నాడు. ఈ వేదవాక్యాగ్రగణ్యమైన ధర్మమునందు ప్రభువువారు చిన్ననాటినుండి అనుభవజ్ఞాన సంపన్నులైయున్నారు-ధర్మములన్నీ సత్యములో ఇమిడియున్నవి-సత్యము అన్నిటికీ మూలబలము-అదిలేని మనిషిలో, ఏధర్మమూ లేదు. "సత్యంతపస్" అన్నాడు. ఆవాక్యము ఎంతఘనమైనది! ఎంతదివ్యమైనది! సత్యము ఆకారరహితమైన పరమాత్మకు ఆకారము. సత్యముఖమునే భగవంతుని చూడగలము. జనకాదులు, తపోధనులైనా, రాజ్యముచేసినారు, నిజమే;

కాని సత్యముగురించిన ధర్మములను ఎన్నడైనా మరచినారా? సత్యరహితులు భగవంతుని ఊహించుటెట్లు? దూరదృష్టిలేక, ఐహిక ప్రేమయజనితానందసాగర మగ్నుడు, అసాధారణ లౌకిక కార్య ధురంధరుని రాముడువంటివాడని, జనకునివంటివాడని అనవచ్చును. అది కేవలము దేవదూషణ- ఎవరినైనఅవతారపురుషులతో సరిపోల్చుట, కవియందుఅతిశయోక్తి, వ్యవహారికధర్మములందు దేవదూషణ- ప్రభువారు లోకాతీతుడని వర్ణించిన గోపాలశాస్త్రిలుగారు, తాను వంచించిననలుగురితో ఎన్నిఅబద్ధములుచెప్పెనో ఆనలుగురికే తెలుసును.

కంటకములనువిడిచిపెట్టి పుష్పములపై వ్రాలి మధురసముగ్రోలుట భ్రమరలక్షణమైనట్లు, అతిసాధారణమైన మనుష్యులలో గూడఉన్నస్వల్పమైన మంచినేగ్రహించుట ప్రభువారియొక్క అసమానౌదార్యస్వభావము. (పువ్వులనువిడిచిపెట్టి మలినపదార్థములపై వ్రాలుట ఈగలక్షణము) (అందరూనవ్వుదురు). తనకంటె చాలాతక్కువయోగ్యతగల వానిలోకూడా యోగ్యతనేకనిపెట్టి దానిని శ్లాఘించుట నీతిధనునిలక్షణము- (పురుషోత్తముడనదగునీతి ధనునిలో కూడా ఏదోతప్పుఎంచుట, పరమదుర్మార్గుని లక్షణము. అందరూ నవ్వుదురు.

పరోపకారః పుణ్యాయ, పాపాయ పరపీడనం. అన్నాడు- („అసూయగురించి ఏమన్నాడు?” అందరూనవ్వుదురు) ఒకరినిబాధపెట్టుటయందే ఆనందించువాని పాపమునకుపేరులేదు- సత్యసంధుడు ఎవనికినీ బాధకలుగజేయలేడు- దైవస్వరూపులైన ప్రభువు వారికి, తలచుకొనేసరికి కన్నీళ్లువచ్చి బాధకలుగజేసినవానికి, ఏకారణముచేతనైతేనేమి, సర్వాధికారములభించినయెడల, కలుగబోయే లోకారిష్టమును ఎవడుఊహించగలడు? సామాన్యదృష్టిగలవారికి, వేలవేలకుహితవైనదని ఐహికాముష్మిక దృష్టిని రెండింటియందు నింద్యమైన, ప్రమాదజనకమైన, పనిచేయవచ్చునా? ఈపట్ల మనమందరమూ ఆ

లోచించవలసినఅంశము లివిఅనిమనవిచేయుచున్నాను. మరియొకసంగతిమనవిచేయుట మరచినాను- నిన్నరాత్రిమనప్రభువువారికి వచించరాని హానికలుగజేసినమనిషిని ప్రభువువారుక్షమించుట, అది వారియసమానయోగ్యతను వెల్లడిచేయుచున్నది- కాని మనముగణించవలసినసంగతి, అట్టిఘోరకృత్యమును చేసినమనిషి సాధారణజనులకు ఎంతహానిచేయుటకైనా వెనుకదీయునా? మనకు హానిచేసినవంచకుని మనము క్షమించవచ్చును; కాని ఆఘాత ఆమనిషిగుణమును వెల్లడిచేయునే- మరిఘాతకునికిమనము సర్వాధికారము ఎలాగిచ్చి క్షేమముగాఉండగలము? మహాజనులారా! ఈయంశములన్నీ మీరుచక్కగాఆలోచించి పనిచేయువలసియున్నది- (కూర్చొనును).

నాగ—(తనలో) నేనిచ్చినధనమునకు తగినఉపన్యాసము- కానిప్రజలకందరికీ అసహ్యముగానున్నదే!

గిరిజ—(తనలో) ఏమిటీపానకంలోపుడక! కాని మాధీరోదాత్తుడుఖండించలేడా?

రాజు—మాప్రియజనులారా, మనకథానాయకుడు మాప్రశ్నకు సమా—నము తెలియజేస్తారు.

గోపాల—మహాప్రభో, మహాశయులారా,

మహావిద్వాంసులు, సత్యహరిశ్చంద్రులు, అయినపురోహితులు రాజ్యహితమును కోరియిచ్చిన ఉపన్యాసమును విన్నాము- శిశుబాలవృద్ధులకు తెలిసినదానిని, వారుశెలవిచ్చి వారిమనస్సులోనున్నదంతా వెల్లడిచేసినారు- సంస్కృతపదపూరితమైన సమాసములువాడుకచేయక, అందరికీసులభముగా తెలిసేమాటలలో, నేనిక్కడజేసినపనిగురించి మనవిచేయుచున్నాను.

వంచనచేయుటలో అబద్ధములు చెప్పడమేమీయుంటే, ఏమి మనవిచేతును! నేనుఇక్కడచేసినకార్యము, వంచించుట- నేను వచ్చినదేలందుకు—నేనుఅదిసాధకముచేయుట, ధనాపేక్షచేతగాని, అధికారాపేక్షచేతగానికాదు. నాకుఆరెండూఅక్కరలేదు. అన్నీనాసౌఖ్యము

నకు అవసరంలేదు- ఒకరికిరాబోయేఅధికారమునుగాని, ఉన్నఅధికారమున్నగానిచూచి అసూయపడను. (నవ్వుదురు).

గిరిజ—(తనలో) శంకరశాస్త్రికితగిన విసురు!

గోపాల—సత్యమునుగురించి పురోహితులువారు చాలాదూరము శలవిచ్చినారు. నేనువంచించినవారితో ఎన్నో అబద్ధములు చెప్పినాను- కాని నాకుఒకసంతుష్టియున్నది- వాటిలాభమును నేనుంచుకోలేదు- ఒకటి- రెండవది, నాటకములో వేషమువేసి నటకుడుచెప్పినవన్నీ అబద్ధములే- తానొకడైయుండి మరొకడనిరంగస్థలములో అనిపించుకొనుటే అనృతతుల్యము- నేనుచెప్పిన అబద్ధములుకూడామూరు వేషములలో చెప్పినవే- నటకులఅబద్ధములను క్షమించినట్లు, ఆనాఅబద్ధములనుకూడా, సత్యాసక్తులయిన శంకరశాస్త్రిలవారు క్షమించ ప్రార్థితులు- (నవ్వుదురు). కవులుకల్పనలని పేరుపెట్టిచెప్పినఅబద్ధములనుకూడా వారుక్షమించకర్తలు- శంకరశాస్త్రిలవారు కవులని రాజధానికి నేనువచ్చినతరువాత విన్నాను. (నవ్వుదురు). తాముచెప్పిన అబద్ధములను వారుక్షమించుకొనేయుందురేమో? బూచివాడు వచ్చినాడని పిల్లవానిని బెదిరించుటకూడాఅబద్ధమే- అదికూడావారు చెప్పియున్నారోలేదో నాకు తెలియదు- మహాశయురారా, నావేషములలో నేను చెప్పినఅబద్ధములనుగురించి వారుగానిమీరుగాని ఏమనుకొన్నా, నేనుపరిపూర్ణుడనుకాను; పరిపూర్ణుడననినటించి, నాఅపరిపూర్ణత ఎక్కువచేసుకొనతలచుకోలేదు- నాకులేనియోగ్యతగురించి నేనుపన్యసించుట నగుపాట్లకని తెలిసినందున, మనిషినిపరిపూర్ణునిగా చేసేదానిని గురించి ఉపన్యసించుటకూడా నాకిష్టములేదు- (పట్టరానినవ్వు).

గిరిజ—అమ్మాజీ, చెవులకు విందుగాలేదూ? మనపురోహితుని వైపు అందరూ ఏలాగుచూస్తున్నారో, చూడండి!

ఇందిత—చాలా భావగర్భితంగాఉన్నది.

గోపాల—మహాశయులారా! నిరతసత్యవ్రతులు, శ్రీ శంకరశాస్త్రిలవారూ, నేనూ ఒకచోటకలిసిఉండవలసివస్తే, వారిస్వభావము నా

కుకొంతఅంటవచ్చునేమో? (నవ్వుదురు) సత్యముయొక్క అనమాన మహాత్మ్యముగురించి అంతనొక్కి ఉపన్యసించినారు అబద్ధము చెప్పే రాజువద్ద ఒక్కగడియైనా ఉండుటకు ఇష్టపడరు. ఉండరు- (నవ్వుదురు)
నాగ—(తనలో) ఇదిశంకరశాస్త్రిని దయచేయుమని చెప్పడమే!
గోపాల—మహాశయులారా, మీకందరికీ విసుగెత్తేవరకు ప్రసంగించి ఉంటాను. (లేదు, లేదు- కానియ్యండి) నేను అనుకొన్నదానికంటే ఎక్కువ మనవి చేయవలసి వచ్చినది. "శంకరశాస్త్రులునుంచి" వారు శలవిచ్చినవన్నీ గమనించి. ఐహికాముష్మిక దూరులు కాక కర్తవ్యము ఆలోచించిమరీ పనిచేయండి- (నవ్వుదురు)
గిరిజ—అమ్మాజీ, పురోహితునికి తోసి రాజైనది-
గోపాల—మహాశయులారా, నిన్నరాత్రి నేను చేసిన అపకృతినిగురించి మనవి చేయవలసి యున్నది. అది ప్రభువువారికే మనవిచేయుట మంచిదని అతి వినయపూర్వకముగా మనవి చేసుకొను చున్నాను.
రాజు—అంది ఇందరిలోనూ వినవలె నున్నది. మీ యిష్టమువచ్చినట్లు మాట్లాడవచ్చును. మేము సంతోషిస్తాముగాని కోపగించము. మీగూఢనక్షత్ర సామర్థ్యమునకు మరి నిదర్శనము లివ్వకుండా ధారాళముగా తెలియ జేయవలెనని మాకోరిక.
గోపాల—చిత్తం, మహాప్రభో, దివాన్‌గారికి, తమ అభిప్రాయము తెలియచేసినందుకు, ప్రమాదములేకుండిన యెడల, నేనిక్కడికి వచ్చి నేను చేసినపనులు చేసియుండను.
రాజు—ఆ తొందరపాటునకు మాకు రాత్రి శిక్షయినదే!
గోపాల—ఇంచుంలో, మా యేలిక యెడలను, ఈ రాజ్యముయెడలను నేను చేయవలసినవిధి ఉన్నదనుకొన్నాను.
రాజు—మీరింకా అనవసరముగా భావగర్భితముగానే మాట్లాడుచున్నారు. మాయెడల మీకున్నవిధి మాపొరపాటు కపపర్చడమే. అది దేశోపకారము చేయడమే: నాగభూషణంపంతులుగారూ, మీరు మొన్న నభలో చెప్పినది రజువైనది. అప్పుడు మేమన్నదానికి వి

చారిత్ర్తా, దాని పర్యవసానం, ఇటువంటి మహనీయుల సందర్శనము లభించినందుకు చాలా సంతోషిస్తున్నాము. (కరతాళములు) మకో క్కటి చెప్పండీ, గోపాలశాస్త్రిలుగారూ, దాపరికమేమీ లేకుండా:- మీ యుద్యమములో మీకు ప్రాణభయము రావచ్చునని మీరు భయపడినారా?

గోపాల—మహాప్రభో, నాభార్య భయపడినది. "వస్తే, రానీ" అని నేనన్నప్పుడు ఆధీర—"మంచిదే" అన్నది. (కరతాళములు)

ఒకడు—ఆ యసమాన దంపతులను పరమేశ్వరుడు కాపాడుగాక! (కరతాళములు)

నారాయణచెట్టి—మహాప్రభో, నాకు పురాణం అయ్యోరుగారొక మాట చెప్పినారు. ఆ పెద్దవిషం అన్నిటినీ కాల్చేస్తుంటే, అందరూ శివుడు కాడకొచ్చి రచ్చించమన్నారు. అంటే అదిమింగేస్తాను, ఏమయితే అయింది. ఏమంటావు, పార్వతీ? అన్నాడు. "చేసి అందర్నీ రచ్చించండీ" అన్నాది అమ్మోరు. అమ్మోరులాంటిది గోపాలచాస్త్రుల్లుగారి బార్యాగారు. (కరతాళములు)

గిరిజ—అమ్మాజీ, ఆమెను ఏలాగు చూస్తాము?

ఇందిర—అదినీలోనే ఉన్నది. నీవుఆలాగు ఉండగలిగితేను, ఉంటానా?

గిరిజ—(తనలో) అమ్మాజీ చాలా శ్లేషగా అన్నారే! ఇటువంటి అసమాన ధీరుడు ఇందరిలో పొగడిన భార్య, ఎటువంటిదై యుండునో

రాజు—గోపాలశాస్త్రిలుగారూ, మీరు తలపెట్టిన కార్యము, మీరు చేసినట్టు మరెవ్వరు చేయగలరు? కృతజ్ఞులము. కాని మాకు ఒకొక్కప్పుడు తొందరపాటున్నది.

గోపాల—ఉదార మనస్కులకు, నవనీత హృదయులకు అది సహజమే. కాని ప్రభువువారికి దానికి ప్రతిహతమైన, ఆత్మపరీక్ష ఉన్నది. అదిలేకుంటే, శరీరాయాసము, మనోవ్యథ ఎంతకలిగినా, వస్తుతత్వపరిశీలన చేయగలుగు సామర్థ్యముఉండి ఉండునా ఈ దినము?

గిరిజ—(తనలో) ఎమిసొగసైన వక్త!

రాజు—రాజుయొక్క లోపములను మీవలె నిర్భయముగా కనప ర్చే మనిషి, రాజ్యమేలుటకు అందరికంటె తగినవాడు- (కరతాళ ములు) మీకు మాకొమార్తెను, మా రాజ్యమును ఇచ్చుచున్నాము (కరతాళములు) అంగీకారమేనా?

ఒకడు—నృపాల శిరోమణి నరేంద్ర కృష్ణరాయ మహారాజాకీజాయ్ ధీరోదాత్తాగ్రగణ్య యువరాజ గోపాల శాస్త్రికీజాయ్!

రాజు—మా ప్రియజనులు ఎంతఉత్సాహముగా ఉన్నారో చూచి నారుగదా? ఏమంటారు?

గోపాల—(తనలో) నాజానకి అనుమతి లేకుంటే నే నంగీకరించగ లనా? నాకు మతిపోయె ఎంతఆదరముగా ప్రభువువారన్నారు. కాని అది నాజానకి ప్రేమతో సమానమా? ఆమెలేకుంటె, నాకు రాజ్య మెందుకు, మహారాజకుమారెందుకు? స్వర్గమెందుకు?

గిరిజ—(తనలో) అనుమానిస్తున్నట్టున్నది. అంగీకరించకపోవచ్చును. నేనురాచబిడ్డనని, చెప్పినట్టు విననేమోయని, అనుమానమా? ఆభా ర్య నన్నుచూచి వినయము నేర్చుకొన వలసినట్టు ప్రవర్తించనా? ఆ సత్యవంతునికి సావిత్రిగా నుండనా? ఆ కుగ్రామములో ఉండవలసి వచ్చినా అతి సంతోషముగా ఉండనా?

ఇందిర—(తనలో) ఏమి ఇంకామాట లేదు!

రాజు—మీరు ఆలోచించే చెప్పవచ్చును. ఏవిధమైన అనుమాన మున్నా రహస్యముగా మాతో చెప్పవచ్చును. సమస్తాధికారములూ వెంటనే యిచ్చివేస్తాము.

గిరిజ—అమ్మాజీ, అధికారాపేక్షగాని ధనాపేక్షగాని లేనప్పుడు, అంగీకరించేటట్టు ఏలాగుచేయుగలము? దానికితోడు ఆ భార్యయందు న్న అపరిమితమైన గౌరవము. విశేషచక్కనిదై యుండవచ్చును. వారి అన్యోన్యము లోకాతీతమై యుండవచ్చును-అదిగో మళ్లీనిలబడ్డారు.

గోపాల—ప్రభువువారు నావంటి అతీ సామాన్య మనుష్యునిపై అం త ప్రేమాగౌరవము కనపర్చుతే, నేను భరించగలనా? అర్హతలేని

దానిని కోరకూడదు, అంగీకరించనూ కూడదు-

నాగ—(తనలో) ఆమాటమీదనే ఉండు శాస్త్రీ.

ఒకడు—బ్రహ్మాతలే కేమి? తమకే లేకుంటే మరి ఉన్నవాడెవడు?

అందరూ—నిజమే, నిజమే అంగీకరించండి-

గోపాల—ప్రభువువారి నిరహేతుకజాయమాన కటాక్షమువల్ల గలిగిన మైకము చాలనట్టు, మహాజనులారా, మీ ఉత్సాహము కూడానా? కాని-

జానకి—(తనలో) "కాని" వచ్చినది. ఈపైని ఏమివచ్చునో గదా?

గోపాల—కాని, మహాప్రభో, నేను స్వతంత్రుడను కాను. నాహృదయమంతా నాభార్యకు ఇచ్చివేసినాను. ఒకరింటిలో మరియొకరు దిగవలెనంటె అతని అనుమతి ఉండవలెనుగదా? నాహృదయములో ఆమె కాపురమున్నప్పుడు, ఆమెశలవు పొందవలెనుగదా?

గిరిజ—(తనలో) వీరికి అభ్యంతరములేదు. అంతేనా? ఆమెను సులభముగా లొంగదీసు కొంటాను.

నిరంకుశ—ఓహోహాహా! ఇదేమిటి ఎక్కడాలేనివింత? ఈ మూన్నాళ్లూ అంతేసిపనులు చేయడానికి భయంలేకపోయిందిగాని, భార్యను చూస్తే భయం శాస్త్రులుగారికి! అగ్రహారస్థులకు పట్నంవాసస్థులకున్న సాహసం ఉండదు. ఈరాజధానిలో ఎందరో పెద్దపేగులను ఎరుగుదును. ప్రాతస్నానం, ముక్కుబిగించుకొని కూర్చోవడం—పడ్డన అయేదాకా—విభూతిపిండికట్లు, రుద్రాక్షతావళాలు, వాళ్లను చూస్తే పాపాలు పోతాయన్నట్టుంటారు-అటువంటి మహాపురుషులు వారి భార్యల శలవుపుచ్చుకోరు సరిగదా, వారికి తెలియకుండా ఎందరినో గ్రహిస్తున్నారు. అనాగరీకులు పిరికివాడంటారని భయమైనాలేదు శాస్త్రులుగారికి! ఇటువంటి మహాప్రభువువారి అల్లుడు కావడానికి శలవుపొందాలట! మీరు ఒప్పుకొందురో, "సత్యంవద" అంటే మీకు కష్టంగాని, "ధర్మంచర" అంటే, ధర్మంచెరలో ఉండవలసినదని సాధించే శాస్త్రులువారిని పురోహితునిగా ఇట్టే కుదర్చాను.

రాజు—గోపాలశాస్త్రిగారూ, వారిని ఇక్కడికి రప్పించడానికి, తగిన యేర్పాట్లు చేయింతుమా?
గోపాల—నేనే అక్కడికి వెళ్లడానికి శలవు దయచేయించ ప్రార్థిస్తున్నాను.
రాజు—నాగభూషణం పంతులుగారూ, వెంటనే మాఖాస్ హవాదా వేయించి సుందరగజమును మహల్ వద్ద ఉంపించండి-శాస్త్రిగారూ, తమరు వెంటనే మావద్ద బసచేస్తే చాలాసంతోషిస్తాము.
గోపాల—మహాప్రభో, ఆజ్ఞ శిరసావహిస్తున్నాను.
నాగ—(తనలో) ఇంకాకొంచెం ఆశఉన్నది. కొంచెమేమేమిటి? అటువంటిసవతినిరానిస్తే తనకుచాలా ప్రమాదమని శాస్త్రిభార్యకు హితోపదేశముచేయుటకు ఏనుగుకంటే వేగముగావెళ్లి ఏర్పాటుచేసి నాభార్యనుపంపిస్తే? లేకుంటే, శంకరశాస్త్రి తనభార్యను పంపిస్తాడు. మరొక్క మొహిరీలసంచీపారేస్తేసరి? మాచక్కచేస్తాడు—మహాప్రభో! ఇటువంటికార్యంలో బయలుదేరడానికి మంచిముహూర్తం ఉంచడం అవసరంకాదా?
రాజు—అదిఆయనకే విడిచిపెట్టడంమంచిది.
నిరం—మంచిపని ఎప్పుడుచేసినా మంచిదే- కుట్రలుచేయడానికి అక్కరలేదు, కొంపలుతీయడానికీఅక్కరలేదు. పిలవని పేరంటానికి వెళ్లడంనాకుఅలవాటు- అందుచేతనేను శలవుపొందడం అవసరంలేదు. ఇటువంటి మహాసమయములో నాకుతోచినది ధారాళముగా మనవి చేయవలసియున్నది. (నవ్వు) గోపాలశాస్త్రిగారికి పవిత్రిమొదలయినచాదస్తములందు విశేషపట్టుదల. తెలివితక్కువ- ఏమీ తెలివి తక్కువఅన్నానా? పొరపాటు- నాకు కొన్నిసమయములలో తొందరపాటున్నది- (నవ్వు) కాని దానికిప్రతిహతమైన ఆత్మపరీక్షకూడా ఉన్నది. నన్ను నేను తెలుసుకొన్నవాడనే- నేను అర్ధసేరుబియ్యపుఅన్నం కబళీకృతంచేసినతరువాత__సంస్కృతపదాలు పడుతూ ఉండాలి మధ్యమధ్య. బాగుచేయని బియ్యపుఅన్నంలో మధ్యమధ్య రాళ్లువచ్చి

టాల్ మన్నట్టు— కబళీకృతం చేసినితరువాత, 52 గారెలకంటె లేక
18 ఒబ్బట్లుకంటె కడుపులోమరిచోటుండదని ఆత్మపరీక్ష చేసి తెలుసు
కొన్నదే.

మహాజనులారా, మహాశయులారా, సభాసదులారా, సదస్యు
లారా, నాప్రియమైన జనులారా:— ఈ అమృతపదములు మొదటనే
అనవలసియున్నది, కాని ఉత్సాహములో మరచినాను— నేనుమీకు వి
సువెత్తేవరకూ ప్రసంగించినానేమో?— "లేదు, లేదు, కానియ్యండ"
నిఅనరేమి? ఆగౌరవలోపము ఒక్క— నాఉపన్యాసానికి కాదు— మరి
యేకటున్నది. ఇది మాఘమాసమని, సంధ్యావందనము చేయనివా
డికైనా, ఒకటి, పెళ్లీడు వచ్చినఆడపిల్లలున్నవారందరికే; రెండు, వెం
డిబంగారంఅమ్మేవారికి; మూడు తాటికమ్మ మొదలయిన పందిళ్లసా
మాను అమ్మేవారికి, నాలుగు మెల్లోవిక తెరిచేవారికి, తెలుసును—
మళ్లీమనమందరమూ కలుసుకోవడం, రాబోయేమహాశుభజనిత, అ
త్యానందదాయక, అసమానపాచక సామర్థ్యనిరూఢ భక్ష్య, భోజ్య
చోష్య, లేహ్య, పానీయ ఆపసోపాజీర్ణసన్నిధినే— అ మహాసమయుని
రీక్షకులై పురోహితులు మీనమేషములు లెక్కపెట్టుచున్నారు. ఎ
ప్పుడుఏర్పాట్లుచేతునని, ప్రియమిత్ర రత్న గోపాలశాస్త్రీయాలింగ
నాయత్తచిత్తులై, నాగభూషణంపంతులుగారు గుండెలు చేతిలోపె
ట్టుకొనియున్నారు. మహాసౌధవిరాజమాన సుందరమ్మపేటదర్శనీలా
లసులైయువరాజువారుండ మరిమనము జాలముచేయరాదు (తెర)

రెండవరంగము

మహల్ - ప్రవేశము, ఒకసోఫాపైని గోపాలశాస్త్రి

గోపాల—(తనలో) నిన్న ఈవేళప్పుడు అంతఃపురం నగలకొరకు ఇ
క్కడనిల్చున్నవాడను. ఇప్పుడుఇక్కడ అత్యాసన్నుడను! ఈరాజ్య

ము నేనేలవలెనట! నిన్న ఈమహాలులో ఇన్ని సోఫాలు లేవు, ఇన్ని నిలువుటద్దములు లేవు, ఈపరిమెళము లేమిటి? ఈపరదాలను, ఈతివాసీలను వాసనలతో నింపినారా? ఇవన్నీ ఈయగ్రహార వ్యవసాయదారుని సన్మానించుటకా? ఔరా! కాని నాతోటలోని పచ్చికతివాసీ ముందర ఈతివాసీయెందుకు? నాపూలపొదరిల్ల పరిమెళముల ముందట ఈపరిమెళములు లెక్కేమిటి? స్వభావము స్వభావమే, మానవ కల్పితము మానవకలితమే నాతోటలోనిచల్లనిసౌగ సేదీఇక్కడ? ఈవైభవము కంటికి శ్రమకలుగ జేయుచున్నదే! ఇదంతా నాజానకీ నాకళ్లతోనే చూస్తుంది. ప్రేమ స్వరూపిణీ, పరిశుద్ధాంతరంగిణీ, రేపు నాప్రశ్న మే ఎలాగు బెదురుతాలోగదా? కోపదృష్టిసహిత మందహాసము, తేరిచూపు, నిట్టూర్పు పైచేతులు, చెమటలూరు ముఖము, కంపించుచున్న దేహము, నాభుజముపై కన్నీళ్లధార—ఇదీ ఆమెజవాబు! ఆమెశిరస్సుపై నాకన్నీళ్లు నాజవాబు. మాకన్నీళ్లుబత్తిన నారుమాలే జవాబాలంతవిపరీతమైన ప్రేమనునా యెడలకనపర్చిన ప్రభువు వారికి? వారికోపమునైనా భరించగలనుగాని, నాజానకి కోపమునకునిలవగలనా? పర్వతాగ్ర స్వేచ్ఛావిహారి, ఆపక్షి ఈపంజరములోనుండునా? బంగారుపంజరమైనా, పంజరము పంజరమే. ఆహాఏమి ఈప్రపంచపద్ధతులు, వైపరీత్యములు! ఈసన్యాసిప్రియుడు, ఈవానప్రస్థుడు, ఈలోకబాహ్యుడు, ఈప్రపంచముయొక్క వేషములలో, కృత్రిమములలో కాట్లాటలలో, అల్లరలలో, మునిఁపోవడమా? ఈరాజ్యమునేలుటకంటే నన్ను నాజానకి ఏలుట ఎక్కువఆనందము నన్ను నేనేలుకొనుట ఆనందతమమే. నాకేల ఈచిత్తక్షోభ? ప్రభువుమనస్సు నొప్పించకుండా నేను ఈఐశ్వర్యబాధ ఎలాగు తప్పించుకోవడం?

(దౌవారికుడు ప్రవేశించును.)

ఏమి, దావారికా, ఏమివచ్చినావు?

దౌ—మహాప్రభో, ఏలినవారితో అతిత్వరిందరగా మాట్లాడుటకు ఎవరోవచ్చియున్నారు,

గోపాల—లోపలికి తీసుకొనిరా. (ద్వారికుడు నిష్క్రమించును)

అప్పుడే మహాప్రభువు? (నాకొత్తమనిషి ప్రవేశించును) ఏమీ, నా ప్రాణపదమా, నాజానకా? ఇప్పుడే నామనస్సులో ఉన్నదానవు, నాకళ్లయెదుటనున్నావా? జానకీ, ఎటువంటివాడవైనావు!

జానకి—(ప్రక్కనుకూర్చొని) నాథా, తమరు స్త్రీఅయినారు, నేను పురుషుడనైనాను. కాని, ఈపురుషవేషంలో ప్ర [illegible], జానకిని ఏలాగు పోల్చుకోగలిగినారో?

గోపాల—జానకీ, ఆఅంగీ, ఆతలపాగా, ఆఉత్తరీయమూ, [illegible]వులను, నీకళ్లును, నీముక్కును, నీచెక్కిళ్లను, మార్చగలవా?

జానకి—కాని నేను దగ్గరలేని ఈస్వల్పకాలములో తమరున్నూ [illegible] మారిపోయినారు' నేనూ మారిపోవలెను. భర్తస్థితిమారితే, భార్య స్థితి మారదా?

గోపాల—నేను ప్రశ్న వేయకముందే, [illegible]యములు జవాబు ఇచ్చినావు.

జానకి—మనఆశ్రమములో వేయదలచుకొన్న ప్రశ్నకు. [illegible] నములో జవాబు ఇచ్చినాను.

గోపాల—సరే, ముచ్చిముమ్మాటు జవాబిచ్చినావు. [illegible] కుగల జంతువుమీద మరియొకగంటకు [illegible] ఏర్పాటైనది.

జానకి—బాగాముస్తాబుచేసిన ఏనుగును ఇక్కడే చూచినాను. [illegible] బాపైనుంచి ఎవరో ఒక అప్సరస ఆజ్ఞానుసారముగా [illegible] వెండి హౌదా అమర్చున్నారు.

గోపాల—ఆ అప్సరసే ఈ ఆప్సర సరసకు రా[illegible]యున్న[illegible].

జానకి—పరమానందము. తమరడుగని ప్రశ్నకు జవా[illegible]న్నాను. [illegible] నిక్కడికి తమరు వచ్చిన మరునాడే వచ్చినాను. మీారిల్లు[illegible]యులు జే[illegible] న నిమిషమే అగ్నిభయములోనుంచి మీారు కాపాడిన గ్రామానికి దానయ్యను పంపించి మంచి చురుకైనబండి తెప్పించుకొన్నాను.

రాత్రిపడేసరికి మీకు 30 మైళ్లు దగ్గిరపడ్డాను. తక్కిన సగము త్రోవ మీరు నారాయణచెట్టింటిలో ఉన్నప్పుడు వచ్చినాను. భద్రాన్నీ, నీలాన్నీ సాయం తీసుకోవచ్చి తక్కిన రెండు కుక్కలికీ, దానయ్యకూ ఇల్లూ తోట అప్పగించినాను. మీరు జగన్మోహినవతారమెత్తి చెంగల్రావు నాయుణ్ణి వంచిస్తున్నప్పుడు, నేను పురుష వేషంతో నారాయణచెట్టి సత్రంవులో ఉన్నాను.

గోపాల—మొత్తంమీద మన మిద్దరమూ నారాయణచెట్టివల్ల ఉపకారం పొందినవాళ్లమే! కాని, జానకీ, ఆ సాయంత్రం నన్ను నీవు చూచియుంటే నన్ను పోల్చుకో లేకపోదువు.

జానకి—చీరకట్టుకొని, జుట్టుతగిలించుకొన్న మాత్రాన మీ ముఖం మారియుంటే, మిమ్ములను చూచీ చూడడములో మిమ్ముల్ని మోహించియుందును. నేను మీయెడల ఎంత విశ్వాసముగా నున్నానో, మీరు నాకు అంత విశ్వాసమైన భార్యగా ఉండియుందురు ఇదుగో మీధీర, ఇదుగో, మీభార్య-(పాగా అంగీ తీసివేయును,) నా యువరాజా, మీరు బయలుదేరేటప్పుడు, నన్ను రాణీఅని పిలిచినందుకు నన్ను ఇంతలో నిజముగా రాణీని చేసినారే!

గోపాల—నిన్ను నీవే రాణీవిగా చేసుకోవలసినది, నేనుకాదు-అనగా నా ప్రేమలో మరియొక రాణీకి వంతుకూడనియ్యవలెను.

జానకి—మనస్పూర్తిగా, త్రికరణశుద్ధిగా. వంతు కూడనిస్తాను. మీ ప్రేమలో ఆమెకు వంతున్నప్పుడు, ఆమె ప్రేమలో నాకు అంతవంరాదా?

గోపాల—అక్కడేడున్నది, అందులో నీకు వంతుంటుందని నీకేమి నమ్మకం?

జానకి—అంతకాలము మీరువేసిన అనామ ఛాయ వేషములో మీ గొప్ప కనిపెట్టినంతటి బుద్ధిశాలి, యెంత గొప్పదై యుండవలెను? అటువంటి ఆమెతో వంతులు వేసుకొంటె, అంతా నాదే, అంతా ఆమెదే-కాని, ఈ ఐశ్వర్యము ఆమెతో వంతుకూడడానికి కాదు. అం

దుకొరకే అయితే, నేను ఇచ్చిన దానికంటె, నాకు చాలాతక్కువ వస్తుంది.

గోపాల—జానకీ, తొందరపడకు—ఆలోచించుము.

జాన—బాగా ఆలోచించే చెప్పినాను-మరియొక సంగతికూడా ఉన్నది. మీరు ఇక్కడ వేసిన వేషములు లెక్కేమిటి, మీరు మన సుందరమ్మపేటలో వేసిన వేషముందిర? ప్రపంచములో మొదటి పేరుకు మొదటిహక్కుగల అద్భుతశక్తిగలిగియుండి,ఆ కుగ్రామంలో ప్రచ్ఛన్నులై యుండుట వేషముకాదా? మీరుమరియొక విధముగా ఉన్నారుకారని విచారించు చున్నానని కాదు, మీరిక్కడ వేసిన వేషములు నాలుగూ, మరియొకటిని కాపాడుటకు—వానికి అవ్వాత ఉండనీ. ఉండకపోనీ-మీరు అగ్రహారములో వేసిన వేషము పది వేషములు వేసిన వాడు మిమ్ములను కాపాడదానికి, ఆ నాలుగు వేషములు పోయినవి, వాటితో మొదటి వేషమూ పోయినది. మీకు తగిన స్థలము దొరికినది, అంతకంటె నిజముగా, అసలమునకు మీరు దొరికినారు. ఉపకారము చేయుడచే మీ[illegible] దుకుమీకు రాజ్యపదవి లభించుట, ప్రజలఅదృష్టముకాదా?మీ మ తాచరణకు ఎక్కువ అవకాశము కాదా?

గోపాల—జానకీ, నాతరఫున చాలాబాగా చెప్పినావు. [illegible]

జానకి—మీరుండనే ఉన్నారు.

గోపాల—ఆమె రాచప్రకృతి చూసిఉంటే [illegible]

జానకీ—జాగ్రత్త కేమున్నది, నాథా? [illegible] మామిడిపేటా అభేదమయినట్లు, మీరుందలి [illegible] ఈబ్రాహ్మణబిడ్డ అభేదముగా ఉండవచ్చును. ఆ మైత్రి [illegible] తమర్ని వరించు చున్నదిగాని, రాజపుత్రి-వలెకాదే. మొదట స్త్రీవ్యక్తి, రాచవ్యక్తి. తరువాత ఆమెనుతమరు వివాహమాడుదానికంటె, ఆమె తమర్ని ఎక్కువ ప్రీతితో వివాహ మాడుచున్నది. తమరామెను చూడలేదుగాని ఆమె తమర్ని చూచి వరించినది. [illegible]

పోయేటట్టు చేసేది, ఈమహోన్నత పదవికాదు, దానిని తమకు స
మకూర్చిన తమ యోగ్యతా సామర్థ్యములు, ఆ మహాసభలో తమ
ధీర,............చూచినదీ, విన్నదీగాని.
గోపాల__నీవుసభలో నాకుదూరముగాఉన్నావా?
జానకి——తమదృష్టిపథములోపడకుండా ఉన్నంత దూరముగాను, అ
న్నీకనిపెట్టడానికి అవకాశమున్నంతదగ్గరగాను కూర్చున్నాను. తమర
ట్టిసముఖములో, ఆవేనవేలయెదుట, నన్నుధీరఅని ... ...
అన్నప్పుడు నాహృదయస్థితినిగురించి ఏమందును? ఈరాజ్య మేలుట
కంటె వేయిమడుగులు ఎక్కువపదవికాదా?
గోపాల——నీవంతసంతోషించుట నాకుస్వర్గపదవి లభించుట కాదా?
జానకి——ఈరాజ్యములో మొదటిస్థలము అంగీకరించడానికి నాశలవు
పొందవలెనని తమరుప్రభువువారితో విన్నవించి నాకుకలుగజేసిన ఆ
నందమును, నా హృదయమును అపహరించినమీరుకూడా ఊహించ
లేరు.
గోపాల——నాకురాగల అత్యున్నతస్థలము అట్టసింహాసనముకాదు-నీ
హృదయమే- కానినీవు ఈరాజ మందిరమునకు అంతతొందరగా ఎం
దుకొచ్చినావు?
జానకి——లేకుంటే, తమరుసుందరమ్మపేటలోనూ, నేను తోవలోనూ
ఉండియుందుము. ఆప్రజను తప్పించుకొనిగాలేక తోవ అయేవరకూ
ఉండవలసివచ్చినది. నాపురుషవేషం ఇతరులను మోసపుచ్చుటకుగాని
నన్ను మోసపుచ్చుకోవడానికి కాదే.
గోపాల——కానినీవు రాజధానికేలవచ్చినావు?
జానకి——మీరు క్షేమంగాఉంటే, మీతోకలిసి యింటికి వెళ్లడానికి,
ప్రాణాపదప్రవము సంభవి చియుంటే, తమతో మింటికివెళ్లడానికి——
గోపాల——జానకీ, నీకెంతట్లోవస్తాయికన్నీళ్ళు? నాపూర్వజన్మ తపోఫ
లమా, నాసమస్తమూ, బాగాఆలోచించిచెప్పు- నీవుసభలోచూచి
నదానివల్ల విన్నదానివల్ల మోహావేశబుద్ధితోకాక, నిదానించిచెప్పు-

నా ప్రేమసీతో పంచుకోవడానికి ఎవ్వరూ రాకుండా చేయడం నీనోటి లోనున్నది- నీకాఉద్దేశమున్న యెడల మనమిద్దరమూ ఈరాత్రి యింటికిపోదాము.

జానకి—నాథా, ఆమెకు తమ యోగ్యతయందు ఎంత మోహమున్నదో, ఆమె యోగ్యతయందు నాకంత మోహమున్నది. మాయిద్దరికి బాగా కలుస్తుందని నాకు బాగా నమ్మకమున్నది. ఏమైనా పొరలుపుట్టిన యెడల, మాయిద్దరినీ కలపడానికి మీ సామర్థ్య మేమవుతుంది? తమ రామెనుఅంగీకరించుట నాకుచాలా సంతోషము- రానియ్యండి.

గోపాల—నీయిష్టము- నిన్ను ఇప్పుడే అంతఃపురములోకి తీసుకో వెళతాను- (తెర)

మూడవరంగము

అంతఃపురము- ప్రవేశము, రాజు, రాణీ, యువరాణీ, గోపాలశాస్త్రి, జానకి-

రాజు—మాకొత్తకుమారీ, ధీరా .... జానకీ, మాకున్న పెద్దసమస్యను నీవల్ల సాధించినాము. నీ భర్త ఇక్కడికి రావడానికి శెలవుఇవ్వడంలో ఉదారసాహసము కనపర్చినావు. మా కుమార్తెను అంగీకరించుటకు అనుమతిఇవ్వడములో అంతకంటెఅరుదైన మానసిక ధైర్యమును కనపర్చినావు- ఈపదవినిచూచి మోహించక, నీభర్త యొక్క యోగ్యతను కనిపెట్టగలుగు యోగ్యత మాకుమార్తెకు కలదని, నీసౌఖ్యమునకు భంగముకలుగదని ఎంచినట్టిబుద్ధిశాలివి- మీరుముగ్గురూ మారాజ్యభారమువహించినప్పుడు, నీవు పెద్దరాణివి, గిరిజ చిన్నరాణీ- మా కుమారికి భర్తదానముచేసినావు. మా కువంశోద్ధారుని దానముచేసినావు-మాప్రజలకునాటిలేని ప్రభుదానముచేసినావు-

రాణీ—అమ్మా, ఇదుగో నీ చెల్లెల్ని నీకప్పగిస్తున్నాను. (చేతిలో చేయి వేయించుచు) ఆమెఎల్లప్పుడూ నీయెడలభయభక్తులతో మెలగుచూ

ఉంటుంది. ఏమి, గిరిజా?

గిరిజ—అమ్మాజీ, అదిసౌక్షేమముకోరకే, నాఆనందముకొరకే. త మకడుపున నేనొక్కర్తెనేపుట్టినా, కోటినుండితమకు ఇద్దరుకుమార్తెలు. బుద్ధితోకనుకొన్నకొమార్తె గర్భవాసికంటె ఎక్కువే.

జానకి—నేనుదానముచేసినానని బాబాజీసర్కారుశెలవిచ్చినారు- నే నుచేసినది నిదానముగాని, దానముకాదు

రాణి—నాథా, మన పెద్దకుమారి ఎంతముద్దుగా మాట్లాడుతుందో చిత్తగించినారూ?

గిరిజ—అక్కయ్యంటె అందుకేతమకంతముద్దు. ఇందాకా మహాలు లో జరిగినదంతా విన్నప్పుడు, తూఅక్కయ్యభావ ప్రాధిమ, వా క్ప్రాధిమాచూచి, అమ్మాజీ, తమరెన్నిమార్లో అక్కయ్యనుముద్దు పెట్టుకొన్నారు.

రాజు—బాబూ, వచ్చేవారం వివాహ నిశ్చయించినాము.

గోపాల—మహాప్రభూ, నేనురేపుబయలుదేరి కాశీకివెళ్లవలెననుకొ న్నాను.

రాజు—వివాహానంతరము కూడదా?

గోపాల—ముందే వెళ్లవలసిన తొందరపనిఉన్నది.

రాజు—అక్కడెన్నాళ్లుండవలసినపని?

గోపాల—జానకిఅంతకంటె ఎక్కువ ఉండవలెనని కోరితేనేతప్ప, ఒ కటిరెండురోజులకంటె ఎక్కువపట్టకపోవచ్చును.

రాణీ—జానకికూడా ఉండవతెనా, బాబూ?

రాజు—దగ్గరఉంటేనేమంచిది. మరిమూడవమనిషిని చేరనియ్యడు.

రాణీ—ఇటుపైన జానకిశెలవుబక్కటేచాలదు. గిరిజకూడాఉన్నది. శంకరశాస్త్రి కాశీవాసం తలపెట్టినట్టువిన్నాము. నిజమేనా?

గోపాల—ఈరాత్రే ప్రయాణము.

రాణీ—అయితే వివాహము ఎవరుచేయిస్తారు?

రాజు—నారాయణచెట్టిని బాగుచేసిన బ్రాహ్మణుడు ఉండనే ఉ

న్నాడు.

జానకి—అమ్మాజీ, పెళ్లిలోపాలుకోసం ఎవరిని వెతుక్కోనక్కరలేదు. నాయుడు బంగారినిపంపిస్తాడు.

రాజు—పాటలోనన్యాసిఏమితక్కువ? బాబూనీవు సన్యాసినికలుసుకొంటే, నీవుబోధచేస్తూ మనవద్దఉండేటట్టుచేయి.

జానకి—శంకరశాస్త్రిలేనివెల్తి సన్యాసితీర్చవలెను.

రాజు—బాబూ, సన్యాసినీవద్దఉండిపోతే, జనకునివంటి రాజువవుతావు.

రాణీ—జానకివంటి కుమార్తె కలుగుతుంది. నాయనా, శంకరశాస్త్రివంతు మంచివాడు నీదృష్టిలో ఎవరైనా ఉన్నారా?

జానకి—కృష్ణావధానిని పిలిపిస్తారు. కాదండీ?

గోపాల—చాలా విద్వాంసుడు, శాస్త్రవేత్త. యోగ్యుడు.

రాజు—నీయిష్టం, బాబూ-

రాణీ—మీ ముగ్గురినీ, విశ్వేశ్వరుడు, మాతాన్నపూర్ణ ఎప్పుడూ కాపాడుగాక! గిరిజ మీయిద్దరికీ తగినదానిగా చేయుగాక!

రాజు—తథాస్తు! (తెర)

నాలుగవరంగము

శివాన్ ఇల్లు-ప్రవేశము, నాగభూషణం, చెంగల్రావు నాయుడు.

నాగ—నాయుడూ, మరేమీ చెప్పకు. నేను కాశీవాసం నిశ్చయం చేసుకొన్నాను. ఉద్యోగముపోయి, లక్షలూపోయి, ఇక్కడ ఏమని ఉండగలను? రెండు నెలల క్రిందట శంకరశాస్త్రితో వెళ్లిఉంటే బాగుండు నేమో?

చెంగ—లెక్కలు కల్పించలేకపోయినావా?

నా—ఎలాగు చేయడం, నాయుడూ? దేనికి వ్యవధివుంది? ఉదయం

ఆరుగంటలకు కాశీనుంచి వచ్చినాడు, తొమ్మిది వేయకుండా కాగి
తం పంపించినాడు. వ్యతిథిఉన్నా, గోపాలశాస్త్రికి నా సంగతి బా
గా తెలుసును. నాకు పిత్రియం ఉన్నదని, చెప్పకొందికి తగినది లేన
ప్పుడు, సాలుకు 40 వేలు వచ్చేవసతి ఎలాగొచ్చినదని కనపర్చేది?
ఇటుపైని ప్రతి ఉద్యోగస్థుడూ, తనపిత్రియమూ, స్వార్జితమూ, స
గట్టున నెలకి రాబడి, ఎంతకాలం ఉద్యోగంలో ఉన్నాడో, తెలి
యజేయు వలెనని తాఖీదు చేస్తాడట.

చెంగ—ఏనుగ దిగగానే, భార్యను కోటకుపంపివేసి, తాను శ్యామ
లాంగింటికి వెళ్లి రాఘవరావుని అప్పగించినాడటూ?

నాగ—అంత తొందరగా కాశీప్రయాణం రాఘవరావుని తీసుకో
రావడానికేనూ ఆనాటిరాత్రి రాఘవరావువేషంవేసుకొని, శ్యామ
లాంగిని ఆశపెట్టినాడు. అతని కామాత్రవంటి గుణవతి ఎక్కడా
లేదు. తన వివాహకాలమందు ఆపిల్ల మంగళారతివ్వవలెనట. ఆ
రాఘవరావే మీటివాన్.

చెంగ—ఏమిటీ, రాఘవరావుదివానా? ఏమిటూ తెలివితక్కువ, నా
గభూషణం?

నాగ—రాఘవరావు కాశీఎందుకు పారిపోయినాడో నీవువింటే, అం
తకంటె తగినవాడెవ్వడని నీవేఅంటావు. ఆకుర్రవానికి పెళ్లయిన
మూడు నాలుగురోజులకు, శ్యామలాంగి ఎవరిదగ్గరో పెట్టెనిండా
లంచం పుచ్చుకొన్నాడట అది రాఘవరావుచూచి కూడదన్నాడట.
"ఇదంతా నీకోసమేనోయ్. ప్రపంచజ్ఞానముంటే, నీవు అలాగంటా
వా?" అని ఆ మొహరీలు పెట్టెలో వేసుకొన్నాడట. ఆ రాత్రే ఆ
పిల్లవాడు కాశీ పారిపోవడం.

చెంగ—అయితే రాఘవరావు మళ్లీ ఆగుమ్మం ఏమని తొక్కినాడు?

నాగ—శ్యామలాంగి, తనకు జ్ఞాపకం ఉన్నంతమట్టుకు ఎవరిసొమ్ము
వారికి పిలిచి యిచ్చివేయడం, జ్ఞాపకంలేని పద్దులన్నీ ధర్మంచేసివేయ
డం, షరతులపైన వచ్చినాడు. కాశీలో శుభ్రంగా చదువుకొన్నాడు.

తనవలె యదార్థమైన మనిషి పాతికేళ్లవాడు. అతనికి నాఉద్యో
మిస్తేనేమి?

చెంగ—ఇదంతా నీకెలాగు తెలుసును?

నాగ—నీతో ఇంతకాలం ఎప్పుడూ చెప్పలేదు. శ్యామలాప్రైతైనా త్‌లో ఉన్న వెంకటస్వామి నాచారుడు. ఆ దువిని నాతో చెప్పినాడు.

చెంగ—కాని ఆ సభరోజున మనము చేసినకుట్ర గోపాలశాస్త్రికి ఎలాగు తెలిసియుండవచ్చును? ఆతడుఎలాగూ రాజవుతాడనుకొని శాస్త్రి దయ సంపాదించడానికి, శ్యామలాప్రవు అంతా చెప్పియుండవచ్చునేమో?

నాగ—అంతవాడే, అప్పుడు నన్ను ముదలకించి మరి కలుసుకోమని చెప్పి చాలా కోపంతో వెళ్లాడు.

చెంగ—ఆ కుట్రసంగతి తెలిసి నీకు ఈ హానంతా చేసినాడేమో శాస్త్రి?

నాగ—అందుచేతకాదు-చాలాఔదార్య మయినవాడు. "నాగభూషణం ఎంత ఆర్జించినావోయ్ ఏంచేస్తున్నావోగాని?"ని అని నాతో మొదటిలోనే అన్నాడు. అందుకేదో ఘాతచేస్తాడని రాజుకాకుండ ప్రయత్నం చేసినాను. ప్రాణం కాపాడినందుకు 5 వేల మొహరీలు ఇవ్వబోతే- "నేనేమి డబ్బుకోసం పని చేసినాననుకొన్నావా? అందులోకి ఇటువంటిసొమ్ము పుచ్చుకొంటానా?"అని పళ్లెం ముట్టుకోనైనా ముట్టుకొన్నాడు కాడు.

చెంగ—అమ్మనాయనా! ఎలాంటివాడో! ప్రతివాడూ మనలాంటివాడే అనుకొంటాము. కాని, నీతో నేనూ కాశీవాసానికి వస్తే?

నాగ—నా అవస్థ నీకు పట్టలేదు. నీకు ఉద్యోగం ఒక్క సంవత్సరమే తప్పించినాడు. నీ డబ్బంతా ఉన్నది రెండూ పోయినవాడను నేను. నా పాపాలన్నీ నాహృదయం దొల్చివేస్తున్నవి. "నపశ్యామిసమంపాపం మిత్రద్రూహ్యం" అన్నాడు శంకరుడు పార్వతితో. ఆ అప్రాయశ్చిత్త పాతకము చేసినాను, శాస్త్రియెడల. నాయుడూ, భగవంతు

డున్నాడు, ఉన్నాడు. ఇది ఇన్నాళ్లూ మరచిపోయి నన్నేవడేమి చేస్తాడని మదించి చేయరాని ద్రోహాలు ఎన్నో చేసినాను. ఈ డబ్బంతా న్యాయమార్గాన్ని ఎలాగొస్తుందని శాస్త్రి అన్నాడంటే తప్పేమి? నాయుడూ, భగవంతు డున్నాడని మరువకు. నా పాటవల్ల బుద్ధి తెచ్చుకో. ఈ రాత్రి నాప్రయాణం. మరినన్ను చూడకు. నేను వెళ్లేవరకూ, నేను వెడలి పోయినానని ఎవరితో చెప్పకు. యోగ్యుడవుగా ఉండు. మరిశెలవు. (తెర)

అయిదవ రంగము

సుందరమ్మపేట, గోపాలశాస్త్రితోట

ప్రవేశము—రాజు, రాణీ, గోపాలశాస్త్రి, జానకి, గిరిజ, వెంకుబాయమ్మ, వేణమ్మ. రాఘవరావు, శ్యామలారావు, కృష్ణావధాని. నిరంకుశవాణి, నారాయణచెట్టి, గ్రామస్థులు మొదలయినవారు.

రాజు—బాబూ, ఈచిన్నతోట మనరాజధానిలో క్రొత్తతోట, గోపినాథ్‌విలాస్‌కంటెఎంతోరమ్యంగాఉన్నది. రెండు నెలలు మీరాయిద్దరూ ఇక్కడ లేకపోయినా ఇలాగుండుట నీసుగ్రీవాజ్ఞను తెలియజేస్తున్నది. మీరాయిద్దరికీ దీనియందు అంతప్రీతిఉండడంఆశ్చర్యమేమి? మేమున్నంతకాలమూ మేమేరాజ్యభారము వహించవలసినదని నీ వనబట్టిగాని ఇందులోమేమిద్దరమూ కృష్ణావధానిని దగ్గరనుంచుకొని తపోనిష్టలో ఉండిపోనలెననుకొన్నాము. ఇదినీవు వేసవికాలపు రాజధానిగా చేసుకొంటావా యేమి?

గోపాల—మహాప్రభూ, నేనిదికృష్ణావధానికిచ్చివేసి, ఏలినవారివద్దనే ఉంటాను.

రాజు—బాబూ, కృష్ణావధానివంటి పండితుడు, యోగ్యుడూ మాకుమార్తెకు వివాహముచేయించినందుకు మాకుఎంతో ఆనందముగా

నున్నది. అవధానీ, మేము మూడు వెయిన్నూట పదహార్లు బహుమ
గా ఇస్తున్నాము.
కృష్ణా—మహాప్రభూ, నాప్రియమిత్రుడు గోపాలశాస్త్రి ఏలిన వారి
అల్లుడగుటతో మాకుపడినిసాటికాదు. యువరాణీవారు ఇటువంటిచి
న్న గ్రామములో గృహప్రవేశమగుటకు దయచేసినారు, సుందరమ్మ
పేట ఆ యసమానగౌరతగాంచుటకు ఎంతనోచియున్నదో! ఈవేనవే
లుకృషికులు—
నిరంకుశ—వ్యవసాయదారులనకూడదూ? కృషికులట!
కృష్ణా—ఈవేనవేలు బ్రాహ్మణులు, ఎన్ని గ్రామములనుండో ఈమ
హాత్మ్యవముచూచి తరించుటకువచ్చియున్నారు.
నిరంకుశ—గొంతుకలోకి తిండివచ్చేవరకూ మేపుతే, రా కేమిచేస్తారు?
కడుపుమీద పేలునొక్కవచ్చును, అలాగుతిన్నారు!
కృష్ణా—గోపాలశాస్త్రివంటి బ్రాహ్మణ సత్తముడు యువరాజుగానుం
డుటకు ప్రజలుఎంతధన్యులో!
నిరంకుశ—నందనవనమువంటి యిటువంటితోట మహారాజావారికి
కూడా ఆనందము కలుగజేసినది, యిచ్చినందుకు బ్రాహ్మణ సత్రము
డని అనవద్దా? నాకిచ్చినట్టయితే, దైవసమానుడని ఊరూర చాటిం
చియుందును. మేమిక్కడికి వచ్చినమూన్నాళ్లూ, ఎక్కడ చూచినా,
ఎంగిలాకులే, ఎక్కడచూచినా యువరాజా గోపాలశాస్త్రివారిసేవా
గడడమే! ఆయన లోపాలు ఎవరూకనిపెట్టలేదుగదా!
రాజు—నీవేమికనిపెట్టినావు, నిరంకుశవాణీ?
నిరంకుశ—చిత్తగించండి. ఒకటి:-లంచాలుఎక్కడా పుచ్చుకోకుండా
చేస్తారట. యువరాజావారు, నేయిరూపాయిల ఉపకారము చేస్తేగ
దా ఒకవందరూపాయిలుపారవేస్తారు? ఇచ్చినవాడుసంతోషించి, పు
చ్చుకొన్నవాడుసంతోషిస్తూఉంటే, మధ్య యువరాజావారికేమి పో
యింది దాన్నిఆపడానికి? పూర్వము ఏలాగుండేది? మహారాజావారి
ఖాస్‌నవుఖర్ కట్టినమేడవంటిది కనపర్చండి. ఎందరికిఎంతేసి ఉపకా

గాలు చేయించినాడు? మళ్ళీ జీతింపదిహేనే! జీతంలో ఏమున్నదంటాను. ఇటుపైని చిత్తగిస్తారు. దివానుగారు స్వయంగా బజారుకు వెళ్ళి కూర కొనుక్కోవలసినదే! ఆకిందివుద్యోగస్థులు కూరలేకుండా తినవలసినదే! ఇప్పుడు ఆఉపకారాలెక్కడ? కారాలే, మిరియాలే?

కృష్ణా—న్యాయాన్యాయములు—

నిరంకుశ—ఉండవయ్యా! రెండవది-నేరాలు ఎక్కడా లేకుండా చేయడానికి ప్రయత్నిస్తారట! నేరము ఎప్పటిది? రాములవారి నాడు లేదూ? లేకుంటే సీతాదేవిని ఎత్తుక పోవడమేమిటి? సృష్టి, నేరము, కవలవాళ్లు. అది లేకుండా చేయడం ఎవరి తరము? రాములవారు చేయగలిగినారా? కృష్ణావతారములో ద్రౌపదిని సభలో మానభంగం చేయడమేమిటి? అది అలాఉంచండి నేరముచేయడానికి ఎంత తెలివి కావాలి! దాన్ని పట్టడానికి పోలీసువారికి ఎంత తెలివి కావాలి? నేరము చేసినాడని, చేయలేదని, ఈపక్కా, ఆ పక్కా వాదించడానికి ప్లీడర్లకు ఎంత తెలివి ఉండాలి! అందులో న్యాయం కనుక్కోవడానికి జడ్జీకి ఎంత తెలివి కావాలి! ఇందరి తెలివికి ఆధారభూతమయినది నేరమేనా? తెలివికి ఆధారమైన పాఠశాలలు లేకుండా చేస్తే ఎంతయోగ్యతో, నేరము లేకుండా చేయడమనేది అంత యోగ్యతే!

మూడవది—ఎక్కడా ముష్టివాళ్లుండ కూడదట! చేయికాలు లేని వారికి సత్రవులు పెట్టిస్తారట. బాగుంది, ఎవరూ అక్కడికి వెళ్లరుగాని, పనిచేసుకో గలవాడు ముష్టికిబయలుదేరి నాడంటే, చెరసాలకు తీసుకో పోవడమే.

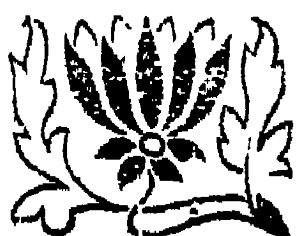
ఒకడు—అందులో తప్పేమున్నది?

నిరంకుశ—ఇందులో ఉన్న సొగసుసాధారణంగా ఎవరికీ స్ఫురించదు. యాచకులే లేకుంటే, ధర్మము ఎవరికిచేయడం? ఈవి అన్నమాటే ఉండదు అన్నన్నా! ధర్మం అణగంటడమే! అది దానిలోఉన్న ధర్మ సూక్ష్మము.

నాలుగవది—యువరాజావారు ఉషఃకాలమున లేచి, స్నానముచేసి, ముక్కు బిగించుకొని గంటలకొలది కూర్చోవడం! ఏమండీ రాజకీ వి ఏమీ అక్కరలేదూ? ఎవరు పడితే వాళ్లు తిన్నగా వారి సముఖమునకు వెళ్లిపోయి మొర్రపెట్టుకోవడమేనట! ఘోరా! పూర్వము చూడండి, రాజదర్శనము కావడానికి మాసాలుతరబడి పడికాపులు పడిఉంటే, అయితే అయేది, లేకుంటే లేనేలేదు. రాజదర్శనము ఇంత చౌకచేసి వేయడమే?

అయిదవది—శంకరశాస్త్రివంటి సత్యాసక్తులు, దివానువంటిప్రయోజకులు దేశముబిడిచిపెట్టి లేచిపోవడానికికారకులు ఎవ్వరు? యువరాజావారేకదా? ఈకైని ఎవరివంతు, ఎవరివంతని అంతా అనుకొంటున్నారే!

ఇన్నిలోపములు ఊరకే పోవునా? వారికి చాలామందిపిల్లలు కలుగడం, ఒక్కొక్క కుమారుడు ఒక్కొక్క రాజ్యముగెలిచి దానిని ఏలుతూ, వృద్ధులయిన తల్లిదండ్రులవద్ద ఒక్కరూలేకపోవడమూ, కుమార్తెలు గొప్పరాజులను పెండ్లాడి వారిపిల్లలతో అటువంటి బాధలుపడుతూ తల్లిదండ్రులను చూడడానికి వీలులేకఉండడమూ వీరిచర్య దూరభవిష్యత్తులో ప్రజలు ప్రశంసించడం—అదే వారిలోపములకు తగినపని. నామాటకుపరమేశ్వరుడు తథాస్తు! అని అనడా?

ఆంధ్రభారతి

సం॥ చందా ౩ రూ॥ సంపాదకుఁడు:— తల్లాప్రగడ రామారావు

సార్థకనామధేయముఁ గలిగిన యీమాసపత్రిక బందరు నుండి ప్రతిమాసము సక్రమముగ వెలువడుచున్నది. ఆంధ్రపద్యరత్నములకు, కథలకు, కళలకు, వృత్తాంతములకు నిదిపుట్టినిల్లు. భాషాభివృద్ధికిఁ బాటుపడుచున్న పత్రికలలో నిదిమిన్నయని చెప్పక తప్పదు. ప్రతిభాషాభిమాని తప్పక చదువవలసిన మాసపత్రిక యిదియే.

రాష్ట్రేతరాంధ్రులు' ఖర్గపురం' (B.N.RY

సం॥ చందా 1రూ॥ సంపాదకుడు:— ఆంధ్రసభారత్న భండారు దండపాణి పంతులుగారు ఖర్గపురస్థ ఆంధ్రజన సంఘమునుండి సక్రమముగ రాష్ట్రేతరాంధ్రులయభ్యుదయముకొఱకు వెలువడుచున్నది. ముఖ్యవృత్తాంతములతో, వివిధవిషయములతో, మృదుమధుర పద్యములతో, మనోరంజకముగ నున్నదని చదివినవారు వేనోళ్ల ఘోషించుచున్నారు. ఆంధ్రసోదరుల ప్రోత్సాహమునకు, మన్ననలకు, దగిన పత్రికయిది.

రత్నగిరి

సం॥ చందా॥ ౩రూ. సంపాదకుడు:—కన్నెల్లి మునిరెడ్డి.

☞ రత్నగిరి పత్రికా కార్యాలయము, కాళినాయకనపల్లె, కెలమంగలము పోష్టు, శేలంజిల్లా, అనివెంటనే వ్రాసి తెప్పించుకొని చదివి యానందింపుడు. రెడ్డికులాభ్యుదయమునకు, భాషాభ్యుదయమునకు నిరంతరాయముగ, శక్తిసామర్థ్యములు గలవారిచే బ్రకటింపఁబడుచున్న పత్రికారత్నము రత్నగిరి. నమోనాగా, ఒకవిడిపత్రిక తెప్పించుకొని చదివిన మీకే బోధపడ గలదు.

వేగుజుక్క గ్రంథమాల — పూడిపెద్దివారి వీధి.

బరంపురం గంజాంజిల్లా

ఈ గ్రంథమాలనుండి సం॥ నకు, 6 గ్రంథములు, రెండు మాసముల కొకటి చొప్పున వెలువడును-ప్రతి గ్రంథము చందాదారులకు 1 రూ॥(ఖర్చులు గాక) నవలలు-డిటెక్టివ్ నవలలు-శృంగార గ్రంథములు-అనుబంధ గ్రంథములు—తులసీరామాయణాది మహాగ్రంథరత్నములు-నిరంతరాయముగ వెలువడును-వివరములు కోరువారికి వెంటనే, నిబంధనలుగల కేటలాగు బంపుదుము. మా శాశ్వత చందాదారులకుఁ గలలాభములు —

☞ గమనింపుడు — శాశ్వతచందాదారులనగా త్రిప్పివేయకుండ ప్రతిగ్రంథము తప్పకుండపరిగ్రహించువారు వీరికి అనుబంధగ్రంథము ఉచితము-మా పూర్వప్రచురణములు వారికి చౌకగా ఒసంగబడును-గ్లేజుకాగితముపై ముద్రింపబడిన గ్రంథము పంపబడును. ముందుగా సం॥ చందా 6 రూ॥ గాని యెప్పటికప్పుడు రూపాయిగాని పంపిన యెడల ఖర్చులు మేమే భరించి ప్రతిగ్రంథము మా శాశ్వత చందా దారులకుఁ బంపుదుము.

తమకుఁ గావలసిన గ్రంథముల మాత్రమే పరిగ్రహించువారు చందాదారులు అట్టివారికి లాభములుండవు

షరా:— శాశ్వత చందాదారులు-చందాదారులు-వారు వ్రాయునుత్తరములలో తమ చందాదారు నెంబరు తెలియజేయని యెడల ఇతరులని భావింప బడుదురు.

ఇట్లు

భాగవతుల నృసింహశర్మ